

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204655

UNIVERSAL
LIBRARY

క న్యా ప ల క ము .

ఇది ఆంధ్రభాషలో చక్కని హాస్యరసప్రధానమగునాటకము దీనిని గురించి తెలియనివారును కొనియాడినివారునుండిరు. దీనిని చాలా చోట్ల ప్రదర్శించియున్నాడు. ఆంధ్రభాషలో స్వర్ణగీతము వలె కలె లేదని చెప్పవచ్చును. కొలదిగ్రాముల నూత్రిమే ముక్రింపించితిమి. ఇందలి గీతములకు కృమాటలు చర్మలుచదివి మూడులని దేశముల వాచియెరిమిగాదు.

(గ్రంథకర్త శ్రీ గురిజాడ అప్పారావుచెందులవారు) వెల 1—0—0.

ర స పు త్ర ప జ య ము .

ఇది శ్రీ. ఇహ్వరీపు య్యానారాయణారచే వదిలినవలె. చక్కని వీరరసప్రధానమయిననాటకము. లుదీపలోపలేగాక ఇంద్రుని పద్యములు, ఇల్లప్పు సంచనము చొప్పున చక్కని కీర్తనలు, జాకాగిరిముల్లపని కొద్దిప్రణామనూత్రిమే ముక్రించితిమి. పరియువారు పంతునే ప్రాచుర్యము. వెల రు 1—0—0.

కా లి దా సు నాటక కథ లు.

మహాకవి కాళిదాసునిచే సంస్కృతమున రచియించిన శివసతల, మాళవికాగ్నిమిత్రము, ప్రియార్థవీరము, అను మూడునాటకములను పంచరూపముగా చక్కని హస్తలతో ముద్రించి యున్నాము. వెల 0—12—0.

కర్తా లచ్చయ్య అంతు నన్ను,

అంకురపెల్లరస్, రాజమండ్రి.

౨

వేణీసంహారనాటకము.

1875 వ సం॥ ప్రథమశాస్త్రపరీక్షకును, 1901 వ సం॥ పట్టపరీక్షకును

బరసీయముగా నిర్ణయింపఁబడినది.

ఇది

భట్టినాగాయకవికృత మైన సంస్కృతనాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరమునందలి రాజరీయ కళాశాలయందు

నాగధర్మపండితు లగు

వడ్డాది సుబ్బారాయకవిచేఁ

జేర్చిఁగింపఁబడినది.

రాజమహేంద్రవరము

నడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారి యుద్ధిరువు ప్రకారము,

రాజమండి బుక్కుస్టెల్లర్సు,

కర్రా అచ్చయ్య అండ్ సన్సువారిచే

చిక్కిరింపఁబడినది

అయిదవ కూపు 2000 ప్రతులు.

రాజమహేంద్రవరము

నిడమర్తి వెంకటకృష్ణమూర్తి అండు బోధరు వారిచే

శ్రీ కృష్ణాముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1924

మహాది సుబ్బారాయకవికృతగ్రంథమాల.

Checked 1963

చైతన్యభాండారములను స్థాపించినవారల కృతములను ముద్రించునట్లు గా
ధము లన్నియు ఒకసారి పుచ్చుకొన్నయెడల సగమువెలకే ఇయ్యబడును. కొన్ని
మాత్రమే కావలసినయెడల వెలపూర్తిగా నియ్యవలెను.

రు. అ. పై.

- అభిజ్ఞానశాకుంతలము. (లఘుటీకాతాత్పర్యవిమర్శసహితము) 1 0 0
- వేణీసంహరణము. (F. A. text for 1895
and B. A. text 1901) 1 0 0
- అభిజ్ఞానశాకుంతలము. (శృంగారరసపరిధాననాటకము
M. A. text for 1912) 1 0 0
- సర్వభాషాసంహారము. (శాంతరసపరిధానము) 0 10 0
- చంద్రావళి నాటకము. (హరిశ్చంద్రకథ)
(B. A. text for 1903) 0 8 0
- వికారిమార్కశీయనాటకము. (శృంగారరసపరిధానము) 0 8 0
- నూత్నసప్తకాశకము. లోకదృష్టాంతసమన్విత నీతిపద్యగ్రంథము) 0 12 0
- సుగుణపరిదర్శకము. (నీతిపద్యగ్రంథము) 0 4 0
- భక్తచింతామణి. (పండితభక్తమనోహరము)
డిటర్ (కాల్లిగోలైడు) 0 10 0
డిటర్ (అట్టలైడు) 0 8 0
- గవత్కర్తవలు. (కొరిత్తమార్పు, భక్తజనమనోహరము) 0 1 0
- నందనందనశతకము. (రెండవకూర్పు, విష్ణుభక్తానందకరము) 0 2 0
- దైవభక్త్యుపాసనము. ... 0 3 0
- అంధరిమేఘసంక్షేపము. (విప్రలింగభక్త శృంగారవర్ణనము) 0 5 0
- సూర్యశతకము. మయూరకవిచిత్రిమునకుఁ దెలుఁగుమూలసహితము 0 8 0
- భామినీచలనము. (పండితరాయచిత్రిమునకుఁ దెలుఁగు) 0 10 0
- సుమనోమనోజ్ఞము. 3 భాగములు కలసి యున్నది. 1 0 0
- సతీస్మృతి. (కరుణారసభూయిష్టము) 0 4 0
- మతస్మృతి. కృష్ణాయాపదధారకాయనుశతకపద్యములతో. 0 4 0
- గౌరవిమహాజలమహిమానునర్ణనము (రెండవ కూర్పు) 0 2 0
- విశ్వరూప. నృసింహస్తవద్యయము, 0 2 0

వేణీ నం హా ర నా ట క ము.

ఇష్ట దేవతా పూజన సాదికము.

శ్రీరీహసరతంతుడై, గృహవిరాజివ్యమ మకాచదీ,
పాళీరీ పువితాన మొప్పెసగువిశ్వాగారిరంగంబునకా;
హాళి జంగమపూత్రీవర్తిములు నానావేషనానారసో
ద్వేలనూర్తి నటింప హేతు నగు నేవే, ల్పతనిం గొల్పెదక.

ఉ. భృతిక మైనయట్టితూణిగురికాయము హేయ మంచు, సం
ప్రేతిని వాఙ్మయాశ్చర్యరీరముతోడ నశేష దేశముల్
ఖ్యాతిఁ జరించుచుకా, వివిధకల్పనలకా హితబోధ సేయుచుకా,
నీతికీ మూల మై వసుధ నిల్చినసత్కవులం దలంచెదక.

౨

చ. వినియడువారికే కనెడువేడ్క యొనర్చెడుభారతార్థముల్,
గనుఁగొన నల్పేసేని మదిఁ గల్గెడుప్రీతిక మేర యున్నదే ?
యని తెలపొసి తచ్చరితి మచ్చుపడంగను నాటకంబుగాఁ
బొసరిచి నేఁ గృతార్థతను బొందెదఁ గాకని యున్నయత్తేక.

౩

వ. మదీయసహకారుం డగుచేవలె సోమయాన్యం జేగుచెంచి.

ఉ. భారత మన్న నీకుఁ గడుపక్షము; ము న్యచనంపుఁగావ్యముం
గా రచియించినాఁడ; వది కృష్ణుల నిప్పుడు నాటకంబుగాఁ
గూరుతు నంటి మే; లయినఁ, గ్రొత్తగఁ జేయుటకంటె వేడిసం
హారము తెల్లసేయు మది నైకరిసాశ్వద మేఁ బరించితేక.

౪

క. అనుటయు నాజతనంబున

కనుకూలమె యిది యటంచు, నాగ్నింధంబుం
దెలిగింపఁ దలంచి యుండం
గను నాకస్మికము రాజకార్యముమూఁదక.

౫

సీ. శ్రీమహాఽలక్ష్మీపరిగృహపక్షుండు వాడేప్రతులపయోవార్ధివిష్ణుఁ,
డమలకస్థూరివంశాంభోధిచందుగ్రిండు దర్శితవరచక్రితాపకరుఁడు,
పటతరాజ్ఞారూఢిభాస్కరతనయుండు పరనిజకార్యనిర్వహణధుర్యుఁ,
డాశిరహాపణాయత్తచిత్రాబ్జండు పాగించితనారసింహహ్వయుండు,

సరససంగీతసాహిత్యభరణిఁజుఁ,

డధిజనకల్పవల్లి రంగాబయలుఁ,

డభిలవిద్యానిధిప్థాన మైనరాగ్రు

హేంద్రపురి వచ్చి నన్ను వీక్షింప వచ్చి.

౬

వ. శముచితసత్కారంబు లంగీకరించి మదీయమనోగతం బెఱింగించిన సంతసించి.

ఉ. చిన్నటనాఁటనుండి మనచేసెడు నెయ్యముదోసమో, నిజం

బున్నదో యిందు నే నెఱుంగ; నోపియమిత్రుడ ! నుబ్బరాయ ! నీ

పున్నతిఁ జేయుకావ్యము లనూననుధాఁతహరిసమంబు లె

చున్నవి నామనంబునకు; నొప్పులకుప్పలు నీడుకబ్బముల్.

౭

కా. మాలోడల్లుఁడు నుండరావ్వాయుఁడు యామృత్రేకుసంజేశమున్

తేతోమోద మెల్లర్చ ముదితనుగాఁ జేసెం గదా మున్ ; భవ

చ్చాశుభ్యంబున నిష్టానర్పఁగలదృశ్యంపుంబ్రబంధం బెటన్

ద్యోతించు, బనిత్రాని హెచ్చరిక న చ్చొత్తింతు నే మిత్రమా.

౮

తే. గీ. మతియు దీనిప్రయోగంబు లెఱుగుఁ జాడ

నాకు చేడుక పొడముచున్నది వయస్య !

త్యగఁగ రచియింపు; తానికి వలయు లెరలు

మొదలుగా సిద్ధపఱచు చుండెనను నేను.

౯

తే. గీ. కొంచెమైనను నాకుఁ జెల్లనను గావ్య

కరిచయముకల్మి నీశత్రుపతిమఁ గాదె ?

ఁంధగురుమిత్రభావముల్ పాడుకొన్న

వసతి వీ, విట నానెన గసదె? సఖుడ !

౧౦

వ. అని యశేకప్రకారంబుల నపారన్నపాపారవశ్యంబు నాదార్యంబు నాశ్చుక్యం
బునుం దేటగుడం బలికే చేగించిన.

ఆ. వె. ఆదన గురియైనాన కారంభమట్లు, నా

యనుఁగువచనములకు నంతరంగ

మందుఁ గోర్కి పొదల, నానందమునఁ దేలి

గ్రంథరచన తేను గడఁగినాడ.

౧౧

వడ్డాది-నుబ్బరాయఁడు.

ప్రతిపద

వేదీసంహార మనునీ నాటకము భారతకథ ననుసరించి ౫ ట్ట నార యణుఁ డనుకవి గీర్వాణ భాషయందు రచించినాఁడు. ఇది రాధ్రసప్రధానంబైనను అష్టరసా శ్రియం బని చెప్పఁ దగి యున్నది. దీనికిఁ గథానాయకుఁడు పార్థమధ్యముఁడు భీమ సేనుఁడు. ఆదిపంచకయుద్ధపంచకములకథ యీ నాటకమందలి యాంకములలోను సంగ్రహముగాఁ జేయవచ్చును. భారతకథాపరిచయము కొంచెమయిన నుండకపోయిన దీనియందలి కథాసందర్భములు చక్కఁగా బోధపడవు. ధృతరాష్ట్రుఁడుఁ బాండురాజు నని యిద్దఱి అన్నదమ్ములు. కీర్తిలోఁ బ్రథమఁ డంధుఁడు. అతనికి గాలిధారి యనుభార్య యందు నుద్వరు కొమారులు నొక కొమార్తెయుఁ గలిగిరి. ఆం దిగజఁడొ దుగోష్ఠ భనుఁడు; ద్వితీయుఁడు దుశ్శాసనుఁడు; కొమార్తె దుస్సలంపాంశురాజునకుఁ గుంతియు మాత్రయు నని యిరువురు భార్యలు. యుద్ధిరుఁడు భీముఁడు నర్జునుఁడు నని కుంతికి మువ్వరును, నకులుఁడు సహదేవుఁడు నని మాద్రెకి నిద్దఱును గుమారులు పీఠేంద్రును కేసరి సంధూకలు. ఇందుఁ గనిష్ఠు కీరువురును గవలు.

ఒక కాలమునఁ బాండురాజు వేటకుఁబోయి, యయ్యడవిలో శేడులయి క్రీడిం చెడునునిద్రపతుల, నెఱుంగక తనయలంగునకుం గుఱి యొనర్చుటరజేసి, యునులు నొఱుగుచు నంగు యుష్ఠి యొసంగినకాపంబున మరల నింటికిఁ బోక, యక్కడనే వాన పర్వం డయి యుండి కొండొక కాలంబునకు మగఁజించిన, జిన్న భౌత్య యగుమాద్ర యు తనితో సహగమనముఁ జేసెను. అనంగరము కుంతిని గుమారుల సేవరను నచ్చటి ను నిశేషులు హస్తీపురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి, ధృతరాష్ట్రుని కప్పగించి పోయిరి. ఆధృతరాష్ట్రుండును దన కగ్ర్యంబునండి నూడిద తెచ్చినసేంహడింభకంబులు బోలె నున్నతనతమ్మునిపట్టల నత్యధిరంబునం బోషించుచుండ, దుష్టిండగు గుగ్గోధనుం డోర్వకేక, రాజ్యలోభించున వారి నెట్లయిన రహస్యంబుగాఁ జంప వలయు నని బహు విధంబులఁ బ్రయత్నించి, యాపర్యాయత్నము లేవియుఁ గొన సాగ నందున, ధృతరాష్ట్రునిచే యాప రాజ్యాభిషిక్తుం డయి రాజసూయయాగంబుఁ జేసి యింద్రప్రస్థపురం బున నింద్రభోగంబుతో నుక్కుల బన్నధర్మరాజు ననుజనహితు, మహాతాతరంబునఁ జెఱుపవలయు నని, తనలిండిచే హస్తీపురంబునకుఁ బిలిపించి, యాతనిం దనతో జూద మాడం బురికొలిపి, తనమేనమామ శకుని గొనితెచ్చిన మాయపాచికలతోఁ దదియసర్వ స్వంబు నొడుచుకొనుటయ కాక పాండవపత్ని యగుద్రౌపదిని తనతమ్ముఁ డయినదుశ్శా సనునిచే నీడ్పించి కొలువులోనికిఁ దెప్పించి, యచ్చో నామెకట్టుబట్టును విప్పించెను.

ఇట్లు లవమానకరముగాఁ బాండవులను వారి సర్వధనములతోడను గెలుచు
కొని, యంతిలో నయినఁ దృప్తి నొందక, దుర్యోధనుఁడు ధర్మరాజున కింకను జూడం
బునం దాన పుట్టునట్లు “లన్నా! మన వింకొకపంచము వేయుదము. అది నీవు గెలి
చితివేని నే నీవఱలో గెలుచుకొన్న దంతయు నీకు వదిలి వేసెదను. ఓడితివేని ద్రౌపది
తోడను దమ్ములతోడను నీవు పండ్లెండేడులు వనవాసంబు నొక్కయేఁ దెజ్జాతవా
సంబుఁ జేయవలయును.” అని చెప్పి యుప్పించి, మాయజూదమున నాపంచమును
దానె గెలుచుకొని, పాండవుల నేవుర భార్యసహితంబుగాఁ బరంబు నెడల నడి
చెను. అమాయకులగు నప్పొందవులును బలబాములకు లో నయి, దైవసాహాయ్యమునఁ
దత్తమయంబును నిర్వహించి మరల వచ్చిరి.

ప్రథమాంకములోఁ “గౌరవులు స్వస్థు లయ్యెడు” మని నూత్రధారుఁడు
పలికి నప్పుడును, “అన్నయ్యా! మీ రీలాగునఁ దీండ్రపడుచుండిన మనయన్న గారు
భేదపడుదురు గదా!” యని సహదేవుఁడు తి స్ననునయించునప్పుడును, వరుసగా
భీమసేనుఁడు చదివెడు నీక్రింది తెండుపద్యములవలనను బూర్వోక్త మగు దుర్యోధన
దౌర్జన్య మంతయు వెల్లడి యగును. —

చ. ఇలు లయి నాఁడు లక్ష్మయిలు గాల్చి, విహన్ను నెట్టి, జూదపుం

గొలుపు ప్రవేశపెట్టి, మముఁ గ్రూరత జీవధనంబలందుఁ బే

డల నొనరించి, చాల కది, ద్రౌపదిఁ గొప్పును బట్టి యాడ్చి, నీ

గలు సభ నొల్పినట్టిధృరాష్ట్రుని శేఁ గలుగంగ స్వస్థులే ? ౧.

చ. ఆలసభ నట్లు ద్రౌపదుపదాత్మజఁ గాంచి, యగ్రణ్యమందు వ

ల్గలధరు లొకిరతులఁ బంగముతోఁ జరకాల ముండి, య

స్థల నతిహీనతఁ జగటుపాల వసించియు నేఁ గృశింపఁగాఁ,

గలుగను భేద మాయనకుఁ; గౌరవు లన్నను గల్గు నిప్పుడు. ౧౧.

ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుఁడు సభ కీర్తుకొని వచ్చినప్పు డామె కొ వ్వంతయు
విడిపోయి నందునఁ, ది స్పట్ట లవమానపఠించినఖలులు గడలేఱునఱకును దాను మర
లఁ గొప్పు పెట్టుకో నని యామానిని ప్రతిజ్ఞ పట్టెను. సభలోఁ దన కన్నులయొదుర
ద్రౌపదికి మాంభంగము గావించినదుశ్శాసనుని వానిబంధువులు చూచుచుండ గుండెలు
ఠ్రిల్చి నెత్తురు ద్రౌపది ననియు, నాసమయమున విలాసముగాఁ గరతలఁబాస నూరువు
సజుకొనుచు నామె యవమానమునకు సంబంధించిన సుయోధనునిఁ దనగదచే నూరు
వుల విటుగఁగొట్టి గట్టించెద ననియు, వ తియుఁ దులువ లగుసుయోధనసోదరుల నెల్ల

యొద్దములోఁ దా నొక్కరుండ సంహరించెద ననియు నప్పటితోపావేశంబున భీమ సేనుండును బ్రతిజ్ఞ చేసెను.

ఈస గతి యిట్లుండఁగా, నట్లు పదుమూఁడేడులును సమయవరిపాలనము చేసి వచ్చినయొద్దిపిరుండు గాసినాసోదైవ్యంబు రాకుండునట్లు తమసోదరు లేవురకు నే నూఱు లిమ్ముని క్రిక్కువ్వునిచే దుశ్శోధను నడిగించెను. కాని యీసంధిపదనము భీమ సేనునికిఁ గేవల మనమృతము. ఈక్రంది భీమునిపద్యమువలన నయ్యంశము స్పష్ట పడుచున్నది.

ఉ. తల్లిడ మందఁ గొనవశతంబును బట్టి యనిక మధింపనా ?

ప్రల్లరు దుస్ససేనురుధిరంబు మరంబును వ్రచ్చి త్రావనా ?

పెల్లు చునక నుయోధనునిపెందొడలం గద మగ్గు సేయనా ?

యూ శృయిదింటితో న పతి యొప్పుగఁ జేసెడుఁ గాక సంధులక.

కృష్ణునిరాయబారము జరుగుదినను లలో నొకనాఁడు దుశ్శోధనపత్ని యయిన భానుమతి ద్రౌపదిని జూచి “యోసి ! నీమగ లయిదుగురు నయిదుగ్గుల తమ కిమ్ముని మువ్వడుగుకొనుచున్నారు. నీ వీపాటికిఁ గొప్పు వెట్టుకో వచ్చు” నని మహాగర్వమున నుల్లస మాడెను. ఆమాట తనకు హృదయతల్య మయి బాధించినందున దుఃఖించుచు, బాంచాలి భీమసేనున కాసంగతి నెఱింగించిన, నతడు మండిపడి “నీవు సంధి యగు నని బెంగ వెట్టుకోకుము. నుయోధనుని వధించి, వానిరక్తమునఁ దడిసినచేతులతో నీకుదులు చుడిచి కొప్పు చెట్టెద” నని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ ద్రౌపది నాశ్వాసింపెను. దానంతేనీయే దీనికి వేరీసంహార మని పేరు గలిగినది. ఈపేరికి జడ చుడుచుట యని యర్థము. అట్లు ద్రౌపది నాశ్వాసింపిన భీమసేనుండు, తనప్రతినకుఁ దోడు కృష్ణుండు నుయోధనిచేఁ దిరస్కృతుం డయి చక్కవచ్చె నని తెలియవచ్చినందున, బుజాలు మూఁడుగాఁ బొంగి, సంగరరంగింబానకుఁ బోవ ద్రోవదిన వీడుకొనియెను.

ఇట్లు పాండవులు యుద్ధసన్నద్ధు లయినట్లు మొదటియంకములోఁ దెలిపి, రెండవ యంకమున ముఖ్యముగా దుశ్శోధనపరాజయనూచకము లగుదుర్నిమిత్తములను గవి వర్ణించినాఁడు. ఆదుర్నిమిత్తములలో మొట్టమొదటిది భానుమతీస్వప్నము. నూఱు పాముల నొకముంగిస సంహరించినట్లు కలలో నామె చూచినందున, భీమునిప్రతిజ్ఞస్మరణకు వచ్చి, యక్కిడు పరిహరించుకొనుటకు నుదయకాలమున భానుమతి భాస్కరాది దేవతల నారాధించుచుండ, దుశ్శోధినుండు కామాతురుం డయి వచ్చి బలవంతముగా నామెనీమమునకు భింగము గలిగించినాఁడు, ఈపట్టునఁ బరిహాసాస్పదము లగునుయోధనునయోగ్యగుణము గూడఁ జేటనడి, వాఁ డింక రాజ్యలక్ష్మీకటాక్ష వీక్షణమునకు

లేశమును బ్రాత్రుఁడు కాఁడనునశ్రమ దృఢపఱుచును అనంత మొకమహావాయువు వీచినందున, దానిబాధకుఁ దప్పుకొన దుర్బోధనుఁడు భార్య సహితముగా నొక దారు పర్వతప్రాసాదము నాటొహించి, యక్కడ ననాస్తరిగా మైనకఱకుబొతి నేలను గూరుచుండఁబోవు భానుమతితో మహానరాగమున నిల్చి పోకెను.

తే. జలుఁగుఁబుట్టంబు గాఁకిఁ జెడఁగ, నాకుఁ | గనులపండువు సేయు నీఘనజఘనము*
వలవదే గారవింప నావలవ యెఱయ! నువిద! నీచూపుఁడనువునాయూరుయొగము†

అనునప్పు డాకస్మికముగా నొకకంచుకి వచ్చి పైమాటతోఁగలిసిపోవునట్లుగా "జేవా! భగ్న మైనది. భగ్న మైనది" యని వచించెను. అకంఠుకి యప్పుడు వీచిన పెనుగాలిచే నిధిధ్వజము భగ్న మైన దని నుయాధనుతోఁ జెప్పవచ్చినవాఁడు. అయినను నీవాక్యసంధర్భమున, సూరయుగము భగ్నమయినది యను నొక యమంగళార్థము శ్రోతలకు ముఱించుచున్నది. మేలుగాని కీడుగాని రాఁబోవునప్పుడు మానవలకు దైవముగా నిన్నివిధములఁ దత్తత్సూచన మగు ననుటయే యిందలియాశయము. అట్లనఁడు గారుపర్వతప్రాసాదమునఁ నుండఁగా దుస్సలయును దానియత్తయును రోదినను చేయుచు వచ్చి కురునాథా! గతీంపురు రతీంపు మని వానికాల్లమీఁదిఁ బడిరి. తాను దృఢ సౌనస్సుడు తన పుత్రుఁడభిమన్యుఁడు ద్రోణాచార్యులు పన్నినపద్మత్యాగాముఁగో నా హసంబునం బ్రవేశింప. వానికి సహాయులుగాఁ బోయెడుభీమాదుల నేనా ముఖంబున నాగి, తన్మాత్రముగా నాతనిమ్మరికి హేతువైన సైంధవుని "వెళ్ల ప్రాద్దు గ్రుంకకమాన్చు సంహరించెద" నని నాటిరేయి యర్జునుఁడు పట్టినబెట్టిదపుఁ బ్రతిసవలన వారి కట్టియార్తిపుట్టినది. ఈసింధురాజు దుస్సలకుఁ చెనిమి†; కాఁబట్టి సోదరీ మాంగల్యసంరతి. దార్ద్రము భానుమతిని వీడుకొని, సుయోధనుఁ డాయోధనబునఁగి బోయెను, ఇంతటితో ద్వితీయాంకము ముగియెను.

మాఁడవది యశ్వత్థామాంకము ఇందు ముందుగాఁ బ్రవేశించెను రాక. సదంపతుల సంభాషణమువలన, యుద్ధములో నంతకముందు చనిపోయిన రాజుల పేరులును, రణరంగము కీర్తితస్థితియును దెలియవచ్చును. తరువాత సేనలోఁ గాడవి నమహాకలకలమునకుఁ గారణ మాయుచు నశ్వత్థామ యాహవమునఁ బ్రవేశించును. అతనితండ్రియు నప్పటికారవసేనానియు నగుద్రోణుఁ డశ్వత్థామ చచ్చె "నేను" గని తారణాంతరమున యుధిష్ఠిరుఁడు పోకినమాటలో, "నేను" గన్నది కేవల, "నేను" వాక్యశ్రవణమువలనఁ దన కుమారుఁడు చచ్చెనని భావించి, పుత్రవాత్సల్యమున నస్త్రపరిత్యాగముఁజేసి, ప్రాయోపవేశమున జేహులుఁ బాలించువాఁడై యుండఁగ, బాండవ

సేనాధిపతి యగుకృష్ణద్యుమ్నుడు జుట్టు బట్టికొని యశమాశకముగాఁ దడియ కంతనాళ ఖండనంబుగావించెను. ముందు నుడివిన సేనాతోభమున కిదియే కారణము. ఈసమాచార మామూలాగ్రముగాఁ దనతండ్రిగారి సూతునివలనను, దనమేనమామ యగు కృపాచార్యులవలనను గ్రమక్రమముగాఁ దెలిసికొని, బహువిధముల విలపించి, యశేకము లగుప్రతాపాస్త్రులు వణికి, తుదకు మాతులప్రార్థనంబున “సేనాధిపత్యమును బొంది యగదీర్చుకొందు” నని, కృపాచార్యసహితముగా దుర్యోధను సన్నిధికి బయలుదేరినను. అప్పు డారాజుతోఁ, బ్రయమిత్రుఁ డగు కర్ణుడు లేనిదనిమాటలు కల్పించి చెప్పి, యాగనిమిదిలోని గ్రోహపక్షపాతమును బోగొట్టుచుండెను. ఈసమయములో నశ్వశ్రేణుయుఁ గలిసికొని యుప్పుడు పొసంగినప్రసంగమును బట్టి రాధేయునితోఁ దనకు మహాకలహము సంభవించినందున, వాడు చచ్చుపక్షమును యుద్ధము చేయకుండునట్లు శపథముచేసి, తా నస్త్రుంబును బరిత్యజించెను. ఇట్లస్త్రుపరిత్యాగము భీష్మునిమాదికోపమునఁ గర్ణుడు గావించినట్లు మహాభారతమున నున్నది. కారకయోధుల యొకమత్యాభావము సూచించుట ముఖ్యోద్దేశమయి ప్రస్తుత కథకు సంబంధపడఁ గవి గాని నిట్లు మార్చినాడు. మొదటియంకములోని భానుమతీ పరిమాప్తా కియు సందేహంకములోని భానుమతీస్వప్నదర్శనాది వృత్తాంతమును కేవలము కవికల్పములు. మూలగ్రంథమున లేకపోయినను సుపుష్పిని గలిగించుటకు నాటకమున నిట్టికల్పనలు సేయఁ గలుగుట నిరంకుశాధికారియు గలదు అనంతము దుశ్శాసనాడు తనచేలికి దొంగిలెనని వ్యకోదరుఁ డెఱవఁగా, సోదరప్రాణరక్షణ పరాయణత్వంబున మిత్రసహితుఁ డయి సయోధనుఁ డనికీ బోయెను. ఈయంకము మిక్కిలి రసవంతము.

నాల్గయంకములో, భీమునికి సాయము సేయ వచ్చి సవ్యసాచి యేసినసాయకంబులు నాట, లేరిమిది మూర్ఖవోయినతన్నుం బోలికలనికీ దొలగించి, యాదుఃపస్థలం దలంచి దుఃఖించుచు సూతుండు గావించినతలోపచారంబాలచేఁ దెప్పితీరి, దుశ్శాసని మరణంబు విని విలపించెడు శశకడకు యుద్ధములోనుండి కల్గ సేవకుండు వచ్చి వాని ప్రభువుపుత్రుఁ డగువృషసేనుని మరణప్రకారం బభివర్ణింప నందుకుఁ బరిదేవనంబుచేసి, యాసేవకుఁ డిచ్చిన కర్ణునిజాబుఁ జదువుకొని, మరలఁ గర్ణునకుఁ దాను శిష్యులనైన మాటలు నానికెం దెప్పిపుచ్చి నిరుత్సాహుఁడయి కుందు సున్నతన్నుఁ బరామర్శింపఁ దనెట్లీదండుగ్రులు యుద్ధభూమికి రాఁగా, వారిని గారంప రారాజు వోయె ననుకథ చెప్పుబడియె. దుర్యోధనుడు జీవించి యుండఁగా గాంధారికృతరాష్ట్రులు యుద్ధభూమికి వచ్చినట్లు భారతమునఁ గనబడదు. తదనంతరము వచ్చినట్లు స్త్రీపర్వములో నున్నది. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యునిపతాక్రమము పర్తింపఁబడినట్లు గిందు వృషసేనుని సరాక్రమము పర్తింపఁబడినది.

మేమియు దొరకలేదు. ఆ గొర్రెల వ సంవత్సరములో నీనాటకము తెలిగించి
 గొర్రెల వ సంవత్సరమున మొదటిపర్యాయము ముద్రింపించినాడను. పలుకారణ
 ములచే నక్కూర్చున స్థానిత్యములు మొదలుగ నగపడినందున రెండవకూర్పులో శక్తి
 కొలది వానిని సవరించి నాడను. ప్రప్రథమమున నీనాటకము గోరావరీమండలము
 లోని జాషూరామయనకు సమీపమున నున్న వేగాయమ్మజేట యను మాతృస్థాని
 వాసగామమున క్రీవాడేశ్వరంగ నాయకాంబారాజ్ఞిగారి మందిరమునఁ బ్రయుక్తిం
 బయినది. అప్పుడు రెల్పియోగమున కానందించిన సాహితీచక్రవర్తులు మధ్యయన
 రులు భగవతి వాసుదేవదీక్షితులుగా రాంధ్రగీర్వాణముల నొసంగిని యభిప్రాయ
 మును మార్చి మిట వ్రాసి యాయంశమును సుగించుచున్నాను.

తే. గీ. శ్రీనివాసా వేణీసంహారనాట

కంబు, మందరాహార్యము కళిత నుల్ల

గాయ ధైర్యము, నుధ విద్యంబు, విష్ణు

దీప్యసింహరాసు, విబాధు నిచటినులు.

శ్లో. పట్టాదినుబ్బరాయగ్రామం నాటకవిప్రమాల్వ మిదిన్

తర్పయతి గలహర్యా సభ్యమనన్వంచకీనికురుం ఁ.

వెన్నాడి-సు బొబ్బరాయఁలు

మొల్లరామాయణము శ్లో.

0—10—0

డిటర్ క్యాలిఫో

1—11—0

వై జయంతి విలాసముగు విపరీణనారాయణచక్ర శ్లో

0—8—0

డిటర్ క్యాలిఫో

0—12—0

బాలవిలింతు విలాసము శ్లో.

0—5—0

డిటర్ క్యాలిఫో

0—8—0

వలయువారు.

కర్తా అచ్చయ్య అండ్ సన్స్

రాజమండ్రి.

పరిచయములో—గాంధారీధృతరాష్ట్రీలు యుద్ధము మాను మని నుయోధనుని బలిమూలటయ్య, నతఁ డందున కంగీకరింపమియు, గర్జనిమరణంబువిని నుయోధనుఁడు ఒలపించుటయు, నట్టిదురవస్థలో భీముఁ డుల్లసమృద్ధుఁడను నర్జునసహితుఁ డయి యతనిఁ జూడ వచ్చుటయు, నచ్చో వారికి నతనికి వాక్కలహము సంభవించుటయు, నందుచేద మహాకోపమున నెల్లితప్పక నుయోధనుఁ జంపుదు'ని భీముఁడు ప్రతిన పట్టుటయు, వాసమయమున నస్త్రధరుఁ డయి నుయోధనుకడకు సశ్వత్థామ వచ్చుటయు, గర్జిపక్షిపాతిమానసంబున నుయోధనుఁడనినిసాహాయ్యమునిరాకఁంచుటయు, ధృతరాష్ట్రం డందుకు దుఃఖిపడి కొడుకుం గినిసి యశ్వత్థామం బ్రార్థింప సంజయుం బుచ్చి తాను దుర్యోధనునకు మాయోపాయ ముపదేశించి పోవుటయు, శివుం డుండి. దుర్యోధనుఁడు స్వబుద్ధి నే దైవప్రాయనప్రాదమనందుఁ బ్రవేశించినట్లు భార లిమున నున్నది. ధృతరాష్ట్రుని కిట్లయినను చెల్లడించుటకు నకలయిట్లు మార్చినాఁడు.

ఆజవయంకములో—దుర్యోధనుని చెదికుటకయి ధర్మరాజు తనపరిజనమున కాజ్ఞాపించుటయు, గృష్టప్రేషితుం డయి యుద్ధములోనుండి వచ్చి పాంచాలకుం డనువాఁడు. “నుయోధనుఁ డగవడి భీమునితో గదాయుద్ధముఁ జేయుచున్నాఁ” డని యెఱింగించుటయు, భీముఁడే యోడు నేమో యని విచారింపుచున్న ద్రౌపదీయధిష్ఠితుల కడకు దుర్యోధమిగుఁ డగుచార్యుకుఁ డనురిక్కునుఁడు మునివేషమున వచ్చి, భీమార్జునులు దుర్యోధనునిచే జచ్చి రని నచ్చఁజెప్పటయు, నందుకుఁ బని పని, యాదంపతు లగ్నిప్రవేశము నేయఁ దలఁచి, తమపరిజనులకుఁ జెప్పవలసినవాటలు చెప్పిపుచ్చి, భీమాదుల కుదకదానంబు నేయుటయు, నంతలో నుయోధనుఁ డధించి తద్రక్తిక్తిము లయినహస్తములతో వృకోదరుండు ద్రౌపదికి జడ ముడువవచ్చుటయు, నుయోధనుఁ డనుభ్రాంతిఁపఱి ధర్మరాజు వానిని సత్తునకొలఁదిఁ బట్టుకొని “గ్గున మండుచున్న యగ్నిహోత్రములోఁ బడవేయఁ జూచుటయు, రద్ధాభింతిం దెఱిసి కొని భీముఁ డాతనికిఁ ద సై తింగించుకొనుటయు, ద్రౌపది వేణీసంహారముఁజేల్పి వంబుతో ధర్మరాజునకుఁ బట్టాభిషేకంబు జరుగుటయుఁ దెలుపఁబడియె, పైని జెప్పఁ బడిన చార్యుకుఁడు యుధిష్ఠిర పట్టాభిషేకసమయమున విప్రవేషముతో బ్రావృత్త మధ్యమునఁ జేరి, కొన్ని కాటులఱచి యచ్చో జంపఁబడినట్లు కాంతివర్షమున నున్నది. దానినే గసపుష్పికయి కవి యిట్లు మార్చినాఁడు.

ఇప్రప్రకారము కథ మారుటకుఁ దనకు స్వాతంత్ర్యము గలిగియున్నను, బాత్రముల స్యభావమునకు భిన్నముగామాత్ర మిక్కని యెక్కడను వాక్యరచన చేయ లేదు. అది దీనికి మిక్కిలి వన్నె డెచ్చుచున్నది. ఈనాటకమును గడుఁ బురాతన ముగాఁ జెప్పుదురు గాని కాలనిర్ణయమున కయినను స్థలనిర్ణయమున కయినను నాధార

ఈ నాటక ము నందు వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

భీముడు—కథానాయకుడు. పాండవ లలో పెండ్లివాడు.

సహదేవుడు—భీముని నిమిషసోదరుడు.

వివరధరుడు—దుర్యోధనుని కంఠంకి; మైత్రేయుడు—పాండవుల కంఠంకి.

దుర్యోధనుడు—పాండవులకు శత్రువు. మిత్రయు వారిపై దండెత్తికొడుకు.

గుధిరప్రియుడు—యుద్ధభూమియందు నావారము కొఱవడిరిగులాడునొక రాక్షసుడు.

అశ్వత్థిమ—దుర్యోధనుని పక్షమువాడు, ద్రోణుని కొడుకు.

అశ్వత్థినుడు—ద్రోణుని సోదరుడు.

కృపుడు—దుర్యోధనుని పక్షమువాడు, అశ్వత్థిమకు మేనమామ.

కర్ణుడు—దుర్యోధనుని ప్రాణసేనాకుడు.

సుందరుడు—యుద్ధరంగములోనుండి దుర్యోధనునకు జూతెచ్చిన కర్ణసేవకుడు.

ధృతరాష్ట్రుడు—దుర్యోధనుని తండ్రి, జాత్యంధుడు.

సంజయుడు—ధృతరాష్ట్రుని సూతుడు.

అర్జునుడు—భీముని రువాణివాడు.

ధర్మరాజు—పాండవాదులు.

బాధకుడు—ధర్మరాజు పరిచారికుడు.

పాంచాలకుడు—యుద్ధరంగమునుండి ధర్మరాజునొద్దకు గృష్ణుని చేరింపబడ్డవాడు.

జయంధరుడు—ధర్మరాజు కంఠంకి [నేమివాడు.

చార్యాకుడు—మనివేషముతో ధర్మరాజును సంచింపవచ్చిన రాక్షసుడు, దుర్యోధనుని

కృష్ణుడు—మనుష్యావలగ మెత్తిన వాడు. పాండవులకు మేననావ.

స్త్రీలు.

ద్రౌపది—పాండవుల భార్య; బుద్ధిమతి—ద్రౌపది పరిచారి.

భానుమతి—దుర్యోధనుని భార్య; సునదన—భానుమతిచోకి

కంఠంకి—భానుమతి పరిచారి.

ప్రతీపతి—దుర్యోధనుని యంభోపురపరిచారి కురాలు.

దుస్సల—దుర్యోధనుని చెల్లెలు. వైంధవిని భార్య.

జయద్రథమాల—దుస్సలయ్య తల్లిగారు.

గుధిరప్రియ—గుధిరప్రియుని పేండ్లము, రాక్షసి.

గాంధారి—ధృతరాష్ట్రుని భార్య, భర్తయంధుడని కన్నులకుగంతులు కట్టుకొన్న పతివ్రత.

శ్రీ ర మ్మ.

శ్రీరమాత్మనేనమః

సర్వ ధర్మాంకము.

నాగది.

చ. పారిఁబారిఁ దోలినక మధుచతుల్ కిరితేనె గలంప, లో నుధా
కరకరలిప్త మైనటులు గాంచఁగనై, వికసించి మించునీ
హరిచరణప్రక్షీర్ణకుసుమాంబలి, సభ్యులకు న్విలోకనం
దర మగుకావ్యసిద్ధిని నొనర్చెడుఁగావుత మాకు నియ్యెడక. ౧.

కా. కాళిందీపురినంబునందుఁ బొలయుల్క రాసము స్మాని, రా
ధాలోలాక్షి సజాష్టుయై మరలఁ, దత్పాదాంకముల్ మెట్టుచుం,
శాలిక మై గరుపాతి వెంటఁ జని, తద్భామాప్రసన్నావళి
కాలిక ధన్యతి గన్నకఁసరిపునూరార్పుల్ మిముం బోవుతక. ౨.

మ. ఇది యే మంచు భవాని పేమను, భయోద్యుతి న్నికాటాంగనత్,
త్రిదశుల్ మోదమునఁ, దపోధనులు బాలిక, సప్తస న్వెన్నుఁ, దు
న్మదలీలం దనునల్ గనక, మయపురొద్యద్దోహవేళం జయా
స్పద మస్త్రిం బరివోయుధూర్జటి యజస్రింబుక మిముం బ్రోవుతక. ౩.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుడు—అతిప స్తరి మెందుకు ?

తే. గీ. వీనుఁజేల జాఱుంగ విబాధు లెల్ల
భాగతం బనునమృత మెవ్వారు చేసె,
రాగకృష్ణవిహీనుఁ జేయొగివర్చుఁ,
జటిసాత్యవ లేయు నాయాత్మఁ దలఁతు.

౪.

పూజ్య లైసయోసభాగ్రాసరులారా ! మీయందఱతో నే నొకవిజ్ఞాపనము చేసికొనుచున్నాను.

క. మరలను నొకపుష్పంజలి

వరుసను నెరపెదము కావ్యబంధము నిచటకొ;

సరసాసులు మధువును బలె

నిరళపుగుణలేశములను చెడకీ కొనుండ్లీ.

౫.

అది పూర్వము 'రావణభూషణ' మృగరాజత్వమును పొందుటకు పూర్వము చేసిన పరిచయము, యిప్పుడభినవముగా వచ్చితిని నుబ్బరాయకవిచే నాంధ్రీకృతంబయిన వేదీసంహార మనునాటకము, దాని నిప్పుడిప్పుడు వచ్చుచున్నది; కావునఁ గవిపరిశ్రమనుగోధమున నయినను, నుదాత్త కథానైపుణ్యమున నయినను, నవనాటకకుతూహలమున నయినను మీరు సావధానముగా దీని నవధరించులయును. (తెరలో) అయ్యో! త్వరచేతు, త్వరచేతు. మహామహాపు లయిన పారాశర్యవారధరుంబురుజామదగ్గర ప్రముఖు లయిననుని బృహదారకులతో, భరతకులసాత్రుకాంక్షను స్వయముగా దూరకృత్యమును నడుపఁ దలంచి, భగవంతుండును జక్రాంత్రధుండును నగు దేవకీనందనుండు దుర్యోధన మహారాజునిరమునఁ బ్రవేశించునవసరముగదా! కావున నిప్పుడు వాద్యములను మేళము చేయుండని దావాంసులయనుమతి నీపురుషులు నాటకులతోఁ జెప్పుచున్నారు.

నాత్రీ—(సంతోషముతో) ఓహోహో! జగదుత్పత్తిస్థితినిగోధించివిష్ణుండు యునఁజేయుండు కురుపాండవరాజపుత్రుల మహాహవప్రళయనలంబును జల్లార్పించుచు, సంధి చేయుటకు స్వయముగా దూత యగుటచేత నీభరతకులంబును, సమస్తరాజలోకంబును గూడ నమ్మహాత్మునిచేత ననుగ్రహింపఁబడినది గదా! కావునఁ బారిపార్శ్వికా! కుశీలపులతో సంగీతము వారంభింపకున్నావేమి ?

[పారిపార్శ్వికుండు పవిత్రేకించుచున్నాడు.]

పారి—అలాగే వారంభించెదను గాని యేముతువు నాశ్రీయించి ?

నాత్రీ—ఓయీ ! చంద్రాతపనక్షత్రీ క్రాంతహంసకుల సప్తచ్ఛదకురుద పుండరీకాకాశకునుమచరాగ ధవళితగగనదిబృహదంబును, స్వాదుజలజలాశయంబును నగు నీశరత్సమయమునే యాశ్రీయించి గానము నేయుము. చాడుము, ఈశరత్సమయపునందు.

తే. గీ. చారువచము, ప్రిసాధితాళము, మదోద్ధ
తప్రియత్నము, విపులసత్పిత మైన
ధార్తరాష్ట్రశతంబు భూతలమునందు
వారీలెడును జిత్రముగఁ గాలవశముచేరి.

౬.

పారి—(తొట్టుపాటుతో) హరిహరీ ! ఎంతమాటచెబిని?

సూత్ర—(తెలతెలఁదోయి నవ్వి) హరిహర ! నేను శరత్సమయమును వర్ణించుచుండఁగా నీవు 'హరిహరీ' యనియొక పేరు ?

పారి—ఆవు నది నిజమే. ధార్తరాష్ట్రశత మనఁగా హంసలగుం పనిమియభిప్రాయము; ఆయినను దద్వచనమందలి యమంగళశంసనమున నాహ్వాదయము చెదిరిపోయినది.

సూత్ర—హరిహర ! ఇంక నిశ్చయముగా నన్నియమంగళములును గొట్టఁబడి పోవును. కంససంహరణుం డగు శ్రీకృష్ణుండు తానుగ దూర యయి సంధినేయం జూచుచున్నాఁడుగదా! ఆహేతువుచేత.

తే. గీ. పగతి సాధించి నిర్వాణైకదహను

లయి నుభించుతఁ బాండవుల హరిని గూడి;

స్వస్థు లయ్యెడు రక్తప్రిసాధితోర్ము

లగుచుఁ గౌరవుల తులవిగోపాతను జెంది.

౭.

(తెరిలోపలఁ దిరస్కారముగా) ఆ! దురాత్మ ! వృథామంగళపాతక ! శైలాపాదము !

చ. ఇటు లయి నాఁడు లక్కయిలు గాల్చి, విషాన్నము పెట్టి, జాదవుం

గొలుపు ప్రవేశపెట్టి, మముఁ గ్రూరిత జీవధనంబులందుఁ బే

దిల నొనరించి, చాల కది, ద్రోపదిఁ గొప్పను బట్టి యిడ్చి, చీ

రల సభ నొల్చి నట్టి ధృతరాష్ట్రీజ లేఁ గలుగంగ స్వస్థులే ?

౮.

సూత్ర—(ఆలకించి భయముతోఁ దెరవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

పారి—ఆ ! ఇది యేమి ?

సూత్ర—(చెనుకఁ జూచి) అహో ! కృష్ణుండు కౌరవులతో సంధినేయఁబోవుట కిష్టపడక, భీమసేనుఁడు నిటలతటఘటితకుటిలభ్రుకుటి యయి మనలనందఱఁ జూచునంతన మ్రొంగినేయునట్లు మహాకోపముతో సహజ వాసుగన్యూహనుం డయి యిడిగ ! నీలాగున వచ్చుచున్నాఁడు; కావున నతనియొడర మనము నిలువరాదు. వేగముగా వేటొకచోటికిఁ బోవుదము రా.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.) ప్రిస్తావన.

[తర్వాతఁ గుఱియైన భీమసేనుఁడు సహజేవునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భీము—ఆ ! పాప ! దురాత్ము ! వృథామంగళపాతక ! తైలూషాధము !

చ. శిలులయి నాఁడు లక్కయిలు" అను చునుపటిపద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.

సహ—అన్నయ్యా ! కాంతింపుఁడు. కాంతింపుఁడు. ఈభరతపుత్రుల వచనము మనకు సమ్మతమే. చూడుఁడు.

తే. గీ. పగజ సాధించి నిర్వాణమైదిహను

లయి నుభించుతఁ బాండవుల్ హరిని గూడి;

అనునాక్యము మీకిప్తమే గదా!

స్వస్థులయ్యెడు రక్తప్రసాధితోర్వు

లగుచుఁ గౌరవుల్ తీతఁగగిహతను జెంది.

౯.

అను నీ నాక్యమును మన కనుకూలముగానే యున్నది. చిత్తిగింపుఁడు. తీతఁగగి హతను = కొట్టఁబడిన దేహములు గలుగుటను; చెంది = పొంది, రక్తప్రసాధితోర్వు లగుచు = రక్త = నెత్తిటిచేత; ప్రసాధిత = అలంకరింపఁబడిన; ఉర్వు = భూమిగల వారు; అగుచు; కౌరవులు; స్వస్థులు = (స్వర్గస్థ) స్వర్గస్థులు అయ్యెడు = అగు దురుగాక; అని యర్థి విచ్చుచున్నది.

భీము—(శింహగర్భముగా) వద్దవద్ద. మీరు కౌరవుల కమంగళములను పెరింపఁగూడదు. వారు మీకు సోదరులు గావున సంధిసేయఁ దగినవారు.

సహ—(రోషముతో) అయ్యా !

౩. పలుమా తైగము నేలిన

మలధృత రాష్ట్రజలయందు నలుగక యుండిం

గలఁ డెవఁడు నీకులమ్ముఁడు,

పల దని మనరాజుగారు వాకింపనిచో ?

౧౦

భీము—(రోషముతో) ఔనోయి ! యది నిజమే. అందుచేతనే యింతల నుండి నేను మీయందఱనుండి వే బయ్యెదను. వినుము.

ఉ. సింధురసింహసామ్యులము చిన్నటనుండియు వారు నేను; మా

బంధురవైరకారణాలు భర్తయుఁ బార్థుఁడు మీరునా ? జరా

సంధునరంబువోలె గురుసంధి ఘటిల్లిన వెండి, సద్భుజా

గంధుఁడు భీమసేనుఁడు కెకల్పను! గూర్చుఁడు మీఁగ లందఱుల. ౧౧.

సహ—(అనునయముతో) అన్నయ్యా ! మీ రీలాగునఁ దీండ్రపడుచుండిన మనయన్నగారు భేదపడుదురు గదా !

భీమ—(నవ్వుచు) ఏమిది? నాఁపయముయి యన్నగారు భేదపడుదురా? ఆయన భేదముకూడ నెఱుంగుదురా? చూడు.

చ. అలసథ నట్లు లైసద్రుపరాత్మజఁ గాంచి, యగ్రణ్యమందు న
ల్కలధరు లొకరాతులబలంగనుతోఁ జరకాల ముండి, య
వ్వల నతిహీనత స్విరటుపాల వనించియు, నేఁ గృతఃపఁగాఁ,
గలుగదు భేద మాయనకుఁ; గౌరవు లన్నను గల్గు నిష్పడుకొ. ౧౨౨
కావున సహజేవా ! నీవు పోయి యతిచిరప్రవర్ధితక్రోధకృతానుం డగు భీమ
సేనుం డిట్లు వలెనని మహారాజుగారితో విన్నవింపుము.

సహ—అన్నయ్యా! ఎట్లు?

భీమ—ఇదిగో నిట్లు.

“మ. భవదాక్షాపరిలంఘనాబుఫల భూపా ! మన్ని యంటిం గదా ;

యవనిం బ్రస్తుతి గన్ననీయనుజాలం దఖ్యాతిఁ గంటి న్నదా ;

బవంబిం దిది కారవక్షతజతో భక్త సల్పరక్త మద్గతో

త్సవముకొ ; నేటికి మీరు గాగు గురువుల్ ; తిమ్మఁడఁగా నేనునుకొ. ౧౩.

(అహంకారిముతో నడుచుచున్నాఁడు.)

సహ—(అతని ననుసరించి నడుచుచుఁ దనలో) ఓహో ! ఎందుకోగాని యాయన పాంచాలచతుశ్శాలభవనమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. కానీ నే నిక్కడ నిలిచెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

భీమ—(మరలి చూచి)సహజేవా ! నీవు పోయి యన్నగారి ననుసరించి యుండుము. నే నీ యాయుధాగారమునఁ బ్రవేశించి యాయుధసహాయుడ నయ్యెదను.

సహ—అన్నయ్యా ! ఇది యాయుధాగారము గాదు ; పాంచాలచతుశ్శాల భవనము.

భీమ—(సవిత్కరముగా) ఏమి? ఇది యాయుధాగారిము గాదా? పాంచాలచతుశ్శాలభవనమా? (అలోచించి) పాంచాలితో మాటలాడ వలసియున్నది. (ప్రేమతో సహజేవునిచేయి పట్టుకొని) తిమ్మఁడా ! ఇటురమ్ము.

సహ—అన్నయ్యా ! ఆక్షాఙింపుఁడు.

భీమ—తిమ్మఁడా ; అన్నగారు కారవులతో సంధికి నిచ్చగించి మనల నెట్లు పీడించుచున్నారో చూడుము.

(నడచి యిద్దఱును గృహము ప్రవేశించుచున్నారు.)

భీము—(కోపముతో. వట్టిశీలను జరికిలబడుచున్నాడు.)

సహ—(తొట్టిపాటుతో) అన్నయ్యా! ఇదిగో! నిక్కడ నాసనము వేయఁబడియున్నది. మహూర్తమతి మిండు కేశమించి కృష్ణాగమనముఁ బ్రీతిపొందు.

భీము—తమ్ముడా! నీవు కృష్ణాగమన మనుటచేతఁ దలఁపు వచ్చినది. మహూర్తమతిఁ డయిన కృష్ణుం డేప్రకారము సంధిచేయుటకు నుయోధనునొద్దకుఁ బంపఁబడెను.

సహ—అయిదున్న మన కిచ్చునట్లు.

భీము—(చెవులు మూసికొని) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! అన్నగారాతఁడు లయినను, నీదృశ తేనోహీను లగుటచేత నిజముగా నాహృదయము చలించుచున్నది. తమ్ముడా! ఇది నీ వనను లేదు. నేను వినను లేదు. (పెడమొగము పెట్టుకొని)

తే. గీ. ఊర్జితం బగుతూర్తింపుటుగృతేజ

మీమహారాజునకు నాటిన తొలంగె,

దామతోడుత నెపుడు జారంబు నాడె

బాచికలఁ దనచేతను బట్టి నాడె.

౧౪.

(తెరలో) జే! హుడిల్లు మూడిల్లుము. కారవులతో నిరశబద్ధతరుం డగు భీమసేనకుమారుండు నీదుఃఖము నపనయింపఁగలఁడు.

సహ—(చెవియొగ్గి తెగవంకఁజూచి తనలో) అయ్యా! ఏమిది? యాజ్ఞసేని కన్నుల బాష్పబిందువులు గ్రమ్ముకొన నన్నగారిసన్నిధి కిటు వచ్చుచున్నది. ఇందువలన నేదో గొప్పయుపద్రవము సంభవించును గదా!

తే. గీ. సంభృతం బయ్యె నీఘనస్పృంభణమున

నురుతరేకమృదమురీతి నొక్కజ్యోతి;

వర్షబునునట్లు వచ్చి సంవర్ధనంబు

నేయు నిజముగ నియాజ్ఞసేని దాని.

౧౫.

(తర్వాత ముందుచెప్పినరీతిని ద్రాపదియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ద్రాప—కన్నీరుజాతి నిట్టూర్పువుచ్చుచున్నది.)

చేటి—జే! హుడిల్లు మూడిల్లుము. కారవులతో నిరశబద్ధతరుం డగు భీమసేనకుమారుండు నీదుఃఖము నపనయింపఁగలఁడు.

ద్రాప—(నిట్టూర్చి) మహారాజుండుకుఁ బ్రతిహేలుఁడు గాకపోయిన, నీ వనిన

లాగున జరుగఁగలదు; నాథునిఁ జూతుటకు నాహృదయము వేగింపడుచున్నది. చేటి!
బుద్ధిమతికా! పొగిలేకునివాసభవనమునకు నన్నుఁ గొనిపోమ్ము.

చేటి—దేవీ! ఇటు, ఇటు, (నడుచుచున్నారు.)

చేటి—దేవీ! ఇదే వాసభవనము. ఇందుఁ బ్రవేశింపుము.

ద్రౌపది—చేటి! నాథునితో నారాక నెఱింగింపవే

చేటి—చిత్తము. (నడిచి మఱలవచ్చి) దేవీ! ఇదిగో యువరాజుగా రిక్కడనే
కూరుచున్నారు. సన్నిధి కరుగుము.

ద్రౌపది—అలాగే చేయుదము. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు)

చేటి—జయము జయము కుమార!

భీము—(వివరముతో)

“తే. గీ. ఊర్జితంబును ఊర్జితంపుటుగిలేజి. మీమహారాజునకు నాటిన తొలంగి”

(అను పద్యమును మఱలఁ జదువుచున్నాడు.)

చేటి—(హృదయ శర) దేవీ! నీకుఁ బ్రియముఁ జెప్పెదను. అబ్బాయిగారు
కోపించియున్నట్లు లగపడుచున్నారు.

ద్రౌపది—చేటి! అలాగయిన న నీతిగస్కాగమే యూఁడిలచుచున్నది.
కావున నే నిక్కడనే కూరుచుండి పొగిలేకునిప్రియత్న మేమో జరిగినయెదను.
(అట్లు చేయుచున్నారు.)

భీము—(ద్రౌపదితో సహజేపు నుద్దేశించి) ఏమీ! అయిదుఃఖ్యకా సంధి?

ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యని న్మథింపనా?

పల్లెదు దుస్ససేనురుధిరంబు నుగంబును వ్రచ్చి లాగిననా?

పెల్ల మనక సుయోధనునిపెందోడలక గద నుగ్గు నేయనా?

యం శృంగిడింటితో నృపతి యుష్వగఁ జేసెడుఁగాక సంధులక. ౧౬

ద్రౌపది—(సంతోషముతో రహస్యముగా) పొగిలేశ్వరా! ఇట్టిమాట నీవఱ
కన్నఁడును పినలేదు. దానిని మరల నింకొక్కమాటు వచియింపుము.

భీము—(అది వివరముతో) సహజేవా! చూడు.

“ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును” అను పూర్వోక్తపద్యమును మఱలఁ
జదువుచున్నాడు.

సహ—అన్నయ్యా! మహారాజు పంపినసంజేశ మంతయపుత్యముగా
నున్నట్లు మీ రూహించుచున్నారా?

భీము—కాక మఱి యం దేమి పుత్యత్వ తి యున్నది?

సహ—మహారాజు పంపిన సంజేశ మిది.

భీము—ఎవరికే ?

సహ—దుర్యోధనునికి,

క. కృమమున ముకింద్రపు

స్థమును వృకవృక్షమును నొసంగునది, జనుం

తము వారిజావతం బన

నమరెడువాల్సాల్లు; కడమయది యే దైనక.

౧౭.

భీము—అందులో నేమి యున్నది ?

సహ—ఇట్లు నాలుగుగూళ్ళను మాత్రము చేరుపెట్టికొని, యయిదవ కట్టు పక్కాణింపక పోవుటచే విషభోజనము, లాక్షగృహదహనము, మ్యూతసభాప్రవేశము మొదలుగాఁగల యపకారముల నెత్తిపొడుచుటగా మే మూహించుచున్నాము.

భీము—తమ్ముడా ! ఈలాగయినమాత్రం మేమిలాభము?

సహ—అన్నయ్యా ! ఇందువలన మహారాజాస్పదమును స్వకులతరంబునకు జంతువునైనదియు, దుర్యోధనుఁడు సంధికి యొగ్గుఁడు కాఁడనియు లోకమునంగు చెల్లడి యగును.

భీము—ఇది యంతయు ననర్థమే. మన మందఱ మూలాగడవులపాలయి వచ్చుచుంటి, మిరుకులక్షయంబు గావించ నెప్పుడు పృథిష్ఠ చేసికొంటిమా యప్పుడే కారవులతో సంధి నేయఁ గూడమి చెల్లడి యయినది. మరియు ధార్తరాష్ట్రులకులము నిర్మూల మగునని యీవఱకే లోకమందుఁ బ్రసిద్ధ మయినది.

సహ—(సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

భీము—ఏమి ? మీకు సిగ్గుగుచున్నదా? అట్లయిన నోరిమూర్ఖా !

సే. గీ. కోపమున శత్రుకోటిని రూపు మాచ,

లోకములలోని మీకు లజ్జాకరంబు;

కూళ యొక్కఁడు రచ్చుగోఁ గొప్పు పట్టి,

చేడ నీద్యంగఁ జాచుట సిగ్గు గాదు.

౧౮.

దొర—(రహస్యముగా) నాథా! ఏరు సిగ్గులేనివాతే; నీ వయిన నాపరాధ పమును మఱచి పోకుము.

భీము—తమ్ముడా! ఏమిది పొంచాలి యాలస్యము చేయుచున్నది? నా హృదయము సంగ్రామావతరణమునకుఁ దత్తఱపడుచున్నదే.

సహ—అన్నయ్యా! అమె వచ్చి యెంత నే పయినది? మీరు రోషావేశమునఁ జాడరయితిరి.

భీము—(మాచియాదరముతో) దేవి! క్రోధాతిరేకమునఁజేసి సమక్షమున

నున్నను నిన్ను వీక్షించనయితిని; కోపగించుకోకుము.

ద్రౌపద—హృద్యే! మీరు రాజును లయి యూర కున్నం గోపము గాని కుపితు లయినం గాదు.

భీము—జేవీ ! అటు లయిన నింక నీపరాధివము పోయిన దని నిశ్చయము గాఁ దలంచుకొమ్ము.

ద్రౌపద—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చుచున్నది.)

భీము—(చేయి పట్టుకొని పక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మోము చూచి) ఏమిది ? జేవి యెందుకో విచారగ్రస్తరాలుగా నున్నట్టున్నది.

ద్రౌపద—నాథా ! మీరు సన్నిహితు లయి యుండఁగా నాకు విచారకారణ మేమి యుండును ?

భీము—ఏమిది, తెలుపవు? (తలవెంట్రుకలూచుచు) సరే, తెలుపవలసినజేమి?

ద్రౌ. గీ. పాండురాజకుమారులు బ్రతికియుండి

సన్నిధిని బాయ కున్నను, సకలసౌఖ్య

భాజనం బగుపాంచాలరాజశనయ

యాదృశావస్థఁ బొందెడు నేమి చెప్ప ?

౧౯

ద్రౌపద—బుద్ధిమతికా ! నాథునితో సకలంబును విన్నవించువే; నాపరాధవ మునకు మఱి యెవ్వరు భేదపడువారు ?

చేటి—చిత్తము. (భీమునితో) కుమార ! దేవిగారికి నింతకన్నను నధికమయిన జేట్రోక కోపకారణము గలిగినది.

భీము—ఇంతకన్నను నధిక మయినదా ? అ జేమి ? చెప్పు చెప్పు.

ఆ. చె. ముక్తవేణి యయినముదిత నీకృష్ణను

ఘామశిఖనుబోలె దొడరి యంటి,

కొలవాన్వయంపుఁ గారుచిచ్చునకును

శలభ మగుట కెవఁడు సాహసించె ?

౨౦

చేటి—కుమారా ! చిల్లెగింపుము. ఇంతకుమాండు జేవి యమ్మగారితోఁ గూడ సుధిద్రాపరీముఖసతతీవర్గపరివృత యయి పూజ్యరా లగు గాంధారిజేనకిఁ బాదాభిషేదనము నేయఁ బోయెను.

భీము—మంచిపని, అట్లు చేయ వలసినదే. గురుజన మభిషేదనీయము గదా ! తడవార ?

చేటి—తరువాత మరిలి వచ్చుచుండఁగా భానుమతి యీ మెను జూచినది.

భీము—(కోపముతో) ఆ! శత్రుభార్యకంటను బడెనుగదా! ఎంతకష్టము!
అట్లయిన దేవికిఁ గ్రోధస్థానమే. తరువారఁ దరువార?

చేటి—అట్లు దేవిగారిని జూచి భానుమతి తనచెలికలైమోమునఁ జావు
నిలిపి గర్వముతో నవ్వి యొకవాక్యము పలికెను.

భీము—అహ! కంటఁ బడుటయే కాక, మాట కూడఁ బడినదిగదా! ఓహో!
ఏమి నేయుదుము? చెప్పు చెప్పు. ఏమని?

చేటి—“ఓసి! యాజ్ఞ నేసి! మీశమో యయిదూళ్ళ నడుగుకొను చున్నా
రఁట. ఇది యేమే? ఇంకను నీతలచెందుకల మడుచుకొన కున్నావు!” అని.

భీము—సహదేవా! వినుచున్నావుగదా!

సహ—అన్నయ్యా! చెప్పెడిదేమి? అది దుశ్శోధనునిభార్య గదా!
చూడుఁడు.

౪. పనితలకును సహవాసం

బున మనములు భర్తృసదృశముల యయ్యెడు; నె

ట్లన మధుర మయ్యెడు విషమత

మాన నల్లినవల్ల మూర్ఛపుచ్చుట లేదే?

భీము—బుద్ధిమతికా! అందుకు దేవి యే మన్నది?

చేటి—కుమార! పరిజనము లేనియెడల దేవిగారు పలుకుదురు.

భీము—అట్లయిన నీ చేమంటివి?

చేటి—“ఓ భానుమతి! మీతలచెందుకలు విడిపోకుండ మాదేవిగారితల
చెందుక లట్లు మడిచేయఁబడు” నంటివి.

భీము—(సంతోషముతో) బాగు! బుద్ధిమతికా! బాగు! మాపరిజనమునకుఁ
దగినవలుకులు పలికితివి. (ఆభరణములు దానికి బహుమానమిచ్చి చెంటునే యాసన
మునుండి లేచి) ఓహంచాలరాచత్వతీ! విచారింపకు. పెక్కుమాటలేల? శిశువు
కాలములోనే నేను జేయునది చెప్పెద వినుము.

చం. విజిలిఁ ద్రిపుకొంచు గద, బిట్టు నుయోధనుఁ గట్టి, పెందొడర

విలుగఁగఁ గొట్టి, చేతులను వెచ్చని నెత్తుట నద్ది, నీకురుర

మెలుఁ గిడి, భీమసేనుఁ దవలీలను జి క్కడలింది కూర్చెడుం;

గొఱగొఱ యేల? దేవి! యిదిగో మద మందెడు చూడు నీమదికా. ౨౨

ద్రాప—ప్రాణేశ్వరా! మీకుఁ గోపము వచ్చిన దుష్కర మేమియున్నది?
మీసోదరులు గూడ మీయొద్దమము ననుగ్రహించ వలయును.

సహ—ఇది మాకును ననుమతము.

(తెరలోపల మహాశలకలము)

అందఱు—(విస్మయముతో నాలకించుచున్నారు.)

భీము—మ. తతఃపూర్వే కృతవాక్యమధ్యవిలక్షణంథాచలధ్వానధీ
రతిః గోణాహత మై జగత్ప్రేయగర్జనేఘసంఘట్టచం
డతః గృహ్యగృహ్యగృహ్యత కురురాజ్యాశంకతోత్పతమై
సతి! మర్త్యువారవానుకారి రణనిస్సౌఖ్యం బజే త్రాగెడిక.

(తొందరగాఁ గంచుకొని ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కంచు—కుమార! ఇదిగో! భగవంతుఁడు కృష్ణుఁడు—

(అందఱును దోసిలి పట్టి నిలుచున్నారు.)

భీము—ఏడీ, ఏడి! భగవంతుఁడు!

కంచు—పాండవకుమారులను సుయోధనునిచేత బంధించు గాఁ
బోయెను.

భీము—ఏమి! బంధుఁ డయ్యెనా?

కంచు—లేదులేదు. తద్విషయక వృత్తాంతములు జరిగినది.

భీము—అప్పుడు స్వామి యెఱుఁగెను?

కంచు—పిమ్మట సమృహత్ముం డాత్మీయవిశ్వరూపనిరుపమానదివ్య కేశో
దర్శనంబునం గురుకులంబును సమూర్ధతలంబు గావించి నిరాకరించి మనశిబిరం
బునకుఁ జక్కవచ్చెను. దేవరవారిని శిష్యముగాఁ జూడఁగోరుచున్నారు.

భీము—(నవ్వుకొనుచు) ఏమి? దురాత్ముఁడు దుర్యోధనుఁడు భగవంతునే
కట్టివేయుటకుఁ దలంచివాఁడు గా! (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఆ! దురాత్మ! కురు
కులపాంసన! ఇట్లు లలికాగ్రహమర్యాదుడ వయిననీ నాశనమునకయి పాండవ
కోపధానంబు నిమిత్తమాత్రమే నుమి.

సహ—అన్నయ్యా! దురాత్ముఁ డాధుర్యోధనుఁడు వాసుదేవుని భగవం
తునిఁ గాఁ దద్విశ్వరూపదర్శనమున నయినఁ దెలిసికొన లేదు గాఁబోలు!

భీము—తమ్ముడా! ఆదురాత్ముఁడు కేవలము మాధుఁడుగరా! ఆయన
నెట్లు తెలిసికొఁజాలెను! చూడు.

కా. ధీరత్వంబున నిర్వికల్పకసమాధిం జిత్రముల్ నిర్మి, దు
ర్వారం దైవతమంబు జ్ఞానమున విధ్వస్తంబు గావించి, యా
త్మరాముల్ దిలకించుచెన్నెలుఁగు మోహంధుండు దుర్యోధనుఁ
డేరిలిం, గని లాఁ బరాత్పరునిఁ గా నెంచంగ శక్తుం డగున్?

భీమ—అయ్యో! మైత్రేయ! ఇచ్చడు పెద్ద లేమిచేయ నుద్యోగించుచున్నారు?

కంచ—కుమార! మహారాజుగారియొద్దనుమును మీతే వచ్చి తెలిసికొనవలయును. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తెరలోపలఁగలకలానఁతరము) ఓహో! దుర్బదవిరాటవృష్ట్యంధకసహదేవ పృథ్విభూతలూధివాఘలార! అస్మదక్షోహిణీపతులార! కారవశమూపధానయోధులార! మీరందఱు విని వలయును.

మ. మది సత్వవృత్తిభంగసాధ్యసముపకృతంబందీకృతంబయ్యె నె
య్యది, తాత్త్విం గులకాంతి గోరి యొకచాయక విస్మృతంబయ్యె నె
య్యది. ద్యూతారణి హృపదీపసన కేశకర్షణంబుటై నె
య్యది, యోధస్థిర మాకుధిధాగ్ని కురువన్యాసీమ జ్వంభించెడుకొ. ౨౫
భీమ—(అలకించి సంతోషముతోడను సోషముతోడను) జ్వంభించుఁగాక!
విజ్వంభించుఁగాక! ఆర్యకోధానలంబపృథిహతిపృథానంబయ్యెడును.

(మరిలఁ దెరలోపలఁ గలకలము.)

హృప—(ఃస్మయముతో) నాథా! విలయవలాహకనిగ్గోషభీషణాక్రమంబగు
రిణదుండుభి యిప్పు డనుక్షణమును మోయుచున్నది. ఎందుచేత?

భీమ—నుందరీ! మిత్రేమియు లేదు; యజ్ఞము జరుగుచున్నది.

హృప—(ఆశ్చర్యముతో) హా! అది యేమి యజ్ఞము?

భీమ—హృషీశ్వరీ! గణయజ్ఞము.

మ. ఓను ఋశ్వీక్కుల మేము నల్వరము; నావెత్తుండుపదగిప్త; మా
యినుండే యాజయు; సోమదమ్మ పగు దీవే; కారపుల్ సత్వకుల్;
వనితాదాశిము నీగుండె ఫలము గా వర్తిల్లనయ్యద్వరం
బావక రాజుల నందఱం బిలువఁగా మోగెంతు రాగుండుభిక్ష. ౨౬
సహ—అన్నయ్యా! అటు లయిన గురుజనానజ్ఞ వడసి మనము గూడఁ
బరకృమానురూపమున నాచరింపఁ బోవుదము.

భీమ—తమ్ముడా! ఇదిగో నన్న గారియజ్ఞప్రకార మాచరించుటకు సిద్ధముగా నీ యున్నాను. (తేచి) దేవీ! మేము కురుకులంబు నున్ములింపుటకుఁ బోయి వస్తుమా?

హృప—(కంటఁ దడి పెట్టుకొనుచు) నాథా! అసురసమరాభిముఖం డగు
హరికిఁ బోయె మీకు శుభంబయ్యెడును.

వేణీ—కుమార! దేవగారింకొక్కటి పలుకఁ గోరుచున్నారు. “మీరు

చెండియు భండనంబునుండి చమదెంచి తన్ను నూటడింప వలయు' నని.

భీము—దేవీ! ఈకల్లబొట్లూటడింపులతో నేమి ప్రయోజనము!

తే. గీ. పరిభవక్లాంతిలజ్జావిధురితవదనుఁ

గా, ననిశ్శేషిత కూరకారవునిఁగ

నింకను వృకోదరునిఁ జాడ విడి నిజంబు,

చాతురకరదపూర్ణిమాచంద్రవదన!

—౨౭

ద్రౌపది—నాథా! ద్రౌపదీపరాధవోద్దీపితకోధానలంబున, నాలంబున నన
వేక్షిత శరీరులయి సంచరింపకుఁడు. రిపుబలము లప్రేమ త్తస్సంచారము లని విను
చుందుము గదా!

భీము—ఓసుతీరియురాలా! యుద్ధరంగమున సంచరించుటకు మేము సమ
ర్థులము నుమీ యను.

సగ్గర. ఒండొంటి నైవ సుగ్ధ యొలుగుకరులరక్తఘమేదంపురొంకి

మెండ లేరుల్ మునుంగక, మెరిసి పయిపయి మెట్టి మట్టడబోదుల్,

మొండెంబుల్ పానగోష్ఠి న్మౌరయువజడు లన్మోఁగుతూర్యాళి నాడక,

జండం బౌధండ్లనాట్టిం జడియరు తిరుగక శౌంధు లౌపాండుపురుల్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది తీరిపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర

నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర పారితసగోత్ర పవిత్రగుణకవంబ

లక్ష్యంబాగర్భకుక్తిముక్తాఫల నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ

విశేయ నుబ్బరాయ నామధేయాంగిధీకృత వేదీసంహార

నాటకంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనామః

వేణీ సంహారనాటకము.

ద్వితీయాంకిము.

—:0:—

(పరువారిఁగంచుకీ పృవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—“విషయంధర ! భానుమతీదేవి యమ్మగారికిఁ బాదాభివందిన మాచరించి వచ్చిన జేమా చూచి రా. నే నామెను సందర్శించి యభిమన్యునిది పిదప ధారేయు లగురాధేయజనుద్రగద్రముఖులను బహుకరించుటకయి సద్విరముగా సమర తలమున కరుగ వలయు” నని దుర్యోధనమహారాజుగారు నాకాళ్ళాపించినారు గదా! కావున నే నాలస్యము చేయరాదు. అన్నా! దుర్యోధనమహారాజుగారియజ్ఞాబలము! ముసలేతనముచేత నిట్లు కదలలేక మర్యాదామాత్రమునకు నంతఃపురమున వసించుచున్న నాచేతను గూడఁ బూర్ణముగాఁ బనిసేయించుచున్నది! సరి, నిష్కారము నాముదిమిని నిందించనేల? అంతఃపురికు లయి పిహరించు నెల్లవారికిని వేపంబును జేష్టలు నింపలే నే యుండును గదా! సంజేవా మేమి?

మ. కనరా దింతలు కన్నులున్న; వినినం గారాదు విన్నట్లు; శక్తున తైన్ : థి కట్టఁ జేకొనుట యుద్యోగంబుచే; నెల్లవోమనమం దెప్పుడు జంకె యాట, నడకలో మందంబు లొ; గాన నేననజీవుం డగువాకు నన్ని మునుపే వచ్చెక; జరం గల్గెనే?

(నడిచి యాకాశముపంకజాంచి) విహంగికా! భానుమతీదేవి యత్రమామలకుఁ బాదపందిన మాచరించి వచ్చినదా? (చెవియొగ్గి) ఏమంటివి? ఇప్పుడే నివర్తిత గురు జేవతాచరణాభివాదన యయి యామి దన పెనిమిటికి జయము గలుగ వలెనని నేఁడు మొదలు నియమముతో బాలోద్యానమందలిజేవశమునఁ బ్రవేశించి యున్న - ? సత, కల్యాణీ! నీవు నీసనిలో నుండుము. నేనును దేవి యిక్కడ నున్నసతాచారము మహారాజునకు నివేదించెదను. (నడచి) మేలు! చలివృథా! మేలు! ఆఁడుదాన నయినను నీజే నయము గాని మహారాజు కాఁడు; ఏమనఁగాఁ బ్రబలులో దుర్బలులో వానుదేవ సతాయు లగుపాండవేయు లెత్తి వచ్చుచుండ నిప్పుడు గూడ నీమహారాజుగారంతః

పురవిహార మనుభవింపఁ గోరుచున్నారు. (అలోచించి) ఈయనగారిచేష్ట లేమియు
బాగున్నది కావు.

చ. అడివము పట్ట నేర్చినది యది, యకుంతకురారుఁ డామునిం

గడిమిని గెల్పుభీష్మ నొఱగంగ నొనర్చిరి పాండునందనుల్;

మిడుకఁడు దానికిఁ; మగఁటిమిం బలువీరుల నోర్చి కాఁగింతుఁ డా

బుడులేని నొక్కనొక ధనువు పోయినవాని వధించి పీఠిరుఁ డా. ౨

సర్వథా మాకు దైవమే మేలు చేయ వలెను. ఇతఁ నేను మహారాజానందకుఁ బోయి
నేటి యిక్కడ నున్న దని విన్నవించెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఃష్కంధము.)

(తరువాతి సాసనస్థరా లగు దేవియు సఖియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

సఖి—సఖీ! భానుమతీ! అభిమానధనుం డగుదుర్యోధనమహారాజునకుఁ బట్టపు
దేవీ నయియుండియుఁ గలగన్నంతిమాలియున కింత చేలనై చింతపడియఁ జేమి ?

చేటి—దేవీ ! నువదన యథార్థము వచించినది. నిద్రపోయినవారి కేదయినఁ
గలవరింత రాకయుండునా ?

భాను—చేటి! ఇది యటువంటిది కాదు. నిజముగా నీస్వర్థము నాకు నకుభ
మును నూచించుచున్నది.

సఖి—క్రియసఖీ ! అటు లయిన నాస్వప్న మేమో చెప్పు. మే మని సాంగ
ముగా నిని దానధర్మములచేతను కేవలార్థనములచేతను మార్యాదిపరిగ్రహము
చేతను దన్తప్రము నరివారించెదము.

చేటి—నువదన లెస్సగాఁ బలికినది. అకుశలవిధ్వనము లగఁగలు దేవతా
ప్రశంసనమునఁ గుశలపరిణామము లయ్యెడు నని వినుచుండుము గదా ?

భాను—అట్లయిన దానిని జెప్పెదను ; సావధానపు గమ్యు.

సఖి—అ ! సావధానముగానే యున్నాను; చెప్పుము ప్రియసఖీ !

భాను—సఖీ! ప్రాణములు చెదిరి పోయి పరాకు పడినదానను. మెల్లమెల్లగాఁ
జ్జ్వలఁగఁ దచ్చుకొని యంతయు నీకుఁ జెప్పెద నుండు. (విచారముతో నాలోచించు
చున్నది.)

(తరువాత దుర్యోధనుఁడు కంచుకయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యోధ—ఎవ్వఁడు చెప్పెనో కాని యిది గడులె స్సయినమాట.

క. వినిగూఢమొ, బహిరంగమొ,

ఘనమో, స్వల్పంబో, తానో, కా కితరుంజో,

పానరించుట యపకారం

ఋను నపకారులకు, నది చీరమోదము నేయున్.

3

నిజమే గదా! సైంధవదోణకర్ణాదులచేత నభిమన్యుఁడు చచ్చుట విని, నాహృదయ మూపిరి పుచ్చివట్టి యున్నది.

కంచు—దేవా! ఆచార్యశత్రుప్రభావమున కిది దుష్కర్మము గాదు. కర్ణజయ దగ్ధులకు మార్య మిది యేమి గొప్ప?

దుర్యో—వినియంధర! కృష్ణుఁ డేమన్నాఁడు? విల్లు విడిగి పోయినకుష్టువాని నొంటిగానిఁ జేసి పలువురు గూడుకొని చంపినా రనిగదా! చూడు.

క. ఎదుట శిఖండిని బెట్టుక

ముదుకం డగు భీష్ము నాలమునఁ జంపుటచే

నెదిరిక నేమి యశఁబో

యదియే మాకును ఘటిల్లు నట్లగు నేనిన్.

౪

కంచు—(తెల్లఁబోయి) దేవా! దేవర యీలాగున సరిపెట్టుకొనిఁ గూడదు. జేవరవారిపొరువము మొక్క వోవు నని ముం దెన్నఁ డయినఁ దలంచుకొంటిమా? అందుచేత నట్లు మనవి చేసికొన్నాఁడను.

దుర్యో—అవు నది నిజమే.

తే. గీ. నేనకులతోడ బాంధవశ్రేణితోడ

హితులతోడఁ గుమారసంతతులతోడఁ

దమ్ముగమితోడఁ కా సుయోధనునిఁ గూర్చు

దనబలంబున రణమందు ధర్మనుతుఁడు.

౫

కంచు—(చెవులు మూసికొని భయముతో) హరి హరీ!

దుర్యో—వినియంధర! నే నేమన్నాఁడను.

కంచు—“తే. గీ. నేనకులతోడ” (అనుపద్యముచదివి) దేవర యిట్లు విపరీత ముగా ధర్మనుతుఁడు సుయోధను నని వదించిరి

దుర్యో—వినియంధర! ఎప్పటివలె నాతోఁ జెప్పక, భానుమతి శ్రీభక్తా గృహంబునుండి నేఁ డాదయము చక్కఁబోయినది. అందుచేత నామనస్సు కలఁగెనది యున్నది. ఆమె యొక్కడ నున్నదో చూపుము;

కంచు—దేవా! ఇటు విజయము చేయుఁడు.

ఇద్దఱు—(శడచుచున్నారు.)

కంచు—(ముందు చూచి యంతటఁ బరిమళ మాఘాఁగించి) దేవా! చిత్త గింపుడు. ఇదిగో! మంచుబిందువులచేత శీతలంబు లయినయీప్రభాతవాతపోతంబులు వీతెంచుటంబట్టియు, గూలాయకూలంబులమేలుకొని కర్ణరసాయనంబుగాఁగలకలధ్వనులు సేయును; బిట్టలు తమచట్టుపలను విదుర్పుటంబట్టియు, నట్టిట్లు గదలి, తొడిమలఁబట్టినదలి, దళములమీఁదుగాఁ దరులనుండి యూరలు కరులు, పఱచినట్టు లెల్లయెడలను దఱచుగాఁగా, జూడ వేరక పుట్టించుచు, గమ్ముగ మృని కమ్మలొవులు చెద చల్లుచున్న యాబాలోద్యానంబును దేవర యవలోకింప వలయును. చూడుఁడు,

ఉ. రాలిరి విచ్చి, మంచును మరెందము లోపల సేకమానును
వ్రాతముతోడఁ దాము నలువారను నేలనురాలి, బాలసూ
ర్యాతపయోగభిన్నముకుశాంతరవాసన లాస కొల్పఁగా,
నీతటిఁ దమ్మి మొగ్గులకు నేగెడు జా మ్మని గంపఁ దుమ్మెదల్
దుగ్ధో—(పాఱఁజూచి) వినయంధర! ఈప్రభాతమున ని యెల్లయు రమ
ణీయుగా నున్నది. చూడుము.

ఉ. అల్లన విచ్చుచో దళదళాంతరజాలగభానుహస్తముల్
మెల్ల నొడ్డఁగ్గు సోక, నెకిమిందుని లోలను నాండ్రితోడఁ
గిలుచు మేలుకాంచి, వల పించుక మైకలపంబు దెల్పు, ను
త్ఫుల్లసగోజగర్భమృదుమోహనశయ్యల విడుఁ దుమ్మెదల్.
కంచు—దేవా! ఇదిగో! భానుమతీదేవి నువదన చేతను దరఁక చేతును సేవించు
చున్నది. దేవర యవ్సృటికి విచ్చేయుఁడు.

దుగ్ధో—(చూచి) ఓయీ! వినయంధర! ఇదిగో! దేవిని సందర్శించి నేనును
నీచెనువెంటనే వచ్చెదను. నీవు పోయి పోరితంబునకుఁ జేరయితలము సేయుము.
కంచు—చిత్తము! ఇదిగో! సిద్ధపఱిచితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సఖి—ప్రియసఖి! జ్ఞప్తికి వచ్చినదా?

భాను—ఆ, వచ్చినది. సఖి! విను. నే నీప్రేమదవనంబునఁ గూరుచుండి
యుండఁగా, సమధికదివ్యరూపము గల యొకముంగిస యపురూపముగా నాయెదురను
నూలుసాముల రూపు మాపెను.

ఇంద్రులు—(జెనుకఁ దిరిగి తమలో) హరిహరీ! (ప్రకాశముగా) తరువాతఁ
దరువాత ?

భాను—అయ్యో! నాహృదయము సంతోషసదన మయి క్రమ్ముట ముచి
పోయెనుగదా!

దుర్యో—(చూచి) ఓహో! దేవి భానుమతి నువ్వదనాతరలికలతోడ నేమేమో మంతన మాడుచున్నది. కానీ, దట్టముగా నల్లకొనినయీర్తిగలగుంపుమాటునఁ బొంచి యుండి, వీరివిప్రసంభాషణముల నాలకించెదను. (అట్లు చేయుచున్నాడు)

సఖి—సంతాపము కాలిపటుచుకొని ప్రియసఖీ! చెప్పవచ్చు.

దుర్యో—ఏమి చెపుతూ యీమెకు సంతాపకారణము? సరే, నేడు వాస భవనంబునుండి నాతో జెప్పకుండ లేచి వచ్చినది గదా! కనుక నీమెకు నామీదఁ గోపము వచ్చినట్లు స్పష్టమగుచునే యున్నది. ఓభానుమతీ! దుర్యోధనుడు నీకోప మునకుఁ దగనివాఁడు సుమీ.

మ. అలుగఁ సర్వతినో ప్రిమాదమునఁ గంఠాశ్లేషైశ్చిల్య, మా
చలమా మైతినో నిద్ర నొత్తిగిరి, నాచై పీఠ పన్నుండఁగాఁ?
గలలోఁ బేర్చితిని పరాగనకథలో గావించినా నేదియో;

చెలి, యిం లేటికి? నన్ను దానునిబరెక జేవాట్ల పెట్టం దగుల.

(అలాచించి) అటా గాక పోయినను.

తే. గీ. మిగులఁ జిత్తంబు నాయంచె లెగులుఁ గాన,

సంతతప్రేమబద్ధమత్సరముచేత,

లేమ నామీద నవరాధలేశ మేదో

మోపి కోపించె నిండుఁద్రేముడిని; నిజము.

అయిన నేమి చెప్పనోచందము.

భాను—సఖీ! తరవాత నే నాసుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొందితిని.

దుర్యో—ఏమిది! సుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొందితివి గా! హా! మాద్రీసుతాసురక్తురా లగుదీనిచేత మేము నిష్కారణము మోసపోయితిమి. (ముందనినమాట స్మృతికి వచ్చి)

తే. గీ. మిగులఁ జిత్తంబు నాయంచె లెగులుఁ గాన

(అనుపద్యము చదివి) మాధదుర్యోధన! అంకులాడిచేత వంచితుండ వగుట యెఱుంగక నిన్నెన్నివిధములనో మన్నించుకొన్నాడవు. మతియిప్పు జేమనియెదవు?

మ. అలుగఁ సర్వతినో

(అను పైపద్యము చదివి దిక్కులు చూచి) ఔరా! ఇంకుకా దీనికిఁ బోద్దుటనే నిర్జనస్థలమును, సఖీజనసల్లాసములును? మోహవశంబున దుర్యోధనుం డీఅంకులాడిలో గుట్టును దెలియరేక యేమేమో భ్రాంతిపొందెను. అ! ఓసిపాపాత్మురాలా! ఓసి కళత్రపాంసులా!

ఉ. సన్నిధి వంత నీ కడలు, సాహసము ల్గన నింతలేసి; న
 న్నన్నుట లట్టు, నీవినయ మేదినప్రేమము లిట్టు; నాకు నీ
 మన్నన యావిధము, కొఱమాల్గినవర్తన మివిధము; నీ
 తిన్ననివంగసం బదియూ, చెచ్చినమచ్చ యి దయ్యూ; జారిణీ!
 సఖి—తరువాతఁ దరువాత?

౧౦

భాను—తరువాత నే నిప్పుడు గూరుచున్న యీలతామంటపము ప్రవేశించి

తి. తోడనే యానకులకుమారుండు నన్ననుసరించి యీశ్రావుటీరముఁ జేరవచ్చెను.

దుర్యో—అహా! ఈపాపాత్మురాలిక సిగ్గు లేకున్నది! ఇది కులటల కుచిత

మేగరా,

లే. గీ. చిరతిరాబాల్యవర్ధిస్తేహ యయ్యూఁ

జెప్ప లజ్జించు నాకలిచిన్న లెవరి

కట్టిచెలికల్తెలకు అంకులాడితనమె

చెప్పచున్నది కాసంత సిగ్గు లేక.

౧౧

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత ?

భాను—అచనెక నానకులకుమారుండు గర్వముతో మీఁదిమీఁదికి వచ్చి

తనచేలితో నాపయిటకొంగును దొలంగించెను.

దుర్యో—(క్రోధముతో) సరే. ఇఁకఁ బయిసంగతి విన నక్కఱలేదు. కానీ, పరననతాపారణ్యగల్గిం దైన యామాద్రీసుతాధముకీవితమును నే నపహరించె ఐను. (కొంచెము నడచి యాలోచించి) అటుగాదు. ఇదియే మిగులం బాపాత్మురాలు. దీనినే ముందుగా సంహరింపవలయును. (అని మరలుచున్నాడు.)

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత ?

భాను—సఖీ! అటుమీఁదట మహారాజుగారి ప్రాభాతికళాభాకరమంగళ మృదంగాదివాద్యంబులచేతను, వాడవిలాసినిసరససంగీతభంగీతరంగంబులచేతను మేలు కొంటిని.

దుర్యో—(సవితర్కముగా) ఏమిది ? మేలుకొంటి ననుచున్నదే. స్వల్ప దర్శనవృత్తాంతము చెప్పచున్నదా యేమి చెపుమా ? (అలోచించి) కానీ. సఖీ పడునంబున స్పష్ట మగును.

ఇద్దఱు—(వివాదముతో నొండొరులను జూచుకొని)

నువదన—ఇందలి యమంగళమును బవిత్రము లగుభాగీరథీప్రముఖపుణ్య నదీతోయములచేత, నమాఘము లగుబ్రాహ్మణాశీర్వాదములచేతను బ్రజ్వలితహుతా శనహామములచేతను బరిహరింపెను.

దుర్యో—చాలు నాచిల్లెఁకల్పము. నిశ్చయముగా నీమె స్వప్న దర్శనమే నర్థించుచున్నది. నేనే మందబుద్ధి నయి యన్యథా తలంచితిని.

చ. అరసగ మాటకించి చననైతిని గోగ్రహముతో, నదృష్టమే;

పరుసగు లాడనైతిఁ గొఱపల్కుల కల్గ జనించి, పుణ్యమే;

సరి యని నేను నమ్మఁగ చెసెం గథయుం దుద ముట్టె, దిష్టమే;

గరుణి నిరాపనిండఁ బడి ధాతృకిఁ బాయుటఁ దప్పె, భాగ్యమే. ౧౨

భాను—సఖీ! ఇందేమి శుభసూచక మున్నదో చెప్పుము.

ఇద్దఱు—(ఒండోరులకు జూచుకొని చెనుకఁ దిరిగి) ఇందుఁ గొంచెమైనను శుభసూచకము లేదు. అసత్యము చెప్పట మిగుల నపరాధముగదా? సఖుల నడిగి నన్నడు కతిసముగా చున్నను హితమునే చెప్పవలయును. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఇది యంతయు నశుభమునే సూచించుచున్నది. కాఁబట్టి దూర్వాదిపరిగ్రహంబు చేత, వేపతాపగ్రామంబుచేత, నది పరిహరింపఁబడును. నకులమునుగాని చాటి దేనినిగాని కోఱలు గలజంతువును గలయందుఁ జూడఁ గూడదు. మఱియు నూలు పానులను వర్ణించుటగూడ స్వప్నమందుఁ జూడ రానిదే.

దుర్యో—నువదన యథార్థము పలికినది. శకులముచేతఁ బన్నగశత్రవధంబును స్తనాంశుకహాణంబును నిశ్చయముగా మా కరిష్టోదర్శమునుగా సూహించుచున్నాను.

తే. గీ. చూడఁ బర్యాయమున శుభాశుభము లైన

స్వప్నములు రాక యుండవు జనులకెల్ల;

నూ అనెడు లెక్కచే నూహపాటె మదిని

దమ్ముగిమితోడ నాకిది దిగిలినట్లు.

(ఎడమకన్నదకుట సూచించి) ఆ! దుర్యోధనుడ నయిననాకుఁ గూడ నిమిత్తములు చిల్లవిఱిగింపబడును గావించుచున్నవి! (గర్వముతో) ఇది యెట్లు! భీరుజన హృదయప్రకంపనము లయిన యిట్టివానియెడల దుర్యోధనున కేమి లక్ష్యము? ఈయర్థమున నంగిరనుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

తే. గీ. కాకతాళియముగ మాఁడు గల్లు చుండు,

స్వప్నశకునంబులును గ్రహచారములును;

బిత్తికివారలు వానికి బెడరు చుండుగి;

ప్రాజ్ఞు లాచందమున భయపడరు మదిని, ౧౩

కాఁబట్టి స్త్రీస్వభావముచేతఁ జాలకనగాఁ గలిగిన యాభానుమతిమనసులలోని బెట్టిభయమును నేను బోగొట్టెదను.

భాను—సఖీ! నువదవా! ఉదయపర్వతశిఖరంబుమాటుననుండి తనయరదంబు బయలుదేలి, సంధ్యారాగంబు పోయి పశిమసన్ధ్యంబునందురాలోకలేఖిండుండు తోడ మార్తాండుం డెడె యాదయించుచున్నవాడు. చూడుము.

సఖి—సఖీ! రోమన్విత్కర్ణకాంతినక్రికం బయినతనకరణసహస్రంబును, నిలి డముగా నల్లుకొనినయావల్లికావృతులసంకులనుండి వ్యాపింపజేసి, యాద్యానవసాం గణంబునకు బంగారునీరు వోయుచు, దాయలకుం జూడ నలవికాకుండునట్లు, వేడి చెయింగు నింగి నలంకరించుచున్నవాడు. ఇవృత్తమహులనకు లోహితచందన కుసుమ గర్భం బగునర్ఘ్యంబు నొసంగ నిది మంచినమయము.

భాను—చేటి! తరలికా! అర్ఘ్యపాత్రము నిటు లే. భగవానుఁ డయిన యీ యుదయభానునిపూజ నిర్వర్తించెదను.

చేటి—చేటి! చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) చేటి! ఇదిగో నర్ఘ్యభాజనము. ఈబాలభానునిపర్య నిర్వర్తించుము.

దుర్యో—ప్రేయసీసమాపమునకుఁ బోవ నిదియే మంచినమయము. (పోవుచున్నాడు.)

సఖి—(చూచి తనలో) ఎందుకో మహారాజ వచ్చుచున్నాడు. ఆయ్యో! ఈ మెనీమమునకు భంగము గలుగును గదా!

భాను—(సూర్యున కభిముఖి యయి) దేవా! గగనసరోవరవిరాజమానవిక చాతురసమాసృపత్రశోభాకరా! పురందరహరిత్సుందరీవదనారివిందసందీప్తిసిందూర తిలకా! సకలభువనైకరత్నప్రదీపా! కృపాయత్రుత్తంబున నావందనంబుఁ జేకొని, నేడు నాకుఁ గలిగియీస్వప్నమందు నేమికి దున్నను నదియంతయు సభ్రాత్మకుం డగునాస్మాదనాయకుశకుఁ గుశలముగాఁ బరిణమింపం జేయుదువుగాక! (అర్ఘ్య మిచ్చి) ఓసీ! తరలికా! ఇతరదేవతలఁ గూడఁ బూజించుటకుఁ బుష్పముల నిటు లందియ్యు. (చేతులు సాచుచున్నది.)

దుర్యో—(చేనన్న చేతఁ బరిజనమును దొలగించి, తానే పుష్పాల నందియ్యఁ బోయి స్వర్ణమఖము నభినయించుచు, బరనశమునఁ బుష్పముల నేల జాజవిడిచి నాడు.)

భాను—(కోపముతో) ఏమీ! పరిజనమున కింత మయిమఱపా? (మరిలి రాజును జూచి భయపడి సిగ్గుపడుచున్నది.)

దుర్యో—చేటి! ఇటువంటిసేవావకాశమందు నీపరిజనుఁడు మిక్కిలి చేతఁ గానినాడు; దేవిగాతు వీనిని శిక్షించి దిద్దుకొన వలయును. ఓ ప్రియారాలా!

తే. గి. కలికి! నీసోగ తెలియారగంటిచూపుఁ,

బడయ నానించులెకిచో భయము దగునె ?

మందహాసాంకురము మోచి మలయఁ బలుకు;

మూఢిగము నేయ దోసిలి యొగ్గి యూటటి.

భాను—మహారాజా ! నాకుఁ గొండొకనియమమం దభిలాష గలదు. దేవర యనుగ్రహించి యభ్యసజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో—దేవీ ! నీస్వప్నపృథ్విలో నున్న నానాయక నాలకించి నాడిను. ప్రకృతి నుడువర మయినయీశరీరము నేల యిట్లు గాసిల్లఁ జేసెదవు ?

భాను—పాణిశేషరా ! నాహృదయము పరిశయముగా సంశయము బాధించుచున్నది. దేవర నా కనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో—(గర్వముతో) దేవీ ! చాలు నీశంక. చూడు,

మ. ధని నుగ్రం గం దెన లన్ని నిండుటలు వ్యర్థంశ మెఱవోహించు ?

సురుతో నేమిఁక ? గర్భం దేవనికి నొక్కొనయొదలో గాసిలన్ ?

దళణీ ! భాగ్యశతాస్మదీద్యభుజకాంతారాంతరస్వైరసం

చరదుర్యోధనతేసరీంద్రిగృహిణీ ! శలకింప నీ తేటికిన్ ?

౧౬.

భాను—పాణిశేషరా ! మీరు సన్నిహితులై యుండఁగా నాకు శంక యేమి ? మఱి మన్న దేవరకే మనోరథసిద్ధి గావించ వలెలనుచున్నాను.

దుర్యో—ఓసుందరీ ! మాకేనే మనోరథము. ఎల్లప్పుడును స్వేచ్ఛను పోషి గూడి విహరింప వలయును. చూడు,

ఉ. కూరిమి నిశ్చలము లగుగొప్పకను త్వేలితముల న్నగన్,

గోరపుసిగ్గునం బలుకు దొటిగిల, లోఁ జిలున వ్యేరస్య, లా

హరసరక్త మాపెదవి చక్కెర చిమ్మఁగ, మద్దు గాటునిం

గాపునముఖేందురుచికన్నను దర్శి భ మేది నా కిలన్ ?

౧౭.

(తెరలోఁబెద్దకలకలము. అందలు నాలకించుచున్నారు.)

భాను—(రాజును గొఱిలించుకొని) ప్రాణేశ్వరా ! రక్షింపు రక్షింపుఁడు.

దుర్యో—(పాతఁజూచి) క్రియారాల ! భయపడకు భయపడకు.

కా. ప్రాకులో పెల్లిగిలంగ, స్పృంధకపతేన్ గ్రమ్మంగ భూమంబు, దం

దాకారభ్రమధూరి రేఁగఁగఁ దృణవ్యాప్తిం దివికా, శక్తరా

వాగ్నిక్షిప్తం బయి, పెద్దచప్పు దెగయం బ్రాసాదగర్భంబులన్,

లోకం బాకుల మొంద, గారి విసరెన్ ; లోలాక్షి ! జం తేటికిన్ ?

౧౮.

సఖ—మహారాజ ! మేఘము గ్రమ్మినట్లు కలకుదుమ్ము భూమినుండి యొగసి కన్నులు తెరిచ కుండఁ జేయుచున్నది. పెరిపెరా రావముతోఁ బెద్దపెద్ద

చెట్లు విడిగి పడియెడుచప్పుడులు విని బెడరి, లాయలుల నున్నయుత్తమకురంగంబులు కట్లు దెంచుకొని యట్టిట్లుఁ బరుగెత్తుచున్నవి. పనివాండ్రందఱుఁ దమతమ పనులు నిలిపి వేసికొని యూర కుండిరి. అహో! ఈదారుణసమిరణాసారంబు నర్వవిధంబులఁ జెటుపు చేయుచున్నదిగదా! దేవర యింక నిక్కడ లేచి యీదారు పర్వతప్రాసాదము ప్రవేశించుట యనుకూలము.

దుర్యోధనుడు—ఈసురకరువలి దుర్యోధనునకు మహాపకారి గాని మాటుతుండు గాఁడు నుమీ. ఈతనిపుణ్యంబునం గాదె యీదేవి తననీమమును మాని నామనోరథము దీర్చినది.

మ. కనుబొమ్మల్ ముడి వేయ లేదు ; కనులం గ్రమ్ముగ లే దశురీలుక ;

గినుకక మో మటు చేయ లేదు ; శపథోక్తిం బల్కి వారించలే ;

దినుఁగుంజన్న బురమ్మ గాఁడఁ జెలి గాఢాలింగనం బిచ్చె, హా

యని సౌఖ్యాభిని దేల నామనసు నాత్యాచక్రభీతాత్మ యై.

౧౯.

కావున సంపూర్ణమనోరథుండ నగునాకు స్వేచ్ఛావిహారము గావలసినదే కాదు పర్యతమునకుఁ బోవుదము. (అందఱు నోరుగాలిబాధను నిరూపించుచుఁ గష్టముగా నడచుచున్నారు.)

దుర్యోధనుడు—క. ఆడుగులు మెలమెల్లగ నిడు ;

పడఁకుచు నడువంగఁ బోకు ; పడెదపు నుమ్మి

పడఁచి! భుజలతికలు నా

మెడకును బెనవేయు ముగము మెఱుమఁగఁ జన్నుల్

౨౦

(ప్రవేశము నిరూపించి) ప్రియురాలా! ఈగర్భగృహము శంకృత మగుటవలన వాయు విందుఁ బరవేశించి నేరదు ; నలుసులు దుడుచుకొని కన్నులు చక్కగాఁ దెఱపును.

భాను—(సంతోషముతో) అమ్మయ్యా! అదృష్టముచేత నీపరిశయవాయువు నకుఁ దప్పితిమి.

సఖి—మహారాజ ! ఈదారుపర్వత రోహణశ్రమమును మాప్రియసఖి యూరుయుగళము సహింపఁ జాల కున్నది. దేవరవారు వేదికాసనము నింకను నలంకరింప కున్నారేమీ ?

దుర్యోధనుడు—(దేవిని చూచి) దేవీ! వాత్యాసంభ్రమమున నీకుఁ గలిగినయశ కార మల్పమే. అయినను,

చ. కనుఁగవ పెద్ద దొట, నధికశ్రమ సల్పెడు నల్పరేణువుల్ ;

ఘనకుచ మాట తొ, మృలఁతికంపముచేతనే ధూతహార మాఁ ;

తెనుచును గంపమున్ జఘనవిస్త్రులి యూరుల కల్ల నేగినన్;
గనుగొన నీశుభాంగములు గాలికై దోడ్పడె బాధ నేయుటన్.

౨౦

(అందఱును గూరుచున్నారు.)

దుర్యో—అహో ! ఏమిది ! దేవి యనాస్తరణ మైనకలకురాతిసేలను గూరుచున్నది.

తే. గీ. జలఁగుఁబుట్టంబు గాలికై జెడర, నాకుఁ

గనులపండువు నేయునీఘనజఘనము,

వలనదే గారఁపంప, నావలన యెగయ,

నువద ! నీ చూపుఁ దనువునాయూరుయుగము ?

౨౧

[తెరను జిమ్ముకొని తలైఁపాటుతోఁ గంయక ప్రివేశించుచున్నాడు.]

కంచు—దేవా ! భగ్నమయినది, భగ్నమయినది.

(అందఱుఁ డెల్లఁ బోయి చూచుచున్నారు.)

దుర్యో—ఎవనిచే ?

కంచు—స్వామి ! భీముచే.

దుర్యో—అ ! ఏమిరా పేరెదవు ?

భాను—ఓయీ ! ఏమి చెఱువు చెప్పచున్నావు ?

కంచు—(భయముతో) ఇదిగో ! సర్వము మనవిచేసెదను.

తే. గీ. భగ్నమయినది భీముచేఁ బననుచేత

నూతనం బైనమారథకేతనంబా;

కింకిణీక్వాణమున నది క్రిందఁ బడియె,

రోదనము చేయునది వోరె మేదినిశ.

౨౨

దుర్యో—బల మయినగాలి కొట్టినందున లోకమే వ్యాకుల మయినది. ఇంక రథమున కెత్తినజెండా విఠిగి పడుట యేమి వింత ? అంతమాత్రమున కింత ప్రశయముగా “భగ్న మయినది భగ్న మైనది” యని పలిపించెద వేమి ?

కంచు—దేవా ! మఱియె రెడు గాని, యాయనిమిత్తము నుపశాంతిచేయుట కయి దేవరవారితో విన్నవింపు మని స్వామిభక్తి న న్నిట్లు పలికించినిది.

భాను—ప్రాణేశ్వరా ! ప్రసన్నబ్రాహ్మణవేదానుభూషమునను, హోమమునను, నీయనిమిత్తము పరిహరింప నలయును.

దుర్యో—సరే, నీవు పోయి పురోహితుఁ డయిననుమితునితోఁ జెప్ప.

కంచు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(ప్రతీహరి ప్రివేశించి, జడియుచు దగ్గఱఁ బోయి)

ప్రతి—జయముజయము మహారాజా ! దేవా ! ఆల్ల! దయనసింధురాజుగారి
తల్లియూ, నమ్మలూ దుస్సలయూను వచ్చి ద్వారముకడ నిలిచి యున్నారు.

దుర్యో—(తనలో) ఏమి? జయద్రథమాతయూను, దుస్సలయూనా? అభిమన్యు
వధావర్షితులైనపాండునుతులచే నేదేని మహాపద్రవము సంభవిల్లినది కాదు గదా?
(ప్రకాశముగా) పోయి వారిని వేగముగాఁ దీసికొని రా.

ప్రతి—చిత్తము దేవా ! (నమ్మరిమించుచున్నది.)

(గరువాతఁ దొంగిపడుతు సైంధవునితల్లియూ దుస్సలయూఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఇద్దఱూ—(ఏత్తుచు దుర్యోధనునిపాదములమీఁదఁ బడుచున్నారు.)

మాత—కురునాథా ! రక్షింపుము రక్షింపుము.

దుస్సల—(రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—(తొండరపడి లేచి) అమ్మా! ఊఱిడిల్లు మాఱిడిల్లుము. ఏమి యుప
ద్రవము వచ్చినది? యుద్ధరంగమున నప్రతిహతరథుల నెగుజయద్రథునకుఁ గుళలమేకదా?
మాత—ఏమి కుళల మొయితిండి!

దుర్యో—ఎందువలన?

మాత—(భయముతో) పుత్రవధసంభావతోధంబున మండి పడుచు గాంధీవి
సూర్యుం డెస్సెమింపక మున్న యతనిని వధించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాడు.

దుర్యో—(చిలునవుతో) ఇతా యంబకును దుస్సలకును బెద్దదుఃఖకారణము?
పుత్రకోకముచేతఁ గాల్చుఁబడుదుఁ డ్రేలినకిరీటిమాలలచేతనిప్రీతియనస్థును బొందుచు
న్నాడు. ఆహా! అబలబలతనము! అమ్మా! ఇంక విచారము చాలింపుము. అమ్మాయి!
దుస్సలూ! కంటఁ దడి వెట్టకుము. దుర్యోధనరాహుపరిభుసంరక్షితుండును మహా
రథుండు నెగుజయద్రథుని ధనంజయుఁడు ప్రధనంబున నెట్లునిధనంబునొందింపఁగలఁడు?

మాత—కుమార ! బంధువధచేతఁ గలిగినదుఃఖమునఁ గోపాగ్నులూ పృజ్వలింప
వీరాచేతంబున వారు శరీరంబు లాశింపక తిరుగుచున్నారు.

దుర్యో—(పక్కున నవ్వి) అది నిజమే. పాండవులతోధము జగత్ప్రసిద్ధమే
గదా! చూడు,

ఈ మందలఁ బట్టి యీడుచుచుఁ బుట్టము లొల్పఁగ దుస్సనేనుఁ, దే

నందఱలోన నోసికలువా ! పశువా, యని కృష్ణ నంటి; నాఁ

డందున లేదె గాంధీవి? యహా ! విను, త్తరియవలశమందుఁ బు

ట్టొందినపిన్నవాని కింక నున్నచె యెక్కుదుర్యోధపేరువుతో? ౨౪

మాత—అయ్యో ! యీప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱకపోయినఁ దాను జచ్చిపోవుటకుఁ
గూడఁ ప్రతిజ్ఞఁ జేసికొనె నోయితండి!

దుగ్గో—అట్లయిన మతియు మేలే. మోదము నొందుటకు బదులు భేదము నొందుచున్నా రేమి? తమ్ములతోఁ గూడఁ ధర్మరాజు రూపు మాసె నని తలచి సంతోషింపుఁడు. అమ్మా! కురుకుమారశతపతివారవర్ధినిమహిమండును, గృహద్రోణాశ్వత్థా మాదిమహాధర్మగుణీకృత నిర్విక్రవిక్రముండును ఎగునీకుమారునిపేరైన దలపెట్టుటకుఁ గవ్వడి గాని మతి యెవ్వఁడు గాని సమర్థుండు గాఁడు. నమ్మును. ఓసికొనుకుశ్తె తెలియనిదానా!

లే. గీ. భీములమును, వివ్వచ్చుకగ్రమంబుఁ
దలచి ధర్మజుఁ గవలను దలఁప రాదు;
వారిలో నైన నెదిరింపువాఁ డెవండు,
చేత విలు పూని నిలిచినసింధురాజు?

భాను—జేవా! అది నిజమే. అయినను కురుకుతప్రతిష్ఠాభయం డగు భీముండు భయనిదానుండె గదా!

సూత—అమ్మయీ! బాగున్నది. కాలమునకుఁ దగినట్లు లాలోచించితివి.

దుగ్గో—అ! దుగ్గోధనుండె నైననాకుఁ గూడఁ బాండవులు భయనిదానులా? చూడుము,

స్రగ్ధర. కోదండబ్యాకిణాంకుల్ కుటిలరిపుజనతోభు లాముక్తవర్ముల్
నైదోడుల్ నూర్పు రచ్చాబ్జవన మనుకొనక ఛత్రముల్ చాల్చి రాఁ, బె
ల్లెదు మ్రొదిత్యులేజ మృడఁచ నసివిభావ్యాప్తిఁ జూడంగ రా క
చ్చోదా మై నాదుసేనల్ సారిది గణమునం జొచ్చు మాత్సర్య మొప్పున్.
ఓభానుమతీ! పాండవప్రభావము తెలిసినదానా! నీవు కూడ నిట్లు భయపడెది

చేమి? చూడు,

లే. గీ. దుస్సనేనుమరమ్ము నెత్తుటలు గోరిల,
గద నుయోధనుతోడలు భగ్నముగఁ జేయఁ,
జేయకే వారు ప్రితిసలు? సింధురాజుఁ
జంపుశపథంబు నట్టిదే; జంక నేల?

అక

ఓరి! యెవడురా అక్కడ? శిఘ్రిముగా మాజయోధమును దీసికొని రా.
ఇప్పుడే యాప్రల్లకుని మిథ్యాప్రతిష్ఠానిఁ గావించి, వానికిఁ బక్షత్ర మైనశస్త్రమరణము
లేకుండఁ జేసెదను.

(కంచుకి పగిలేశించుచున్నాడు.)

కంచు—జేవ!

లే. గీ. జాతువాచిటుగంటలు కాగ్రవ్యముగను

మొరయఁ, బొరిలంబచామరంబులు వెలుంగ,

వర్ణితాకులహయములఁ బన్ని తెచ్చె

రథము తపితారహస్యనోరథము, దేవ !

అ

దుర్యో—దేవీ ! నీ వంతిపురమున కేగుము. నేను నాప్రల్లదుని మిథ్యాప్రతి
జ్ఞానిఁ గావించి తెల్లఁబుచ్చి వానికిఁ బవిత్ర మయినశస్త్రమరణము లేకుండఁజేసెదను.

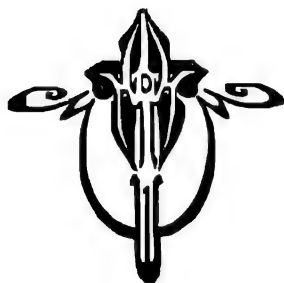
(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వజ్రాది సాధువంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ

లక్ష్మీంబాగర్భశక్తిమక్తాశల నూరిపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ

విగ్రేయ నాబ్ధురాయ నామగ్రేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార

నాటకంబునందుఁ ద్వితీయాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

వేదో సంహర నాటకము.

తృతీయాంకము.

—:0:—

రింగము—యద్ధభూమి.

(తరువారే వికృతచేషముతో నొకరాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది.)

రాక్షసి—(వికృతముగా నవ్వి సంతోషముతో) చచ్చిపోయిన మనుష్యుల మాంసముతోడను వసతోడను వేయికడవలరక్తము సంపాదించి యుంచితిని. పృథి దినముఁ దృప్తిదీఱఁ దాగెదను. ఈ యద్ధము నూతొండ్లు పట్టిల్లుఁ గాక. (సంతోషమున గంతులు వేయుచు) సైంధవవధ జరిగించిననాడు వోలేఁ బ్రతిదినము నర్జునుడు యద్ధకర్మమును సలిపె నేని, నాయుంటికిఁ బ్రన్నయొరక్తమాంసములతో నిండి యుండును గదా! (నడిచి దిక్కులుచూచి) అయ్యో! నామగఁడు రుధిరపియఁ డెక్కడ నున్నాఁడో? వానిని చెదకదను. (నడిచి) పోనీ పిగించెదను. ఓరుధిరపియా! ఓరుధిరపియా! ఇటురా. ఇటురా.

(తరువారే నట్టిరాక్షసుడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాక్షసు—(అయాసపడుచు) ఇప్పుడు కొంతగాఁ జంపఁబడిననుష్యుల మాంసమును చెచ్చెచ్చనిపచ్చినెత్తురును లభించె నేని నాయాయాసము నిరూపములో నుపశమిల్లును గదా!

రాక్షసి—(తిరుగఁ బిలుచుచున్నది.)

రాక్షసు—ఓరీ! ఎవతెరా నన్నుఁ బిలుచుచున్నది? (చూచి) ఓహో! వసా గంధా? (సమీపించి) వసాగంధా! నన్నెందుకే పిలుచుచున్నావు!

రాక్షసి—ఇదిగో! రుధిరపియా! ఇప్పుడే హరుఁ డైనయొకానొకరాజ ఋషిశరీరావయవములనుండి ప్రవహించి వసాన్నేహము చేతఁ జక్కనై గోరువెచ్చగా నున్న యాకొంత నెత్తురు హృదయమాంసముతోఁగూడ నీనిమిత్తము కొనివచ్చిన దానను. ఈమాంసము సంజాకొనుచు రక్తమున దప్పి తీర్చుకో.

రాక్షసు—(సంతోషముతో) బాగు! వసాగంధా! బాగు! కడు మేలయిన పని చేసితివి. నేను మిక్కిలి వడ గొట్టి “యెక్కడ నైనను చెచ్చెచ్చనినెత్తురు దాహమువకు దొరకునా?” యన కనుపెట్టుకొని యున్నాను.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! మనుష్యులు, నేనుగూడా, గుఱ్ఱములు, మొదలగువాని రక్తశ్రవాహములచేతఁ బెద్దసముద్రములాగున నున్న యిటువంటియుద్ధరంగమునఁదిరుగుచుండియు దప్పిగొన్నాడనని చెప్పుచున్నావు. నాకుఁ జాల వింతగానున్నది.

రాక్షసు—(క్రోధముతో) ఓసి వసాగంధా! పుత్రశోకముచేతఁ బరితపించుచున్న మనరాణి హిడింబాజేవిని జూచి పచ్చుటకు వెళ్ళినాడనే.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! మనరాణి హిడింబాజేవి ఘటోత్కచకుమారుని మరణమున కింకను నేడ్చుచునే యున్నదా?

రాక్షసు—ఓసీ! ఆమెదుఃఖ మెట్లు చల్లాఱును? ఆయినను నభిమన్యునిచావు వలన సమానదుఃఖురా లయిననుభవాజేవియు, ద్రౌపదీదేవియు నామె నూఱడిందుచున్నారు.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! ఇదిగో నేనుగూఱుటైలోఁబట్టి తీసికొని వచ్చిన దానను. ఈవెచ్చుచెచ్చునికొత్తినెత్తురు గుండెలయూరుఁగాయను జప్పరించుచు దాహము పుచ్చుకో.

రాక్షసు—(అలాగుచేసి) వసాగంధా! నీవు రక్తమును హృదయమాంసమును గూడ నేపాటి సంగ్రహించి యుంచితివే?

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! మునుపు నేను దాచిపెట్టిన దెంతో నీ వెఱుంగనే యెఱుఁగుదువు. కొత్తగాఁ గూర్చి పెట్టినది చెప్పెద వినుము. భగదత్తుని నెత్తురు బాసెడు. సైంధవునివన రెండు కడవలు. విరాటరాజ భూరిశ్రవస్సు సోమదత్తుఁడు బాష్పికుఁడు మొదలగు పెద్దపెద్దరాజులయుఁ, దక్కైనఋక్కడిమానుసులయు రుధిర వసామాంసములు వేలకొలది దానలనిండఁ బట్టి, వాసెనలు గట్టి, యింటిలోఁ బదిలముచేసి యుంచినదానను.

రాక్షసు—(సంతోషముతోఁ గొఱిలించుకొని) వహవా! వహవా! నీవు మిక్కిలి మంచి పెండ్లామనే. నీవంటిమంచి పెండ్లాము దొరకుటచేతను, హిడింబాజేవి ప్రసాదముచేతను నా దారిద్ర్యము బొత్తిగ వదలిపోయినది.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! హిడింబాజేవిప్రసాద మెట్టిది?

రాక్షసు—ఇంతకు ముందే హిడింబాజేవి నన్ను గౌరవముతోఁ బిలిచి “రుధిరప్రియ! నీవు నేడు మొదలు యుద్ధములో భర్తగారిచెనువెంటను దిరుగుచుండునది” యని యాజ్ఞాపించినది. కాబట్టి భీమనేనుఁడుగారితోఁ దిరుగుచుండు నాకు నేమి కొదవ? రక్తము మాంసము మొదడు క్రొవ్వు మొదలుగా నేమి గావలసిన నదియెల్లను సులభముగా లభించును గనుక, నాకలి యెట్టిదో దప్పిక యెట్టిదో యెఱుంగక భూలోకస్వర్గ మనుభవించెదను. నీవును జాగరూకురాల వయి మఱి నేయికడవల రక్తము సంపాదించి యుంపుము.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! నిన్ను భీమసేనుడు గారితో నుండు హస్తదియెందుకు?

రాక్షసు—వసాగంధా! మనదొర భీమసేనుడు గారు దుశ్శాసనుని గుండెలు బద్దలు చేసి రక్తము త్రొక్కుటకు బ్రతిజ్ఞ పట్టినారు. కాబట్టి రాక్షసుల మయిన మనము గూడ నాయనతో రక్తపానము చేయ వలె నని.

రాక్షసి—(సంతోషముతో) జేవీ! బాగు! బాగు! నియనుగ్రహమున నా మగనికి మంచియుద్యోగము దొరకినది.

[తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము]

ఇద్దఱు—(అలకించుచున్నారు.)

రాక్షసి—ఓరుధిరప్రియ! ఏమిది? పెద్దకలకలధ్వని వినబడుచున్నది.

రాక్షసు—ఓసీ! వసాగంధా! ధృష్టద్యుమ్నుఁడు దోర్బానిజాట్టుఁ బట్టుకొని కత్తితోఁ గుత్తుకఁ గోయుచున్నాఁడు.

రాక్షసి—(సంతోషముతో) రుధిరప్రియ! మనము గూడఁ బోయి ద్రోణుని రక్తము దాివుదము.

రాక్షసు—(భయముతో) వసాగంధా! అది బాగిహ్యుఁడరక్తమే; గొంతుఁదగులఁ బెట్టుచు లోపలఁ బ్రవేశించును. ఆయ్యా! మన కిది యెందుకే?

[తెరలో మరలఁ గలకలము.]

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! ఇదిగో! మఱలఁ బెద్దకలకలధ్వని వినబడుచున్నది.

రాక్షసు—(తెరవంకఁ జూచి) వసాగంధా! ఇదిగో! శిష్టిము చేతఁ బట్టుకొని యశ్వినై మ యిటు వచ్చుచున్నాఁడు. ఒకవేళ ధృష్టద్యుమ్నునిమీఁది కోపమున మనలను గూడఁ బట్టి వధించు వేమో! లేచి రా. మనరాణి హిడింబాకేవీ యాజ్ఞా పించినట్లు చేయుదము (నిష్క్రమించుచున్నారు, ప్రవేశకము.)

[తరువాత నుష్టతేజఃధుఁ డయి కలకల మాలకించుచు నశ్వినై మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మ. ౧ హులోద్యత్ప్రళయనిలత్నభీతకుంభతృష్కలానర్తమే

ఘహరాద్భిరవగర్జితారవసదృశం బై, పిక్వశ్రవః

కుహరం బై, తతకోదసీధరిత మై, తుభ్యయ్యులక్షణిభ్య

ద్దుహ మై, యుద్భవ మయ్యో యుద్ధభువి నీలోలాహలం బే మోహో? ౧.

(అలోచించి) అర్జునుఁడో సాత్యకియో పృకోదరుఁడో పడుచుఁదనపుగర్వముచేత మర్యాద నతికరించి ప్రవర్తించినారు. అందుచేత మాతండ్రిగారు మహాకోపమున శిష్యరాత్యులము నొకమూలను దోగిసి, నిజ మయినతన పరాకృమమునకుఁ దగినంత పనిచేయ నారంభించి యుండురు. ఇది నిశ్చయము.

మ. అని దుర్యోధనపక్షపాతసదృశం బ్రహ్మగ్రహితోచితం

బనఘశీభృగురామలబ్ధబహుదివ్యాస్తానురూపంబు స

ద్ధనురాచార్యరుషానురూప మగుచేతల్ చేసె గాఢోలు మ

జ్ఞనకుఁ దానిపుణస్మరు నౌనయఁగా శక్తం దెవం దామెనన్? ౨.

(చెనుకఁ దిరిగి చూచి) ఇంకను నేను రథము నెందుకుఁ బ్రతీక్షింప వలెను? నీలమేఘు
చ్ఛాయను గేరుచు బంగారుఁబిడియును దిట్ట మయినపట్టఁదాగిల్లును గలిగి యున్న
లూశిద్దమే నాకునకలశస్త్రములును; శిఘ్రముగా యుద్ధరంగమున నుజ్జితమై (నడచి
యెడమక న్నవరులు నూచించి) ఏ మిది? ఆహవమహోత్సవప్రయోదనిర్భరుండ నయి
తఁడిగారిపరాక్రమము చూడ వేడుకపడుచున్న యశ్వత్థామ నగునాకుఁ గూడ నీ
యనిమిత్తములు సమగ్రమనవిఘ్నమును గలిగించుచున్నవి. కానీ, పోయెదను. (గర్వ
ముతో నడిచి ముందు చూచి) అహా! ఏమిది? అవధీరసకలక్షత్రధర్ములయి, యు
త్సృష్టసత్పురుషోచితలజ్జావశుంధను లయి, విస్మృతస్వామిసత్కారలఘుచేతిన్మృలయి,
యగ్రసేకులవచస్సద శపరాక్రములయి. యారధికులు హస్తీపకులు నాశ్వికులుఁ బదా
శూనునూనఁ దిరిగి చూడక వెన్నుచ్చి పఱచుచున్నారు. ఏమీ! యాబలములమహా
క్షోభము! (నిరూపించి) అహా! ఎంతకష్టము! కర్ణుడు లయిన మహారథులు గూడ
సమరపరాఘ్నులు లగుచున్నారే! (భయముతో) మాతండ్రిగారిచేత సంతక్షిపఁబడు
చున్నను బలములను నిట్టియవస్థ సంభవించిన జేమి చెపుమా? ఏమో కానియ్యు. ఓయీ
కాని నుద్రాణిలాపరిపాలనమహామహీధరమూర్ధాభిక్షులారా! ఏల యాలాగున
యొద్దంగయునుండి పాతిపోవ సాహసించితిరి? చాలుఁ జాలు. నిలు నిలుండు.

తే.గీ. సమగ్రము శకుఁ దొలగివఁ జావ రేని,

యచట వాని మఱొక్కడ కేగఁ దగును;

నంతువుల కెల్ల మృత్యువు పహజ; మూర

కెల్లు మోక్షేత్తి నలుపు గాఢంప నేల?

3.

మతియు,

చ. పరబలవార్ధి హేతియుతబాడలు, దుగ్రధనుర్ధరాధిరా

ధ్గురుఁడు, భవచ్చమాపరి, యకుంఠితలెజాఁడు నాడుతండ్రి, సం

గరభర మూన, మికు భయకారణ మేమి? కృపుండ! నిర్భయా;

పరు గిడి పోకు కర్ణ! కృతవర్ముడ! ధైర్యము చిక్కఁ బట్టుమా.

4.

(తెగిలోపల) ఇంకను మాతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ - (నిని) ఏ మనుచున్నారు? ఇంకను మాతండ్రి యెక్కడనా? ఓరి
క్షుద్రులారా! పాఱుఁబోతులారా! ఇట్లు పేరీలచున్న మీనానికలు వేయించితికలు
గావలదా?

మ. పటు లేజంబున ద్వాదశార్కు అవయంపక లేడు విశ్వంబు గా
 ల్పుటకుక; వీచుట లేడు వాయువులు నేడుక సప్తధా భిన్నమై;
 జటిలంబై కనుపట్ట దంబరము గర్జత్పక్కలావర్తిక
 చుటలం; బాపము లాడి రేల జనకుక శౌర్యాబ్ధిఁ బాపాత్మకురే? ౫
 (తల్తపాటుతో బబ్బలు తిని నూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)
 నూతు—కుమారా! రక్షింపురక్షింపు. (కాశ్యమిఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—(చూచి) ఏమిది! తండ్రిగారిసారథి యశ్వసేనుఁడా? మల్లోకములు
 రక్షింపఁ జాలినతండ్రిగారిసారథి నై యుండియుఁ జిన్నవాఁడ నగునావలన రక్షణము
 గోరుచున్నా వేమి?

నూతు—(లేచి దుఃఖముతో) ఇంకను మీతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ—(తల్తపడి) ఏమి? తండ్రిగారే లేరా?

నూతు—మిత్రమి?

అశ్వ—హా! తండ్రి! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

నూతు—కుమార! ఊహడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—(తెలివ వచ్చి, కన్నీళ్ళతో) హా! పుత్రసత్సల! హా! లోకత్రయైక
 ధనుర్ధర! హా! పరిశురామాస్త్రసర్వస్వపరిగ్రహపరివీణ! హా! తండ్రి!

నూతు—కుమారా! ఇంతకడుపువగలి దుఃఖింపఁగూడదు. మీతండ్రిగారు వీర
 పురుషాచిరి మయినమరణము నొందినవారు. నీవును దదనురూపమయినభుజపరాకర్షి
 మమునఁ విశ్మంభించి యీరు||ఖసాగరమును దరించి నుఖింప వలయును.

అశ్వ—(కన్నీరు జాలి) ఆయ్యా! అశ్వసేనా! అంత భుజపరాకర్షిమ
 సముద్రు లయినతండ్రిగారు తా మేరియన నస్తమించికో చెప్పుము.

చ. తనగదచేతఁ బెద్దగురుదక్షిణ యిచ్చెన్ భీముఁ డొజ్జకుక?

నూతు—రామ! రామ!

అశ్వ—ఘనతరశిష్యవత్సలుని గాండివి యమ్ములఁ బూజ చేసెనో?

నూతు—కుమారా! ఆలా గేల బరుగును?

అశ్వ—వినిశితచక్రిధారకును చెన్నుఁడె లా నెర చేసెనో గురుక?

నూతు—అదియను సంభవంప లేదు కుమార!

అశ్వ—మనమున నాకు నాలుగవమానిసి తోపఁడు వీరు మువ్వురే. ౬.

నూతు—కుమార!

ఉ. వీరన నెంత యుద్ధమున బల్లు కరంబున నున్న రుద్రునా

కారము నాల్పునగ్గురుమగంటిమి? కాయన కొండ్లు సాటియే?

దారుణశోకభారమునఁ దానుగ శస్త్రము నుజ్జగింపఁగాఁ,

గూరరిపుండు చేరి యతిఘోరము చేసె; నిఁ శేమి దెల్పుదున్? 2.

అశ్వ—అయ్యా! శోకమునకుఁ గాని యస్త్రపరిత్యాగమునకుఁ గాని
యేమికారణము ?

సూతు—కుమారుడే కారణము.

అశ్వ—అయ్యా! నీ నెట్లుగాను ?

సూతు—(కన్నీళ్ళతో) ఆలకింపుము.

స. ఎడిగా, స్వప్నముగాఁ, బృథాతనయుఁ డశ్వత్థామ దోరింపుఁగాఁ

బడె నంచు న్నచియించి, మెల్లఁ దనలోఁ బల్కెన్ గజం బఁచు; నా
నుడు వాలించి, కుమారివర్సలుఁడు ద్రోణం డట్టై కన్నీళ్ళతో

ః డిచెన్ శస్త్రములున్ యుధిష్ఠిరవచోవిశ్వాసమూలంబునన్. ౩.

అశ్వ—హా! సుతవత్సల! హా! వృథామదిగ్గపరిత్యక్తజీవిత! హా!
శోభనా! హా! శిష్యపీఠ! హా! యుధిష్ఠిరపక్షపాతీ! హా! తిండిరి!
(శోధనము చేయుచున్నాడు)

సూతు—కుమార! ఊరక యేల యిట్లు వాడిచి చైతన్యంబు నొందెదవు ?
ః అడిలు మూఱడిలుము.

అశ్వ—తే.గీ. తిండి! నీ వస్మరన్యతవధంబు ననుచు,

విడిచి తును అస్త్రములతోడఁ గొడుకుఁదీపి;

నీగునిక్కంపువధ విని నేను మనెద;

నిట్టిఖలునెడఁ బోవు నీ కేల వుత్తై? ౪.

(మూర్ఛిల్లుచున్నాడు)

సూతు—ఊఱడిలు మూఱడిలుము కుమార!

[తరువాత నుద్వేగముతోఁ గృపుఁడు పోవేళించుచున్నాడు.]

కృపు—చ. అనుజాలతోడికొరవధరాధపుఁ డేటికి? నేల ధర్మనం

దనుఁడు? వృథాగ నస్త్రములు. చాల్చినరాజులు నేను నేల? మా

తనువులుఁ గాల్చినా? యపుడు దొరపది, యిప్పుడు ద్రోణఁడీవిధం
బునఁ దలపట్టుకోఁబడినముచ్చట గంటివి చిత్రేచైఖరిన్. ౫.

కట్టా! ఎంతవని పుట్టెను? పిల్లవాఁ డయినమా యశ్వత్థామమొగము నే
నెట్లుగాఁ జూతును? ఆయినను వాఁడు హిమవంతునివంటి దైత్యసారము గల
వాఁడును, లోకవృత్తములు బాగుగ నెఱింగినవాఁడును, గాన సంతగా రుఃభింప
కుండు నని లోఁచెడును; కాని యసత్యశ మయినయీపితృపరాభవము వినిన, నేమి
చేసెడునో యది మాత్రే మూహింపఁ జాల కున్నాను.

మతియు,

క. మునుపటియొక నానిధలం

బనుభూతం బగుచు నున్న దతిరాదుల మై;

జన మీ శ్రేణిగ్రహణం

బున నిశ్చేషంబ యగును బో రూఢముగఁ.

౧౧

(చూచి) ఇదిగో! గుఱ్ఱవాఁడిక్కడ నే కూరుచున్నాఁడు. దగ్గఱకుఁబోయెదను.

(సమీపించి తొట్టిపాటుతో) వత్సా! ఊడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—(మూర్ఛి దలిసి కన్నీళ్ళతో) హా! సకలభువనైకగురూ! హా! శండ్రి!

(అకాశము చూచి) యుక్తపిఠ! యుక్తపిఠ!

ఉ. బొంకి యెటుంగ వెన్నఁడును బుట్టి; యజాతఁడోధి వైరి వే

పంకను భూజనంబునకు బాధ యొనర్పమి; నాయభాగ్యశక్తి

గొంకక సర్వముం జెటుచుకొంటివి నీ వొకమాటలో; స్వపా!

పంకిలచిత్త! మజ్జనకు బ్రాహ్మణుఁ డొజ్జ యటంచు నెంచవో? ౧౨.

నూతు—కుమార! ఇదిగో! మీ మేనమాను కృపాచార్యులవారు వచ్చి

నీపక్కను గూరుచున్నారు.

అశ్వ—(ప్రాగ్భయమునకుఁ దిరిగి చూచి కన్నీళ్ళతో) మామా! మామా!

ఉ. ఎవ్వనితోడ నిష్ప్ర డని కేగితివో, వరశూరరాజికిఁ

జన్మగులం దొలంప రణనీమల రాసిడికంబ మెవ్వఁడో,

యెవ్వనితోడ నీ కగునో యెప్పుడు జరిగివునన్వటా లగిం

దెవ్వల నేనీ నీమఱిది? యెప్పుడఁ జెప్పఁగదయ్య మాతుల! ౧౩.

కృపు—అబ్బాయీ! తెలుప విలసిని రంతయు నీకే తెలియును; కాబట్టి

యింక నీలాగున నీ వతిశోకమున మునుంగఁ దగదు.

అశ్వ—మామా! నేను దుఃఖము విడిచిపెట్టినాఁడి. ఇదిగో! నుతపత్నలుఁ
డయిన నాతిండియొద్దకే పోయెదను.

కృపు—నాయనా! ఇది నీబోటులకుఁ దగినది కాదు.

నూతు—కుమార! అతిసాహసము చేయకుము.

అశ్వ—అయ్యో! ఏమిచెప్పదును?

తే. నన్ను నెడఁబాయఁ జాలక నాదుతండ్రి

సరగఁ బరలోకమునకుఁ దా నరగఁ గాదె?

యంతప్రేముడి గలిగినయట్టితండ్రి

కెట్లు విరహంబు గలిగింప నేను నేర్తు?

౧౪.

కృపు—వత్సా! పుత్రులకు బోకద్యయమునందును దండు లనువర్త
నీయులు; కావున సంసార మున్నంతవఱకు రేహయాత్ర తప్పనిదే.

ఆ. నె. ఉదకదానమునను, యోగ్యనిమంత్రణం

బాసను, శార్దూలకర్మమునను, దండీ

కుపకరింతు బ్రతికి యుండిన నిహమున;

నిభరః ధమైవ సేమి చెప్పి ?

౧౫.

నూతు—ఆయుష్మంతుడా! ఈశారద్యతునియాజ్ఞ మిజకుము.

అశ్వ—అయ్యా! ఇదియంతయు సర్వమే; అయినను బిత్తవియోగి నగునేను
దుష్కర మయినయ్యాశోక భారముచేత త్పాత మైన నీ ప్రాణముల భరింపజాల కున్నాను;
కాబట్టి వింధ్యగిరిని జూచుట కాయన సడియున్నయెడకేని పోయెదను. (రేచి
ఖియముజూచి యాలోచించి) ఇంక నీశస్త్రోగహణవిద్యతో సేమి పర్యాయజనము ?
(గోసినిపట్టి కన్నీళ్ళతో) పూజ్య మయిన యోశస్త్రమా!

చ. అనుచి! మైన, నోటమిభయంబున నెవ్వడు నిన్ను దాల్చి, నె

న్వనిమహిమంబుచేతను బ్రపంచమునం దెదు రేది లేదు నీ,

కనుపమపుత్రశోకమున నాయన నిన్ను బరివ్రజించె; గా

వున నెక సేను ని నిద్విడుతు; బొమ్మ కుభ మృగు నీకు శస్త్రమా! ౧౬

(విడువబోవుచున్నాడు.)

(తెగలో) ఓహో! కామలారా! ఏమిది పూజ్యుడయినభారద్వాజు నీ
మూతుకుఁ డిట్లు సరాభవించు చుండగా మీ రెడలు నుపేక్షించుచున్నారు.

అశ్వ—(విని మెల్లమెల్లగా శస్త్రమును స్పృశించుచు) ఏమీ! మాతండ్రి
గా గురుభారద్వాజునకే పరాభవమా?

(మరలఁచెరలో)

మ. సదనం బశ్రుల దొప్పదోగ, వసట స్వర్జించి శస్త్రంబు, లా

పదిలో నుండఁగఁ. దజ్జరాపలితధానశ్యమృరత్నేశముల్

సదసహ్యానృత జేతఁ బట్టుకొని, ధృష్టద్యుమ్నుఁ డాచార్యునిం

తు దెగిం గోసి చనంగ, వంద తీటు లీదుష్టత్ము నైరింతురే ? ౧౭.

అశ్వ—(కోధముతోడను దుఃఖముతోడను గృపనూతులను జూచి) ఇదేమి?

చ. కనులను మూసి ప్రాయమునఁ గాయముఁ బాయఁ దలంచి, శస్త్రమున్

మునుపె పరివ్రజించి రణభూమిని నాజనకుండు నిల్చి, నా

యనపలితో త్రమాంగమున హస్తము చైచియు గొంతు గోసెనే

చెనఁటి యుకండు, విండ్లు తమచేతులఁ బూని నృపుల్ గనుంగొనన్ ? ౧౮.

కృత—వత్సా! జను లీహగుననే చెప్పకొనుచున్నారు

అశ్వ—ఏమి? నాతండ్రిగిరిన్నే యొకదుర్మార్గుడు మట్టుకొనెనా?

నూతు—(భయముతో) కుమార లేజోరాశి యగునమ్మహాత్మునకుఁ గ్రోత్తగా నిట్టిపరాధవము సంభవించినది.

అశ్వ—హా! పుత్రోపత్సల హా! తిండి! అవృష్టహీనుఁడ నయిన నానిమిత్తిము నీశస్త్రమును బరిత్యజించి యటువంటిక్షేమినిచేరి బరాధుఁడుఁడ వయితిని గదా? కానీ.

ఉ. శోకముతో ననిక గళిరనుం డగుమధురును త్తిమాంగముక,

గాకియొ, కుక్కయొ, దురిపదనందనుఁడో, స్వస్థియించుఁగాక, డ

రీకరభీకరాస్త్రధనవిస్త్రుతి మిత్తిలుశతుఁడైతై,

నాకడకాలు నే నునిచినా నిదిగో, మతి కేలు గాదు నూ.

౧౯

అ! దురాత్ము! పాంచాలాపనద!

క. మో మహుర్దతిఁ దోగ నానకుఁ డమ్మల్ కల్లు వర్తింప, నీ

వామై మెల్లఁగ జేరి, తచ్చిరముపై హస్తం బిడం బానా

వా మూర్ఖ! మది నప్పు డేమటిలి నశ్వశ్శామ యే మయ్యెరా?

మోమోమాఁకలు దూదిబుంగ లగుఁ జూమీ నాదుబాణాగ్నికే.

౨౦

హా! యుధిష్ఠిర! యుధిష్ఠిర! అకాతశత్రు! అవిఘ్నవాది! ధర్మపుంగ! ని

తిమ్ములకుఁ గాని నీకుఁగాని నాతండ్రి యేమియపకారము గావించెను రాజా?

హానీ. అసత్యప్రధానవక్త్రచేతన్ముం డగుపీనితో నేమి? అర్జునా! సావ్యకీ! బాహు

కాశిపూదరా! మాధవా! సురాసురమనుజులొకైకధనుర్ధిరుండును, బ్రాహ్మణాం

కును, సయోవృద్ధుండు. సర్వజనధనురాచార్యుండును, విశేషించి నాకుఁ దండ్రీయు

నగుభాగ్యద్యాజనియుత్తమాంగమును బాంచాలకులకంటకుం డగునరిషకుపు తనకరం

బున స్వస్థియించుచుండ, మీ రెల్లరు చూచి యూరకుండుట యుచితమేగదా?

అ; క. డర్శితో నేమి? నీం డింద్రుఁడ బాపాత్ములే.

నే. గీ. వీతమర్యాదు లై గురుపాతకంబు

నరిపి నహియించి చూచినసశరమనుజ

పకుల మిమ్మెల్ల, నేఁ గృష్ణపార్థివ

యుక్తముగ భూతబలి యిత్తు రిక్తమునను.

౨౧

కృత—అబ్బాయీ! దివ్యాస్త్రతోవిరుండ వయి పితృసమానుండ పగు

బాహుళారి! నీ కల్లు చేయుట యేమి యసాధ్యము?

అశ్వ—ఓకారీ పాండవమత్స్యపాంచాలక్షత్రియపాతకులార!

చ. గురునిశేరంబు ముట్టి యెనుకోపమునకా ; జ్వలదగ్నితుల్య మా

పగకున బామబిగ్నయైదు నృపాలుగ నెమ్మెయిల జేసె యిట్టిరే ?

నరపతులార ! దారుణరణంబున కోపకషాయితాక్షుడై

యారరుధిరప్రవాహముల నట్టులు వ్రాణి యొనర్ప లేడొకో.

—౨

సూతుడూ ! నీవు శ్రీఘ్రముగాఁ బోయి మహాహవలక్షణ మనుమదీయరథంబును

సమస్తయుద్ధాపకరణములతోడను దీసికొని రా.

సూతు—చిత్తము కూచురా (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

కృపు—నాన్నా ! అవశ్యము ప్రకృతికియ చేయఁ గాఁ దగినయీ దారుణపరాభ వానలంబును నీవు కాక మాబోలులు చల్లార్చ నేర్తురా ?

అశ్వ—అట్లయిన నే నికి నేమి చేయ వలెను.

కృపు—నేనాధిపత్యమున కభిషిక్తుండ వయి నీవు యుద్ధభూమికిఁ బోవలయు నని నాతాత్పర్యము.

అశ్వ—మానూ ! ఇది పరాధీనము, నపరిగణనంబును.

కృపు—నాయనా ! ఇది పరాధీనమును గాదు; అరిగణనంబును గాదు మోక్షము.

తే గీ పుష్పిడును దోగిండును లేని డెద్దకొఱలె,

పాయు నెట్టులు ధృతరాష్ట్రబలములకును.

వారతోఁ దులదూఁగెడుబాహుశాలి

ఏవు సేనాధిపతివి గా వేని వచ్చి ?

—౩

సేనాధిపత్యయందు నాటి తేతిననినుబోటిశూరునికి ముల్లోకములు నాచి నన, నిక యుద్ధసిగబల మెంతపాటిది ? కాబట్టి కౌగవనాయునిం దభిషే కోపకరణంబులను గూర్చుకొని, నీనిమిత్తి మిప్పు డెదురు చూచుచుండు నని నేను దిలంపెదను.

అశ్వ—అలా గయిన, మామా ! పరాభవాగ్నిచేత దగ్ధమగుచున్న నా హృదయంబు, తన్నివ్రీతకాగ మగునభిషేకమునకుఁ దల్లెఱపడుచున్నది; కాబట్టి నేనిప్పుడు పోయి నాతండ్రి యస్త్రమించుటకు విచారగ్రస్తఁడయియున్న దుర్యోధనుని సేనాధిపతి నయి కొగిలించికొని, నెయ్యలబున నూడించి, సంతాపశాంతి గావించెదను.

కృపు—అబ్బాయి ! ఇది బాగున్నది. మన మతినియొద్దికే పోవుదము.

(నడుచుచున్నారు.)

(తరువాతఁ గల్గదుర్యోధనులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యో—అంగరాజ !

తే. గీ. చుట్టముల శశువులు సంప, శోకజలధి

శస్త్ర మనులెప్పు నీడుఁ దేజస్వి యెందుఁ;

గొడుగుచావును చని పోరఁ గంధభవఁడు,

శస్త్రమును చాల్చి కేటికి సన్యసించె ?

—౨౪

అవును. ఎట్టివానికీఁ గాని నైజగుణంబు పోదని చెప్పెడు పెద్దలమాట యబద్ధ మగునా ? శోకాంధచేతస్కం డయి యాదోగ్రంబుడు తుఱియధర్మమయినకాశ్యమును విడిచిపెట్టి, బ్రాహ్మణులభ మయినమాడ్చినమును బరిగ్రహించినాఁడు.

కర్ణ—రాజా ! కారవేశ్వర ! ఇది యట్లు కాదు సుమీ.

దుర్యో—మఱి యెట్లు ?

కర్ణ—ఆయనయభిప్రాయ మిది. ఆతఁ డీభూమండలం బంతకు నశ్వత్థామ నభిషేకింపవలె నని జూచు చుండువాఁడు; కాబట్టి యాశోరిక వ్యర్థ మయినందున బ్రాహ్మణుండను వృద్ధుండను నయిననా కీవృథాశస్త్రాగ్రహణ మెందు కని యట్లు చేసినవాఁడు.

దుర్యో—(తలవంకించి) ఇది యలాగే కావచ్చును

కర్ణ—ఇందుచేతనే, కారవపాండవసత్పాతిమున రాజు లందఱుఁ దమహోదారు పోరాడి చావఁగోరి, యీతండు మనలోని ప్రధానపురుషులకపాయము వచ్చునప్పుడు చూచి చూడనట్లు లూర కుండుచు వచ్చినాఁడు.

దుర్యో—ఇదియును ముందు చెప్పనదాని కనుకూలముగనే యున్నది.

కర్ణ—ఇంతే కాదు. రాజా ! దుగ్ధపదరా జితనికి బాల్యస్నేహితుఁ డయినను జన్మపుట్టినండి యితనియభిప్రాయ మెరింగి యుండుటచేతనే యామహాత్మునికీ, దనకాప్త్రములో నిలువ నింత నీడ నైన నిచ్చినాఁడు కాఁడు.

దుర్యో—సెబాను అంగరాజా ! లెస్సగా నాలోచించితివి.

కర్ణ—మిత్రీమా ! ఇది నాయొక్కనియభిప్రాయమే కాదు. ఎఱిగినవా లెవ్వరును దీనిని వేఱుగాఁ దలంచుకొనరు.

దుర్యో—అవును. ఇది నిశ్చయమే. ఏమి సంజహము ?

తే గీ. అతిరథుఁడు తాను ముందుగా సభయ మిచ్చి

సైంధవున, కర్ణునుఁడు వానిఁ జంపు చుండ

నితఁడు తదగ్రతమున నుపేక్ష చేసె;

నిట్టై కా కున్న దానికి నేమి కతము ?

—౨౫

కృప—(మాచి) అర్జునా! ఇదిగో దుర్యోధనుఁడు సూతపుత్రునితోఁగూడ నీమట్టిచెట్టినీడను గూర్చుండియున్నాఁడు. మనము నక్కడకుఁ బోదము. (అట్లుచేసి)

ఇద్దఱును—విజయతాం విజయతాం రాజా.

దుగ్ధో—(చూచి) ఓహో కృపాచార్యులవారు నశ్వణ్ణమయ్య నా ? (ఆసనమునుండి లేచి) గురువర్యా ! నమస్కరించుచున్నాను. (అశ్వణ్ణమను గూర్చి) ఆచార్యపుత్ర !

ఉ. దగ్ధ రమృ; నాకతనఁ దండ్రికిఁ బాసినబిడ్డ వైతె ? నన్
బిగ్గఁ గవుంగిలింపు నఖ ! నీకడు మెత్తనిమేను హత్తఁగా;
నగ్గురుబాహులట్టిభవదాయతబాహులు మేను సోఁకినన్,
గగ్గురుపాటు సంభవము గా దెటు లారట మొందు చుండినన్ ? ౨౬

(కాగిలించుకొని పక్కను గూరుచుండఁ బెట్టకొనుచున్నాడు.)

అశ్వ—(కన్నీరు విడుచుచున్నాడు.)

కర్ణ—దోగిణాయనీ ! తీవ్రమయినశోకానలమున నేల పరిలిపించెదను ?

దుగ్ధో—ఆచార్యపుత్ర ! ఈదుఃఖసాగరమునందు మనకిరువురకును భేదమేమి ?

అ. వె. తండ్రి నీకుఁ; జాడఁ దండ్రినెచ్చెలి నాకు;

నీకు గురువు, వింట నాకు గురువు;

అతఁడు మేను దోఁకఁగ, నాత్రి చెప్పఁ బోంబె ?

మఱుఁగుచున్న నీదుమదిక యెఱుక.

౨౭

కృపు—వత్సా ! ఈగురువతి చెప్పిన దంతయు యథార్థము.

అశ్వ—రాజా ! నీవు కూడ నిట్లు పంచుకొనుటచేత నాశోకభారము గొంత చులుకపడినది. కాని

అ. వె. నేను బ్రదికి యుండఁగానే నాజనకుని

బొట్టు దువ్వురిపుడు పట్టుకొనియె;

నింక లోకమందు నితరు లౌతండులు

కొడుకులకును నాస పడుదురయ్య ?

౨౮

కర్ణ—దోగిణజా ! అందుకుఁ జేయునది యేమి ? ఎల్లవారలపరాభవమును బోగొట్టి జానినతాను, బుద్ధిత్రూర్వకముగా శస్త్రమును బరిత్యజించి యంతటిదురవస్థ దెచ్చుకొన్నాడు.

అశ్వ—అంగరాజా ! నీ వేమనియెదవు ? అందుకుఁ జేయునది యేమ ? అయిన నాచేయునది యేమో చెప్పెద వినుము.

* కా. వాలుం బూనుమలాధ్యుఁ డేఁ డెవఁడో శుంభత్వాంపవాసీశినిఁ,
బాలుండుకొ, నుది, చూలు, నెవ్వఁ డెవఁడో పాంచాలుగం, దేఁడెవం
డాలోకించె దరుగ్రికన్మ, మెవఁ డే డడ్డం బనికొ నాకుఁ, ద
త్కాలుం డైనను, వానివానికి మహాకాలుండు నే నయ్యెడక. ౨౬
మతియు నోజుమదిగ్మశిష్య ! కర్ణ !

చ. మడుపు లొనర్చె నిక్కడ నె మార్తుర నెత్తుటితోడ రాముఁ, శి
ష్టుడు నదియే పరాభవము, భూపుడు మత్పిత్తిహాళి ముక్తై ; నా
కడ వెలుఁ గొందుచున్నరిపుఘస్మరశస్త్రము లవ్వయే నుమీ ;
యడిగితి గాన లెస్స విను, మాపనియే యిపు డెను జేసెదక. ౩౦

దుగ్గో—ఆచార్యపుత్ర ! అనన్యసాధానం మై తథావిధ మైననీ బాహుపరా
కర్మమనునకు సాట యున్నదా ?

కృపు—రాజా ! ఆశ్వశా మ మహాసమర్థభాగము పయి వేసికొన్నాఁడుగదా!
ఇతఁడు ధనుర్ధరుఁ డయిన ముజ్జగంబాలును కయింప సమర్థుఁ, డింక యుధిషేఠుల
మెంతిపాటిది? కాబట్టి యీతని నే నాధిపత్యమున కభిషేకించుట సముచితం ని నే
నూహించెదను.

దుగ్గో—మీరు లెస్సగా నాలోచించి చెప్పతిరి. అయిన నిది పూర్వముండే
యంగరాజునకుఁ జెంది పోయినది.

క.ప—రాజా ! అనద్విశ మయికత్వసరాభవశోకసమద్రమున మునిగి
యున్నయితని, నంగరాజునిమిత్త ముపేక్షించుట యుక్తముగాదు. ఆశతుక్తులమునే
సంహరింపఁ దలంచి యున్నయితనికి నీ విట్లు చేసినఁ గష్టముగా నుండదా ?

ఆశ్వ—రాజా ! ఇంక యుక్తయుక్తచార మెందుకు ?

మ. ఎక్క జే యుండుక నిద్రపో దధిప ! నీ వీరేయి నల్లములుకొ ;

మనంపుంగభ నేటితో ముగియు; నిష్క్రంసారి, నిష్పాదెసం,

బిజ నిష్సముక, మయ్యెడుం జగము; నేనే యాధరాభావ మం

త దొలంగింపెద, దుష్టరాజకులకాలారంబు ఖండించుకు. ౩౧

కర్ణ—దోషాత్మజా ! ఇది చెప్పట నుకరమే గాని చేయుట దుష్కరము.

ఈపనికి గౌరవనేనలో ననేకులు సమర్థులు.

పారాంశరము, * ఉ. వాలునుగేలఁ బూనుబలవంతులఁ బాండవసేనలందుఁ, బాం

చాలకులంబునందు ముదునశృమ బిల్లలఁ జూలుజక, మహా

కాలుఁ డనంగ నప్పు డది కాంచిన వైరుల నెల్లఁద్రుంతు నే

నాలములోనఁ, గోధ్రధయదాకృతి నై పగ యెల్లఁ దీఱఁగక.

అశ్వ—అంగరాజా! ఈపనికిఁ గౌరవనేనలో నశేషులు సమర్థులు; నిజమే. అయినను నాదుఃఖముతోలది నే నిట్లు పలికిరిని గాని వీరపురుషుల నాక్షేపింప వలయు నని కాదు.

కర్ణ—మూఁడు! దుఃఖ ముండినఁ గన్నీళ్లు విడువ వలయును; కోధ ముండిన నాయుధసహాయుడ వయి యుద్ధములో నులుక వలయును. అంతేకాని యిట్లు ప్రతాపములు గొట్టుట యెందుకు?

అశ్వ—(కోధముతో) ఓకోరి! రాధాగర్భభారభూత! నూతాపసద! ఇదేమిరా న న్నాక్షేపించెదవు?

కర్ణ—క. నూతుండనో సూత్రనుతుండనో

యూరిప్పున శేమి లేర; యెవఁడో యుకండక;

జాతము దైవాధీనము;

భ్యాతం బగుపౌరుషము మరాయత్త మగుక.

32

అశ్వ—ఓరికర్ణ! నీ వే మనియెదవు; నాదుఃఖమును గన్నీళ్లతోనా దీర్చు కొమ్మనియెదవు? శిష్టముతోఁ గా దేమి? చూడు,

మ. భవదస్త్రాబాలు వోరె నావి, గురుకాపప్రాప్తి వ మృత్యునో?

బవరంబు నిన్న నాడి వచ్చితి నో నీభంగి భయం బొందుచుక?

స్తవములో చేసెడుసూత్రవశమున సంజాతుండనో నీవలెక?

బవ యస్సంబునఁ గాని యాస్త్రమునఁ దీర్చక లేను రా? బాలికా? 33

కర్ణ—(కోధముతో) ఓరివాచాటా! ఓరివృథాశస్త్రగ్రహణదుర్వదగ్గ! ఓరి హృదయారీ!

క. వ మృత్యునో సో మృత్యునో

యమ్ముల నే విడిచి పెట్టి నాలములోనక,

నెమ్మనమునసాంచాలభ

యమ్మున నీబాహుకారి యగుతండివలెక.

34

అశ్వ—(కోధముతో) ఓరిరథకారకులకలంక! రాధాగర్భభారభూత! ఓరి యాయుధానభిజ్ఞ! తండిగారిని గూడ నాక్షేపించుచున్నావటా?

చ. విదితజగత్ప్రయోకభుజవిక్రముఁ డాయన భీరుడో జయా

స్పదుఁ డగుసూరుడో యెఱుఁగుఁ బ్రత్యహ మ్మఖుల తదగ్రణికియన్;

వదలెను శస్త్ర మెట్లా తెలువంగను ధర్మసుతుండె సాక్షి; నీ

వదిరెదు పాటుఁబోత! కులువా! యపు డచ్చట నీవు లేవురా? 35

35

కర్ణ—(నవ్వి) ఓహో! నేను బాటుఁబోరను; నీవు పోటుమానినీవి; నీ తండిని దలచుకొన్న నాకు మిక్కిలి సందియము గలుగుచున్నది. ఓరిమాధ!

తే. గీ. శస్త్రముడిగిన నేమి? యశస్త్రపాదా
 లాయుధము నెత్తురిపుదర్ప మడఁప లేరా?
 రాజనకృంబునెదుర శిరంబు గోయ,
 నువిదిలాగున నీతండ్రి యోచ్చు గాక.

32

ఆశ్వ—(కోధముతో) దేహము పడఁకు మండ! దురాత్మా! రాజగల్లభ
 పృగల్భ! ఆనంబద్ధపృలాప! నూతకులసంభవ!

ఆ. వె. భయము పడియొ, దుఃఖభారంబుననొ, నాదు
 తండ్రి దుర్విపదనుతు నదల్పఁ డయ్యె;
 నడిచి పడెడునిన్న నాదల నాకడ
 కాలఁ దన్నుమంటి; గాచుకోర.

(అట్లు చేయుటకు శేచుచున్నాడు.)

కృప దుశ్శోధనులు—గరుపుత్ర! శాంతింపుము శాంతింపుము.

(వారించుచున్నారు)

ఆశ్వ—(అన్నుట నభినయించుచున్నాడు)

కర్ణ—(కోధముతో లేచి కత్తిమూసి) ఓరిదురాత్మా! బ్రహ్మబంధుఁడా!

ఆత్మశాసన!

తే. గీ. బ్రాహ్మణుండవు గాఁబట్టి బ్రతికిపోయి;

తయిన నీ వప్పు డెత్తినయట్టికాలు

కలుకుఁగరివాలయనను నే నజకి వైతు,

దునిసి పడె నని తలఁచుకో మనసునఁదు

33

ఆశ్వ—ఓరిమూఢుఁడా! నేను బ్రాహ్మణుండను గనుక నా బ్రతికిపోయినాని?
 ఇదిగో! జాడు నా బ్రాహ్మణ్యమును ఓడిచిపెట్టినాడను (యశోపవీతమును
 దెంచివేసి మరలఁ గోధముతో)

తే. గీ. ఇపుడె మిథ్యాపృతిష్ఠఁ గావంతుఁ జాడు

మల్లగాంధీవి, నీ పంక నడిచి పడిన;

శస్త్రమును దాల్చి రాఁ; రాఁ జాల వేని

కింద నస్త్రంబు నిడి మోహుఁగేలు పట్టు.

34

ఇద్దఱును (కత్తులనుదూసి యొండొరుల నఱుకుకొన నుద్యోగించుచున్నారు.)

కృపదుశ్శోధనులు—(వారించుచున్నారు.)

దుశ్శో—ఆచార్యపుత్ర! అయుధమును దూయ నేటికి?

కృపు—బుట్టా! నూతపుత్ర! కత్తి యెత్త నేటికి?

అశ్వ—మామా! మామా! నీ వెందు కడ్డగించెదవు? తండ్రిగారిని నిందించుచున్న యీసూతాపసదుడును నేవలము ధృష్టద్యుమ్నపక్షపాతి.

కర్ణ—రాజా! నన్ను నీ విప్లవము వారింపుఁ గూడదు

ఆ. వె. కోర్కె మంతయున్నఁ గుత్తుక దిగ మింగి,

వీరుఁ డధము నిట్లు పేక్ష నేయ,

దుర్మదంబు హెచ్చి తుదకు నీలాగునఁ

బొగ్గకొనును దనదుమగతనంబు.

౪౦

అశ్వ—రాజా! వీనిని వదలు వదలు రానీ. నాభుజములసందున నిటికి నులభముగాఁ దుద మట్టించెదను. మతీయును గౌరవేశ్వరా! గురువుగారి నధిక్షేపించినయీదురాత్ముని స్నేహముచేతనో కార్యముచేతనో గాని నాబారివలన క్షేపఁ గోరుచున్నావు. నీ కింఁ చెందును న్యర్థములే. చూడు.

ఆ. వె. ప్రళయగుణాఢ వీవు, పాపక్షియుఁడు వీడు;

విధుకులుండ వీవు, వీడు సూతుఁ;

జేటి మైత్రి? కూల్చునే వీడు నరు? వీన;

జగ మకర్ణి పార్థ మగును కేడు.

౪౧

(సజ్జాకఁ దలంచుచున్నాడు.)

కర్ణ—(కత్తియెట్లు) ఓరికేరి! బాగ్యహీనాధమ! ఇదిగో! నీవు చచ్చితివరా! రాజా! విడుదలు. నన్ను వారింపకు. (చంపఁ దలంచుచున్నాడు.)

కృపదుర్యోధనులు—(అడ్డగించుచున్నారు.)

దుర్యోధ—కర్ణ! గురువులి! ఇప్పుడు మీ కే వెట్టి యేమి?

కృపు—అబ్బాయీ! ప్రస్తుత మొకటి, నీతోందర మతీయొకటి. ఇది యేమి నెట్టి? ఇపు డీరాజకులమునకు స్వబలవ్యసనము నీవలననే గలుగుచున్నది. ఇది పెడతొగిన గాదా?

అశ్వ—మామా! పరుషప్రలాపి యగు నీరథకారికులకలంకుని మదము సదమదము నేయుట సంభవంప దయ్యెను.

కృపు—నాయనా! స్వబలప్రధానఁ గోధమున కిది సమయము కా దోయి.

అశ్వ—మామా! ఆలాగయిన—

లే. గీ. రణముఖంబున వీడు కాత్రిపులచేతఁ

జచ్చునందఁక విడిచితి శస్త్ర మేను;

బార్ధభీముల కీదికనాయి జడియ,

నపుడె రారాజు సఖుని నన్నరసికొనును.

౪౨

(శిష్టము విడుచుచున్నాడు.)

కర్ణ.—(నవ్వు) నీవంటివాఁ డాయుధమును జేతఁ బట్టుకొన్నను నది చిర కాలముగ్రిందనే విడిచిపెట్టినట్టు. ఏ మనఁగా వ్యర్థ మగుటవలన.

క. నాకరమునఁ గరవాలము

గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం బేలా ?

నాకైదుపు దీర్చనిపని

యేకైదుపు దీర్చఁ జాలు నీలోకమునకా ?

౪౩

(తెరలో) హా ! దురాత్మా ! ద్రావిడదీక్షాంబరాకర్షణ ! మహాపాతకీ ! ధార్తరాష్ట్రపనదా ! చిరకాలమునకు నాయెదురఁ బడితివి గదరా ! ఓరితుదర్శిపశువా ! ఇవ్వు డెందుఁ బోయెదవురా ? ఓరోరికర్ణ ! ఓరిదుర్యోధన ! ఓరిశకునీ ! ఓరోరి పాండవబ్రహ్మహర ! ధనుర్ధరు లయినమానధనులు మోరెల్లరు నాలకింపుఁడు.

ఉ. ఏన్మపశుండు ద్రావిడని నేడైతఁ గొప్పును బట్టి యీ డ్యెన్, మానధనుల్ గనుంగొనఁగ మానినిపుట్టము లెవ్వఁ జొరెన్, యేనియొగస్థులక్షతజ మేఁ జవి చూడఁ బ్రతిజ్ఞ గొంటిన్, యానయహీనుఁ గాచిశుఁడా; పడె నాభుజపంజరంబునకా.

౪౪

అందఱు — (అకర్ణించుచున్నారు.)

అశ్వ—అంగరాజ ! సేనాధిపతీ ! కామదగ్నైష్ఠ్య ! దోర్జితాపహసీ ! భుజ బలపరిత్యజనకలలోక !

“క. నాకరమునఁ గరవాలము

గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం బేలా ?

నాకైదుపు దీర్చనిపని

యేకైదుపు దీర్చఁ జాలు నీలోకమునకా ?”

అని శీరములు పలికినాడెపు గదా ? సరే. ఇదిగో ! దానికేఁ దగినయవసరము చెంటనే సంపాద్ర మయినది. చూతము. ఇప్పుడు భీమునిబారిఁ బడ కుండ దుక్కాసనుని సంరక్షింపుము.

కర్ణ—అ ! నేను జీవించియుండఁగా యువరాజునీడనయినను స్పృశింతులకు వ్యకోదరుఁడు కత్తుఁ డగునా ? యువరాజా ! వెలవకు వెలవకు, ఇదిగో ! నేను వచ్చితిని. (నివృత్తిమించుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—రాజా ! కారణేశ్వరా ! భీష్మదోర్జనులు లేరు గదా యని భీమా ద్జనులు విచ్చలవిడిగాఁ గౌరవబలమును గలగుండు పడఁ జేయుచున్నారు. అట్టి వారల నీవిధ మయినరాధేయుఁడు గాని గీధేయుఁడు గాని నివారింపఁ జాలఁడు. కాఁబట్టి నీవే పోయి సయిదోడుపొగిణములు సంరక్షించుకొమ్ము.

దుర్యోధనుడు—అయ్యో! నయి నేను జీవించి యుండఁగా, దురాత్ముఁడైనభీముఁడు గాని భీముఁడు గాని శాత్రువునినీడ నయినఁ దొక్కఁగలఁడా? యెఱుఁడా! భయపడకు భయపడకు. ఓరీ యెవఁడురా అక్కడ? రథము రథము.
(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెఱలోపలఁ గలకలము.]

అశ్వ—(మందు చూచి) మామా! మామా! అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! తనయన్నగారిపొత్తిజ్ఞ కెక్కడ భంగము గలుగునో యనుఁడుముతోడ గాంధీవి కన్గిదుగోధనల నిద్దఱను దుర్వార వైసోధారావర్షమున మంచుచు నెదురు కొనుటకుఁ బదుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు హా! హా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము! పాపము! దుశ్శాసనునిరక్తము భీముఁడు నిశ్శంకముగాఁ దొంగుచున్నాఁడు. అబ్బబ్బ! దుర్యోధనునిరక్తమునికే సంభవించెడి యిట్టియాపదను నేను జూచి సహించఁ జాలను. అన్యతి మయినను సరే. మామా! శస్త్రము శస్త్రము.

ఆ వె. సూర్యునిబాకన్న శుభ వాగు నన్యశంభె;

నంకమునకె పోదు; నాక మేల?

పవనతనయులన యెవరా నఁ గావంగ,

ఁడిచినను గొపాణి ఁడువ నేను.

౪౫

(శిష్టము గ్రహింపఁబోవచ్చుచున్నాఁడు.)

(తెఱలో) మహాత్మా! భారద్వాజరనూజ! ఈవఱ కెన్నఁచా నతిక్రమింపని సత్య వాక్యము నిప్పు జేల యతిక్రమించెడివా?

కృప—అబ్బబ్బయీ! ఆశీరితవాణి నిన్ను సత్యమువలనఁ గాపాడుచున్నది.

అశ్వ—ఏమిది! దైవాజ్ఞయు నాయుధగమనమునకు వ్యతిరక్తముగానే యున్నది. అన్నన్న! ఎంతపాపము! దేవతలుగూడఁ బాండవపక్షపాతు లయి పగవర్తించుచున్నారే. ఆహా! భీముఁడు దుశ్శాసనునిరక్తము సర్వభా గోలు చున్నాఁడు.

ఆ. వె. దుస్ససేను పేరురస్సు భీముఁడు పగిచ్చి

రుధిరపూర మిట్లు గోలు చుండ,

నూరి కుంతి, నంక యుద్ధంబులోఁ బిరియ

మేమి గూర్తుఁ గౌరవేశ్వరునకు?

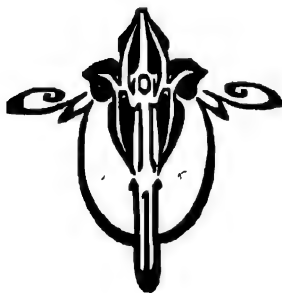
౪౬

మామా ! కర్ణనిమిఁదికోపమున నే ననార్య మయినకార్యమును జేసితిని. నీచైన
రారాజునకుఁ దోడుపడుము.

కృప—ఈవిషయమున నేను బోయి ప్రతీకారముఁ జేసెదను. నీవు
శిఠిరమునకుఁ బోయి యుండుము.

(నిష్క్రమించిరి.)

గద్య. ఇది శ్రీపరిమేశ్వరవరప్రసాదలభ్యసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధివంశక్షీగ
నీరాకరరాకానుధాకరాచ్యనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మీంబాగర్భకుత్తిముక్తాఫల నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబూధ
విగేయ నుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృతి వేదీసంచార
నాటకంబునందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ సరమాత్మనేనమః

వేణీ నం హార నాటకము.

చతుర్థాంకము.

—:0:—

[తరువాతఁ బ్రహంగమార్చితుండును రథస్థుండు నగుదుర్యోధనుని యాద్య
రంగమునకుఁ దొలఁగించుచు నూతుఁడు పరివేశించుచున్నాఁడు.]

నూతు—(తొందరగాఁ బోవుచున్నాఁడు)

(తెరలో) కౌరవపక్షపాతమునఁ బ్రాణధనంబులు విడికిలించుకొని భుజబలదర్పమున
మహాసమరదోహాలు లయి తిరుగుచున్న యోరాజన్యులారా ! మీరు పాతిపోక
స్థైర్యము తెచ్చుకొని నిలువఁబడుఁడు. దుశ్శాసనునిపక్షస్థలమును పక్కల్పించి
త్రాగఁగా మిగిలినరక్తమును, స్నానము చేసినట్లు శరీర మంతటఁ బూసికొని,
భీమసేనుఁడు మహాభీభత్సవేషముతోనుండుట విలోకించి, నేనలన్నియు విషాదమునఁ
దమతమయాధ్యములను విడిచిపెట్టి తిరిగి చూడక పలాయనము నొందుచున్నవి.

నూతు—(చూచి) ఆహా ! ఇదిగో ! గాలిచేఁ గదలుచామరము హేమ
కమండలువు దాఁక, మరుజమాతరంగతురంగసంఘటనలక శేబరంబులచేత మిట్లు
సల్లంబుగా నున్న పోలికలనఁ బఱపు చుండుటంతేని గణగణ యని చిలుగంటలు
మొగయుచుండఁ, గొట్టకొనను బంధించిన బెడఁగుపడగ యడియాలంబుగాఁ గాగిలు
చున్న యరటి మెక్కి, పరబలపరాక్రమప్రసరంబును శరవర్షమున నడఁచితేయుచుఁ
గృపాచార్యుండు మానేసల శూణ్యతగా నతిత్వరితముగాఁ బోయి యద్దునునితో
నెక్కటికయ్యంబు నేయుచున్న రాధేయునకుఁ దోడుపడియె. అమ్మయ్య ! ఇచ్చటి
ముట్టునకు మాబలములకుఁ గొంతయోధారము గలిగినది.

[తెరలోఁ గలకలాసంతరము.]

భీమ—ఓహో ! కౌరవచమూయోధులార ! ఓహో ! పాండవవరూధిని
యోధులార ! నన్నుఁ జూచిన భయంబున భనువులు, ఖడ్గములు, శస్త్రములు,
దోమరములు, గిరింద జూతి విడిచి పాతిపోయెద రేల ? వెఱవకు వెఱవకుఁడు.

నేను మతి యెవ్వడను గాను. దుశ్శాసనునిగుండెలు బద్దలుజేసి తాగినరుధిరాస
వంబున మత్తిల్లి, కించి రవశిష్టప్రతిజ్ఞామహాస్వనంబునకుఁ దత్తఱ పడుచున్న
పార్థమధ్యముడను, భీమసేనుండను, దుశ్శాసనద్యుతనిర్జితహనుండను. చినుండు
మా గండలు సాక్షులు.

ఉ. మానధనుండు కార్యుకసమంచితుఁడై కురురాజు సూడ, వా
తీనిసఖుండు కర్ణుడు, మతీం గురుబంధులు, శల్యుఁడం గనక,
బాసము చేసిగా నిపుడె, పాండువధూకిచపస్త్రుకి ప్రియ
బ్రాహ్మణు లుండు గొళ్ళ నెద వ్రచ్చి, కవోష్ఠపుఁబచ్చి నెత్తుటిక
సూతు— (విని భయముతో) ఆరే ! కాగవరాజకుమారిమహారాజ్యమున
కుత్సారహరుతుఁడయినదురాత్ముడు భీముఁ డిదిగో ! సమీపించుచున్నాఁడు.
ఈరాజు మూర్ఖు డేలునంతుకును చేరు దూరముగాఁ దోలుకొని పోయి నిలిచెదను.
ఒకచేరే దుశ్శాసను నెడఁ బోరి నిలినియెడఁ గూడ నీకూర్చుఁడు దురాత్మియు
చేయునేమా ? (త్వరితముగాఁ బోయి చూచి) ఆహా ! ఈచెరువులోనితామర
పువ్వులమీదనుండి పరిమళముతో వీచెడుచల్లగాఁచేరే బల్లనంబులు గెదల,
నుల్లఁజిల్లుచున్న దదిగోఁ బెద్దమట్టిచెట్టు ; యుద్ధవ్యాపారముచేత శరీరము సాలసిన
వీరపురుషున కిది విశ్రామింపఁ దగినపట్టుగదా ! ఇక్కడ ఎవ్వయిత్తోపవీరి
తాలవృంతేతలంబును హరిచందనచ్చూడితలంబును . సహజపరిమళవిభితంబును
నయి పొగియు లేచి వచ్చినట్టు పీచుచున్న యీతలమ్రొక్కలనిమిఁది చల్లగాఁ జేను
సోఁకుటచేత నీమహారాజు మూర్ఖుఁడేలును శశువుచేత శత్రువు నతికిచేయఁ
బడినదిగావున నీరథమును నిర్విరోధముగాఁ జెట్టుకొనిరికిఁ బోగలదు. (అక్కడఁ
బ్రవేశించి) ఎవ రక్కడ ? (పాటఁజూచి) ఏడీ ? సేవకుఁ డొక్కఁడను లేడు.
ఆరథముగానున్న భీమసేనునిఁ జూచియు, నీరథముగానున్న మహారాజును జూచియు
వాండ్రొందఱు నిశ్చయముగా శిబిరమునకే పాటిపోయిరి. ఆహా ! ఎంతకష్టము !

చ. దొరకొని సింధురాజుతలఁ ద్రుంచెఁ గిరీటి, గురుండు గాచినక;
హరిణమునట్లు నీరె నిపు డక్కట ! భీముడు, దుస్ససేను ; దు
మగ్గుపుఁబ్రతిజ్ఞలుక సునిపుగాఁ బగవారికి నెగ్గఁ జేసెడుక;
గురుకులము దు నింక నిధి కూర్చితఁ బాయడ యంచు గలచెడక. ౨.
(రాజును జూచి) ఏమిది! మహారా శిష్యుటికిని దెప్పిటిల కున్నాఁడు! అయ్యో ! ఎంత
కష్టము! (నిట్టూర్చుపడిచి)

లే. గీ. మదపుఁజీనిక యన్నికొమ్మలను విలువఁ

శవరి కొకకొమ్మతో నున్న చెట్టుఁ బోరె;

గొమరు లందఱుఁ దెగినయీకులము, కట్ట !

చైత్యప నీచేమిగులుటఁ దప్పి దారి.

3.

హా ! హరివిధీ! భరతకులవముఖ !

తే. గీ. చెక్కు చెదరక పెనుగదచేతఁ బూని

సందియం బించు కంతయుఁ బొంద కున్న

పవనతనయునియాకొఱపఱిని గూడ

నీబలంబున నెఱవేటు నిశ్చయంబు.

౪.

దుశ్యో— (తెలివించి ధీరముగా) ఆ! దుశ్యోధనుడను నేను జీవించియుం
డఁగా దురాత్ముఁ డయిన పవనతనయునితల్పిజ్ఞ యెట్లు నెఱవేటును ? తమ్ముడా !
దుశ్శాసనా ! జడియకు జడియకు. ఇదిగో ! నేను వచ్చితిని. నూతుడా ! దుశ్శాసనుఁ
డున్నయెడకు రథముఁ బో నిమ్ము.

నూతు— ఆయుష్మంతుడా ! గుఱ్ఱములు రథమును వహింప లేవు. (వెనుకఁ
-రిగి) నీమనోరథమును మేమును.

దుశ్యో— (రథమునుండి దిగి గర్వముతో) ఈరథగమనాలస్యముతో నేమి ?

నూతు— (తెల్లఁబోయి సకరుణముగా) దేవా ! శాంతింపు శాంతింపును.

దుశ్యో— ఇన్నిగో ? నూతుడా ! రథం బేటికి ? నేను శేవల మరాతిసమ్మర్ద
సంఘట్టసంచారి నగుదుశ్యోధనుండను, గదా ! గదామాత్రీ సహాయుడ నయి యుద్ధ
గంగమునఁ బ్రవేశించెదను.

నూతు— దేవా ! అది నిజమే. నీమి సంశేపము?

దుశ్యో— ఆలా గయిన నీ పట్లు పలికెన వేమి? చూడు.

తే. గీ. ప్రకృతిదుర్లలితుం డగుబాలు ననుజుఁ

బాప హింసించఁ గాంచి, యాచనికిఁ బోవు

నన్ను వారణ నేయుచున్నావు; నీకు

లేదొ క్రోధంబు ? దయ లేదొ ? లేదొ సిగ్గు ?

౫.

నూతు— (దుఃఖముతోఁ గాశ్యపిందఱుడి) దేవా ! ఇంతకు నాపాపపువ్వుకో
దరుండు సంపూర్ణ ప్రతిజ్ఞుండయి పోయియుండును గాఁబట్టి యిట్లు విన్నవించెదను.

దుశ్యో— (వెంటనే భూమిపయిబడి) హా ! తమ్ముడా ! దుశ్శాసన ! హా !
మదాజ్ఞావిరోధిపాండవ ! హా ! వికృమైకరస ! హా ! మదంకడుర్లలిత ! హా ! విద్విషత్ప్ర
కర మదద్విరదకంఠీరవ ! హా ! యువరాజ ! పలుకవేమి ? (నిట్టూర్పువిడిచి)

త. ఒప్పెదునాదుప్రోవునకు యోగ్యుడ వైనను, భోగసౌఖ్య మె

క్కన్నుడు నే ఘటించను; వృథాగ్రజుడం గద నీకుఁ దమ్ముడా !

యిప్పుడు సంభవం బయినయూపెనుమున్నన కేన కారణం;

బప్పుడు పంచి నా నవినయంబునకున్ నిను; గావ నియ్యెడన్.

౬.

(మూర్ఖిలుచున్నాడు.)

సూతు — రాజా ! ఊహడిల్లు మూహడిల్లుము.

దుర్యోధ — (తెలివి వచ్చి) ఇస్సీ ! సూత ! ఏమి పని చేసితివి ?

తే. గీ. దుప్రమృగమున కెరి యిచ్చి తొలగి నట్లు,

తాలు, నాజ్ఞనువర్తి, గానంగఁ దగిన

యనుజు దుశ్శాసనుని నరి కప్పగించి,

కటకటా ! నాదువార్తాను గాచిక్కంటి.

౭.

సూతు — మహారాజ ! మర్మభేదు లయినయలఁగులచేతను, శక్తితోమగ
ప్రాసాదులచేతను మహాధను లంబుఁ దెలివి దప్పి పడి పోవుటవలనను, దేవరయఁ
జేప్తులదక్కి వార్తలుటవలనను ధమిల్లు ముగించితిని.

దుర్యోధ — సూతుఁడా ! ఎంతెరుధము చేసితివి ?

క. ఆపాండివపు న్నిగదా

వ్యాసాఁ పుద్గనులఁ దెలివి నందమి గల్గెన్;

శాపని నర్జుటిసెజ్జను

నాపాడియు కేని నెఱుంగమా ? యది తెప్పెన్.

౮.

(నిట్టూర్పుడిచి యాకాశము చూచి) హా ? హతవిధి ! కృపాక్షిహిత ! భీతకుల
విముఖ !

తే. గీ. సంపుకొని పొయ్యి న న్నెటా నరగ నీచ,

పాపపున్యోదరునిబారిఁ బడఁగ న్నొన్లు;

సూతు — హా ! హా ! ఏ మిది మహారాజా !

దుర్యోధ — సకల మగుబంధువర్గలఁ జంపుకొన్న

భగ్నిహుతకు నాకు జయ మేల ? రాజ్య మేల ?

౯.

(సపరీహసం డయి యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

పురు — అయ్యో ! సారథిద్వితీయుం డగుదుర్యోధనమహారాజు నిన్నొట్ట మీరు
చూచినారా ? ఏ మిది ! ఒక్కఁడును ఘట లాడఁడు ! కాని, ఇదిగోఁ బరికరములను
ధరించినకొందఱుపురుషు లక్కడఁ గుంపుగా నగవడుచున్నారు. అక్కడనుఁ బోయి
యడిగెదను. (చూచి) ఏ మిది వారందఱు గాఢముగా దెబ్బలు దగిలినతమతేనిహృద
యమునఁ బిక్కుకొన్న ఘనసన్నాహజాలదుర్భేద్యముఖంబు లయినశక్తిముఖంబులనుగంక
ముఖంబులతోడ మెలపునఁ బుచ్చుచున్నారు; కాబట్టి నీరి కాగొడవతెలియదు. పోనీ

మఱియుఁజూటఁ గనుఁగొనియెదను. ఇదిగో! గొంఠలు వీరపురుషులు కక్కడఁ జేరి యున్నారు. ఇయ్యడకుఁ బోయి యడిగెదను. (చేరి) అయ్యలారా! కురునాథుఁడెందున్నాఁడో యెఱుఁగుదురా? ఏమిది! వీరు నన్నుఁజూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నారు! (చూచి) వీరికిని తెలియదు. ఆహా! ఇక్కడ నెంతదుష్కరము జరుగుచున్నది! ఇదిగో! నీ వీరమాత తనకుమారుఁడు యుద్ధములోఁ జనిపోవుట నాలకించి, గొంతంబరధారిణియు సమగ్రభూషణయు నయినతనకోడలితోఁ గూడఁ జిచ్చులుకుచున్నది. (పల్లఘముగా) బాగు! వీరమాతా! బాగు! నీ వింకొకజన్మమునఁ బుత్రి పోకము లేనివన వయ్యెదవు. కానీ. వేటొకచోట నరనెదను. (మఱియుఁజైపుచూచి) ఇదిగో! గాయములనిండ గాయములు పడినను, వానికే జికిత్స చేసికొనక యాహారములు, వస్త్రపల్లముతో నిలిచియున్న యీగుట్టమును జూచి యెడ్చుచున్నారు. దీని నానోహించి యుద్ధమునకుఁ బోయినవీరియేక చచ్చియుండును. ఇది నిశ్చయము. కాఁటట్టి వీరికి నెఱుఁగి లేదు. పోనీ. కొండొకయెడకుఁబోయి విచారింపెదను. (పొయి) (పొయి) ఏమిది! సర్వజనులును దమతమయవస్థకుఁ దగినదుఃఖము ననుభవించుచు నదృష్టిహీనులై తిరుగుచుండుచున్నారు. ఇం దెవని నడుగుదును? ఎవని నిందింతును? పోనీ. సేనాపతి విచారింపుకొనెదను. (నడిచి) కాదు. దైవమును నిందించెదను. ఓహో! దైవమా! పరులొకం డెత్తోహిణులసేనలకు నధినాథుఁడను, నూలుగురు సోదరులకునన్న గారు, ఓష్ఠ ప్రాణకర్ణశ్చర్మమౌళకృత్పక్షిప్తమౌళిప్రసృముఖు లయినదొరలకును దక్షిణరాజచక్రింబునకును నియామకుఁడు, సకలవృత్తిమండలమునకు నిరంకుశపరీభుఁడు, నయిన దుర్యోధనమహారాజు నిప్పుడు చెడకంచుచున్నాను. అరె డెచ్చట నుండెనో తెలియఁజూకున్నాను (అలోచించి నిట్టూర్చుకొని) దైవమును దూఱ నేల? ఇదియెఁ యు దీనివికృతియే గదా! : దురసీలినిరాకరణవీజంబును, ఓష్ఠహితోపదేశతిలస్కారం కుంబును, శక్తినిహితకప్రోత్సాహనాది నిరూఢమూలంబును, జరకాలసంబద్ధవైరాలవాలంబును నగులాత్మగృహద్యుతవిషవృక్షంబు ద్రౌపదికేశంబురాకర్ణణమింబునఁ బువ్వుపూచి, తుద కీచందంబున ఫలించినది. (ఓంకారము చూచి) ఇదిగో! వివిధరత్నప్రభామృత్రం బయి ర్గణికిరణవారంబునం బోలె దిగంతముల నింద్రచాపములను బుట్టించుచు నొకయరదంబు ఖండితగ్వజవేణుబండం బయి కానంబడుచున్నది. దీనిం బట్టి నిశ్చయముగా దుర్యోధనమహారా జక్కడ విశ్రమించి యుండు నని నేను దలంచెదను. (పోయి చూచి) జయము జయము మహారాజా!

నూతు—(చూచి) దేవా! సమరములోనుండి నుందరికుఁడు వచ్చినాఁడు.

దుర్యోధ—(చూచి) ఓరీ! సుందరకా! అంగరాజునకుఁగుశలమే గదా?

సుంద—దేవా! కేవలశరీరమాత్రంబున.

దుర్యో—(తొందరగా) నుందరకా ! ఏమి ! అట్లునుఁ దత్తనిగుట్టములను జంపెనా ? సారథిని వధించెనా ? రథమును భగ్గుము చేసెనా ?

నుంద—దేవా ! అతనిరథమునే కాదు ; మనోరథమును గూడ భగ్గుము చేసెను.

దుర్యో—(కోపముతో) ఓరీ ! ఏమిరా యిది ? ఉరిసినపుండుల నున్న వెట్టి నట్టు లీవఱకే వ్యాకులపడుచున్న నామనస్సును నీసందిగ్ధపుమాటలచేత మఱింతవ్యాకుల పఱుచుచున్నావు. ఆ దేమో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁగదా !

నుంద—అయ్యో ! చిత్తిము. దేవరివారిమకుటనుజీప్రభావముచేత నాగాయ ముల చేదన యాచశమిల్లినది. (గర్వముతో నడిచి) దేవా ! చిత్తగింపుఁడు. ఇదిగో ! దుశ్శాసన కుమారునివధ—

(ఇట్లుసగము వెప్పి నోరుమూసికొనుచున్నాఁడు.)

సూతు—నుందరకా ! చెప్పచెప్పు. అది రాజుగా రీవఱకే విన్నాయి.

దుర్యో—నుందరకా ! చెప్పము. అది విన్నాము.

నుంద—దేవా ! చిత్తగింపుఁడు, ఇదిగో ! దుశ్శాసనకుమారునివధ నిరీక్షించి క్రోధావేశంబునఁ బ్రభుపతేణ్యం దయినకర్ణుండు భీష్మణ్ముగా నెమ్మొగమునఁ గను జొమ్ములునుడివయిచి, హుమ్ముని యతిలాఘవమ్మున సంధానమోక్షణమ్ములు తెలియ నలవి గాకుండ, నఖండభాణవన్నము గురియించుచు దురాచారుం దగునాభీమనేనవాత కుని నెదురుకొనెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—అనంతర మేదేవా ! ఇరువీడులందును గ్రండుకొనుచున్నకరితుంగప దాతి సమదయంబులపదఘట్టనముల నెగసినధరాపరాగంబుచేతను, నటునిటు నడిగొం దలవఁది, దిరుగులాడెడు వేదండతండ్రిములచేతను, సంభవించి కాలుగ్రమ్మిన చిమ్ములఁ దిక్తతమ్మున నుభయబలమ్ములు నంధీభూతంబులయి భూతలంబును జూడలేకపోయెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—తరువాత నోసావూ ! ఆకర్ణాంతము పూర్ణముగా నారి నాకర్ణించి విడుచుటవలనఁ గలిగినభీష్మధనుష్ఠైంకారంబులు, ప్రళయధారాధరగంభీరగర్జారవాను శారంబు లయి, శ్రీవగపుటంబులు ప్రక్కలించు చుం దెను.

దుర్యో—తరువాత ?

నుంద—తరువాత నోమహాప్రభూ ! వారిరువురకును బ్రీవర్తిల్లినదారుణరణం బునఁ బరస్పరసింహవాదంబు లనియొడుగుములును, ననోన్యస్యపరిమక్తవివిధాయాధ సంఘట్టనంబున మం దెడుమయిముఱుపు లనియొడుగుములును, బహుల రుధిరలిండుపు

లనియేడుఖద్వోతబృందములును గలిగి, నిరంతర ప్రవితధనుర్జలధరచక్రస్మతశరధారా వర్షంబున దుర్జిగ్గనం బయి, దుర్జివంబు సంభూతం బయ్యె.

దుగ్ధో—తరువాత ?

నుండ—పిమ్మట నోజేవా ! ఇంతలోఁ దనయన్న గారికిఁ బరాభవ మగు నని భీతి యైతి వజ్రనిర్ఘాతనిర్ఘోషనదృశం బగుచక్కోనేమిసంఘట్టనధ్వానంబు ఘోటక హేమారవంబుల నినుమడింప, శిఖరావబద్ధకపిద్యజప్రభలు కన్నుల మిటుమిట్లు గొలుప, శంఖచక్రకదాక్షిణ్యలాంఛితచతుర్భుజం డగుకృష్ణండు యుగ్మంబులవగ్గంబులు నడల విడిచి నోగలపయిం గూరుచుండఁ, బిట్టపిడుగులం బోలె బిట్టొత్తిన పాంచజన్యదేవ దత్తంబులకెద్దయొలివు దిద్దుండలంబు చెవుడు పజువఁ, జావజకు భీతికొలిపెడు తనయరదంబును బరు చెత్తించుకొని కడుగయంబునఁ గిరీటి యటకుఁ జనుడెంచె.

దుగ్ధో—తరువాతఁ దరువాత ?

నుండ—జేవా ! అటుతరువాత నీవిధమున భీమార్జును లిద్దఱును దన తండ్రిని దాఁకుట యాలోకించి, తత్తజపాటుతోఁ దలనుండి నూతనరతనాలకుర్చాయి నైన గణేయింపక, చెడియంట విడిటివారిని దివిచి, లక్ష్మ్యలాఘవంబులు దీపింపఁ, బుంఖాను పుంఖంబాలుగాఁ బజుపి, యంపవానల నరిబలంబుల ముంచివేయుచుఁ, బడపదమని సాగనిని దొగకెట్టుచుఁ, దక్షిణంబ వృషసేనకుమారుం డవ్వోటికి విచ్చేసెను.

దుగ్ధో—(గర్వముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుండ—తరువాత జేవా ! అట్లు వచ్చి చెంటనే యావృషసేనకుమారుండు, నూతనకాటుకతీరున నునుపుజేరి నిగనిగ లాడుచుండెడుపుంఖమలయందు సాగనుగా గ్రద్దెక్కుకలు బిగియించి కట్టి, కొత్తగా సానఁబట్టినమెటుఁగారుచెడఁదవాతిదొడ్డ నారసంబులు గుప్పఁగూరలుగాఁ బజుపి, ముహూర్తమాత్రములోపల నాకవ్యడి యరదంబును బువ్వలు పూచినచెట్టులాగున నలఁగులతోఁ గప్పివేసెను.

ఇద్దఱు—(సంతోషముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుండ—అటుపిమ్మట జేవా ! అయ్యర్జునుండు తీవ్రముగా బల్లెములవంటివాఁడి కోలలు వేనవేలు పజుపి చిటునవ్వు నవ్వి యారని కెట్లనియె. ఓకోరివృషసేన ! నీతండ్రి యట్టివాఁడే నాయెదుర దురమున నిలువలేక యున్నాడు. నీ చెంతరా పిల్లివాఁడవు? చేటొకయెడ శేగి నీయాకుకుమారులతోఁ బోరు నలుపుము. అనవుడు నానుకుపు లాలించి తనజనకునినధిక్షేపించినాఁడనుకోపంబున మొగమంతయుఁజేవుతీరింప,బొమ్మ ముడితో హుమ్మని యవుడు కఱచి, వృషసేనకుమారుండు గాండీవికి నాకర్ణాకృప్త

మక్తంబు లయి మర్మింబులు భేదించుతీవ్రినారాచపరింపరలఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చెఁ గాని పరుషవచనంబుల నీయఁ డయ్యె.

దుర్యో—వహవా ! వృషసేనుఁడా ! వహవా ! తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—జేవా ! అనంతరము శాంతిశరాభిసూతవేదనా పృథ్విభాతకోధాతి శేకుండును, శరవర్షితిగోహితుండును నగునయ్యర్జునుండు గాంధీవజ్రాశబ్దనిర్జితగర్జితారపుం డయి యెల్లవారు తిచ్చ వడునట్లు తనమస్త్రశిఖాపాండిత్యంబునకు, బాహు బలంబునకు ననురూపం బయినవ్యాపాగము చేయఁబాగను.

దుర్యో—(అభిప్రాయగర్భముగా) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—మహాపృథ్వి ! అబ్బిమ్మట నట్లు మహాశ్చర్యంబుగా సమర చాతుర్యంబును జూపుచున్న తనశత్రునను జూచి వృషసేనకుమారుండును దూఱిగ నూనఁ బాణి యుంచుటయు, నారి తివియుటయు ముంఁగు దొడుగుటయు, నేయు టయు సహస్రాక్షున కయినఁ దోయి నలకఁ గా కుండ నతిపిన్విత్రంబుగాఁ దనకర లాఘవశరలాఘవంబులు నూపఁ దొడఁగెను.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—స్వామీ ! అనంతర మేమి చెప్పెదా ? ఆపస డెల్లవారును దుష్టుమ యుద్ధంబులు నిోపివేసి, చిరకాలమునుండి మనంబులగులుకొనుచున్న క్రోధానల బాను జల్లార్చుకొని యాయుధయవీరులు సేయుపచిత్రసమరంబును మహాశ్చర్యంబుతోఁ జూచుచుండి యిరువాగువారు నె క్కమాలుగా 'గృహసేనుఁడా ! బలి బలి !' యని మిన్న ముట్టి మహాకలకలంబు గావించిరి.

దుర్యో—(అశ్చర్యముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత జేవా ! ఇట్లు మేటికిలుకాండ నందఱు నతీక్రమించి తన కుమారుండు బాహుపరాక్రమంబు చూపుచుండినతి స్వామి యైనకర్ణుండు మార్ష్యగోప కరుణాశంకాసంకులమానసం డయి ఓమసేనునిపయి సహస్రంబులు తూపులును, వృష సేనునిపై సాస్రంబులు మాపులును బ్రసరింపఁ జేయుచుం డెను.

దుర్యో—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—జేవా ! తరువాత నట్లావృషసేనకుమారుని నిరుపిడులవారును బలిబలి యని ప్రశంసించుటచేత గాంధీవి మండిపడి మెఱుఁగుట గ్రక్కుచున్న కఱవటమ్మల నొక్కమొగ నక్కుమారుని లేరిమీఁదను, సారథిమీఁదను, గుఱ్ఱములమీఁదను, కొంటి మీఁదను, నారిమీఁదను, రాజలంఛన మగువెల్లగొడుగుమీఁదను వీరావేశంబున వన్న ధారలవలె లెక్క లేక కురియించెను.

దుగ్ధో—(భయముతో) తరువారే దరువారే ?

నుంద—దేవా! తరువారత్యవసేనకుమారుండు భగ్నరథుండు ఖండితకోదండుండునయి గుబాలున భూతలంబునకు లంఘించి తనశత్రువు ప్రయోగించెను వాలుటమ్ములను జక్రమువోలె నిట్టునఁ దిగిరి తప్పించుకొనుచుండెను.

దుగ్ధో—(ఆడలుతో) తరువారే దరువారే ?

నుంద—అటుపమ్ముట దేవా! తననందనునిస్యంధనము చక్కు చేసె ననునక్కనునం బ్రభు వైవకర్త్యుండు భీమసేనునితాకుడు నొకగణన నేయక వాడిసాయకంబుల నర్జునునిపయి నిగిడింపుఁ జాగెను. ఇంతలోఁ దనపరిజనుండు కొనివచ్చిన వేటక తేరి నాగోహించి వృషసేనకుమారుండు వెండియు గాండిబునే తలకుడి, యోగోరి మదీయజనకాధిక్షేపవాచాట! మధ్యమపాండవా! నాశగంబులు నీశరీరంబును విడిచిపెట్టి వేటకకాడకుఁ బోవ నిష్ఠపడకున్మని. ఇదిగో! గాయకొ మ్మని వేసేలు వాలుటమ్ము లతిని సమ్మేను గ్రమ్ముకొనం బ్రయోగించి యులు ముటిమి నట్లు నెద్ద సింహనాదంబు గావించెను.

దుగ్ధో—(స్వయముతో) ఔం! ఆతిలేతినవాడు గాకపోయినను గుట్ట వాఁ డెంతపరాక్రమము చూపెను! తరువారే దరువారే ?

నుంద—పిమ్ముట దేవా! ధనంజయు డు తనమీదికి వచ్చుబాణములనెల్ల నింత లీసలు పదురుపలు గావించి తోపావేల్చునఁ గనత్సనకకింకిణీజాలఝంకారవిరాపిణీయు, మేఘావనోధము క్షనభోమండలనిర్మలాకారిణీయు, నిశితశ్యామలస్మిగ్ధము భియు, వివిధాత్మప్రభౌభానుగళపణస్వరూపిణీయు రమణీయదర్శనయు నయి తన యరచింబునఁ బ్రవృత్తించుచున్న శక్తి నట్టే యంది పుచ్చుకొని నవ్వచు నక్కుమారున కభిముఖముగా పడిచిపెట్టెను.

దుగ్ధో—(పహాదముతో) అయ్యయ్యో! తరువారే దరువారే ?

నుంద—అటుపమ్ముట దేవా! నిగి యంతయు మ్రొంగివేయునట్లు శ్రుబగ్గున మండుచుఁ గుమారునిదనకు వచ్చుచున్నయాశక్తిని జూచినతోడనే స్వామి యయిన కర్ణునికేఁ జేతినండి ధనుర్బాణంబులును, వృద్ధయంబునుండి కిరనులభోత్సాహంబును, గన్నులనుండి బాష్పబిందుసంహంబును, వదనంబునుండి వికాసంబును నొక్కమాటుగా జాతీరాయెను అర్జునుండు హసించెను. భీమసేనుండు సింహనాదంబు చేసెను. అతిచారుణ మతిదుష్కర మని మనబలంబులు హాహాకార మొనరించెను.

దుగ్ధో—(పిచారముతో) తరువారే దరువారే ?

నుంద—అటుపమ్ముట నోస్వామీ! వృషసేనకుమారుండు దానికి లేక మైన భయం బొందక వాడి యయినయొక యార్ధచంద్రిబాణమును వింటఁ దొడిగి, గుణితెట్టి

చెవి యంట గొనయంబు లాగి, యాశక్తికి నూటిగా దానిని ఓడిచిపెట్టిన, ఛాలాక్షునిచేత భాగీరథియుంబోలె మధ్యభాగముననే యది ముత్తునియగాఁ జేయఁ బడియె.

దుర్యోధ—సెబాసు! వృషసేనుడా! సెబాసు! తరువారఁ దరువార!

నుండ—తరువార నోదేవా! హల్లకల్లోలం బగుసముద్రంబులాగునఁ గోలా హలంబు గావించెడువీరవాఁబులసాధువాదంబులకతింబునఁ దూర్యావాంబులు వినం బడ వయ్యెను. అంతరిక్షమున వీక్షించెడుగరుడగంధర్వసిద్ధిసాధ్యాది వియచ్చరులు గురిసిన పుష్పవర్షంబున సమరాంగణంబు సంభన్నం బయ్యె.

దుర్యోధ—అహా! బాలకునిపరాక్రమము! తరువారఁ దరువార!

నుండ—తరువార దేవా! సామి యయినకర్ణం డివ్యధంబునం బడికె. ఓవృకో దరా! నీకు నాకును యుద్ధ మింకను ముగియలేదు; అయినను ముహూర్త మాత్రము నన్ననుమతింపుము. కొంచెముసేపు నాకుమారునియు నీతిమ్మునియు ధనుర్వేదశిష్యులైపుణ్యము చూడ వేడుక సాడముచున్నది. ఇది నీవును జూడఁ దగినదే గదా? అని కర్ణుడును భీమసేనుడును కణవ్యాపాగనిర్బంధము నుండిఁ జుక్కు లయి, ముహూర్త మాత్రము పరస్పర చైరముల నాఁచివేసికొని, వృషసేనధనంజయులు సలుపుద్వింధ్య యుద్ధంబు నిరీక్షించుచుండిరి.

దుర్యోధ—(సాభిప్రాయముగా) తరువారఁ దరువార!

నుండ—తరువార దేవా! శక్తినిశిండించి నాడనుగోసమున నాసమయమున గాండీవి యిట్లనియె. ఓరోరిదుర్యోధనాది—(సగము చెప్పి సిగ్గుపడుచున్నాడు.)

దుర్యోధ—నుండరకా! చెప్పము. అది చురుఁ డెన్నమాట గదా!

నుండ—దేవా! యవధారు. ఓరోరిదుర్యోధనాదికాదనసేనా ప్రభువులాగా! ఓరియవినయార్థపకర్ణిధార! కర్ణ! మీరు సేను దగ్గఱలేనియప్పుడు నాకొడుకు నభిమన్యుని నధర్మముగా నేకాకిని జేసి, చంపితిరి గదా! ఇదిగో! సేను మీ రందఱుఁ జూచుచుండఁగా ధర్మయుద్ధమున నీవృషసేనకుమారుని నామైకశేషునిఁ గావించెదను. అని పలికి దర్పాతి లేకంబున నిర్ఘాతఘోషభీషణమార్వీచండనాదం బగుగాండీవంబు సారించిన, సామియైనకర్ణుడును గాలబృష్టం బనునిజకార్యుకంబు నెక్కుచెట్టె.

దుర్యోధ—(సాహసితోముగా) తరువారఁ దరువార!

నుండ—తరువార నోదేవా! కర్ణునిగో శిండియు యుద్ధంబు సేయఁబూనెడు భీమసేనుని వారించి, యర్జునుడు తా నొక్కరుండ కర్ణవృషసేనుల లేరు లనెడు

కూలముల నొరపికొనునట్లు బాచోఁడుద్యయంబును బ్రవహించఁజేసెను. అంత వారిరువురును బరస్పరస్నేహంబునఁ దమధనుర్విద్యాసాంఘిక్యవిశేషంబును కావుచు నయ్యర్జునుం దలపడిరి.

దుర్యోధ—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత శేమిచెప్పుదు జేవా ! సాంఘికమధ్యమండు చండగాండీవ మార్వీనిగోపమాత్రావిజ్ఞాతం బగుశకవర్షంబు నమగ్నంబునఁ గురియించుచు, దానికతన భూమియు నాకపలంబును, గర్భండుఁ గుమారుండును. వారువంబులు వీరవారంబును, జేరును సాధియును, శత్రువంబు నాతపత్రంబును, దిక్కులు గిక్కులును గమ్ముల కగోచరంబు లయ్యె.

దుర్యోధ—(విస్మయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—జేవా ! పిమ్మట నొకక్షణమాత్రములో నాయంపవాన చెల్లెను. అంతలోఁ బాండవనైస్యంబునండు హన్మముతోఁ లెద్దసెంహనాదంబులును, గౌరవ నైస్యంబున వృషసేనుఁడు చచ్చెఁజచ్చె ననుహాహాకారంబులును, నొక్కపెట్ట యెగ నెను.

దుర్యోధ—(సభాష్టాంగమం డయి) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత జేవా ! హతసారథితురంగమండును, ఖండితచ్ఛత్రా చామరచాపకేతనండును నయి వ్యాదయమర్మభేదక మృగునొకవాలటమ్మున మేను వీరిలి, స్వగర్భాప్తం డయినసురకుమారుండునుం బోలెఁ దరివొడఁ బడియున్న యావృషసేనకుమారునిఁ జూచి పచ్చిరిని.

దుర్యోధ—అహహా ! వృషసేనకుమార ! అటుపిమ్మట వినుట చాలును. హా ! పతన ! హా ! వృషసేన ! హా ! మదంకదుర్గతి ! హా ! మదాజ్ఞానుసారి ! హా ! గదాయుధప్రియశిష్య ! హా ! శార్వసాగర ! హా ! రాధేయకులప్రేరోహ ! హా ! ప్రియదర్శన ! హా ! దుశ్శాసననిర్విశేష ! హా ! సర్వగురువత్సవ ! పలుకజేమిరా కుమార.

తే. గీ. తొలిచినను జేరిలకు మీఱు గొప్పకనులు,

మోను లెత్తెడునూనూఁగుమీసములును,

గలిగి శతః బోలునీముఖకమల మకట !

కర్ణుఁ డెటు గాంచె, నీవు మ్రోగన్ను చెట్టె ?

౧౦

మారు—జేవా ! దుఃఖసాగరమున మునుంగకుము.

దుర్యో—నూతుడా! దుఃఖపంతులును బాణ్యాత్మలే నుమి. ఇక మాకో—

లే. గీ. కనులయెదుర బంధుగణ మెల్ల హత మయ్యె,

ననెడుపరిభవపు దవానలమున

వృద్ధయ మెప్పుడును దహించుక పోయెడు;

నేటిదుఃఖ మింక నేటిబాధ? (మూర్ఛిజుచున్నాడు.) ౧౧

నూతు—ఊటిల్లు మాఱిడిల్లుము. (చేలచెఱంగున విసరుచు) నేవా!

అతిదుఃఖమును బొందకుము.

దుర్యో—(తేలివి వచ్చి) నుందరకా! నాచెలికాడు కర్ణుడొప్పు డేమి చేసెను?

నుంద—తరువాత దేవా! అత్తెఱంగున జీవంబాలు విడిచినకొడుకును జూచి, యంగరాజు, కాలువలు గట్టుకన్నీరు చేతులతోఁ దుడుచుకొనుచు, దినశరవేదనను గణియింపక చెండియు గాండీవిని దిలపడియె. అట్లు పుత్రివధామర్షింబున జీవితంబుపై నాస రోసి పరాకర్షిమింపవచ్చినయాకర్షనిఁ జూచి, భీమసేనకులసహచేవులును బాంశాలప్రేమఖిలబంధుగణంబును నయ్యర్జునునదింబును బొడిగొనియె.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాతి?

నుంద—దేవా! తరువాత నయ్యర్జునుచేతిగాండీవం బనుమహాప్రళయ పయోధరంబు, తెఱిపి యీకుండు సఖిండుశర గౌరావర్షింబున దిశదిశలును ముంచుచుండఁ గనుంగొని యంగరాజుతో శత్రుం డిట్లనియె. అంగరాజా! గుఱ్ఱంబలు వచ్చినవి. నొగలుఁ జక్కఁగిడిమియు విడిగినవి. ఇట్టిగఢ మెక్కి నీవు భీమార్జునుల నెదురుకొనుట మేలు కాదు. అని చెప్పి మరలించి యాయనను రథమునుండి దింపి పలుదెఱంగుల నూఱిడించెను.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

నుంద—దేవా! గొండ్లొకతడ వాలసించి తరువాతఁ దనపరిజనునిఁ జూచి యంగరాజు, నీవు త్వరితముగా వేటొకయరదము గొనితెమ్మని నెలవిచ్చిన, వాడు నట్లు కావించె. అప్పు డాయన నానైపు చూచి, నుందరకా! ఇటురమ్మని పిలిచిన, నేను విషయముతో నమీసమునకుఁ బోయి నిలిచితిని. అంతటఁ దనముఖపట్టమును దీసి చేతఁ బట్టుకొని, నెత్తుటితో నిండి యున్న గాయములయందు బాణాగ్రమును ముంచి దేవరవారి కీజాబును వ్రాసి పంపెను. (పట్టిక సమర్పించుచున్నాడు.)

దుర్యో—(ఘచ్చుకొని వదువుచున్నాడు.)

స్వప్తికి మహారాజదుర్యోధన !

ఈగడియవలకు గాథముగాఁ గంతాశ్రేష్ఠము గావించుకొని యుద్ధరంగము నుండి కర్ణుండు సలుపువిజ్ఞాపనము.

మ. పరదివ్యాస్త్రవికారదుం డితిని కెవ్వం డీ డనిక ? నాకు నూ

ర్లురునైదోడులకంటె నెక్కు, డిఠఁడే కూల్చుం బృథాసూనులక,

దురమం దంచు, బహుకరింతు నను; నే దుశ్శాసనారిక భయా

తురతం గూలుపనైతి; నీఁగు వగ నీదోశ్శ్రీనో కన్నీటనో. ౧౨

దుర్యో—వయస్యా ! కర్ణఁడా ! ఏమిది ! నూలుగురుతమ్ములును జచ్చి దుఃఖపడుచున్న నన్ను నీవహాభల్లఘాతములచేత మఱింత దుఃఖ పెట్టుచున్నావు. నుందరకా ! సరే. ఇప్పు డంగరాజు ప్రియత్న మేమి ?

నుంద—దేవా ! ఆయన యిప్పు డాత్మవధయందుఁ గృతనిశ్చయఁ డయి కవచవిసర్జనంబు గావించి యుద్ధమునకుఁ బోవ నుండెను.

దుర్యో—(విని యదరిపడి లేచి) నుందరకా ! నీవు త్వరితముగాఁబోయి మిత్రిఁ డైనయంగరాజుతో నావచనంబులుగా నిట్లు పలుకుము. “మిత్రమా ! నీ విప్పుడు జయకాంక్షను వదలుకొనుము. మనయిరువురసంకల్పము నొకటియేగదా !

ఉ. పాండవులక వధించి, హతబంధుల కెచ్చి నివాసవారి, చా

కుండినవాండ్రితోఁ గలసి యొక్కమ తేడిచి, యింక మీఁద నె

న్నందును లేరు గావున ఘనంగా నొండొరుఁ గొఁగిలించి, యీ

మొండిశరీరముల్ విడిచి పోదము, దుఃఖము సౌఖ్యమౌ తుదిన్. ౧౩

ఇంక దుఃఖమును గుఱించి నిన్ను నే నేమని యూహింతును ?

క. నూనుఁడు గాఁ డనుకో వృష

నేనుఁడు నీ; కట్ల దుస్సనేనుఁడు నాకుక

దా నను జన్ముఁడు గాఁ; డిఠ

నే ని స్నేమందు ? నన్ను నే మనె దీవుక ?” అని ౧౪

నుంద—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—ఓయీ ! బండికండ్లవప్పుడుకా గున్నది.

నూగు—(అతికించి) దేవా ! అది యిప్పు డధిక మగుచున్నది.

దుర్యో—సరే, పరిజనుఁడు రథమును దోలుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు పోయి దాని నాయితంబు నేయుము.

నూగు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రివేశించుచున్నాఁడు.)

దుగ్గో—ఏమిది రథ మెక్కి రావయితివి ?

నూతు—జేవ ! ఇదిగో ! అమ్మగారును నాయనగారును సంజయనితో రథాదూడు లయి తమయొద్దక వచ్చుచున్నారు.

దుగ్గో—హాహా ! జైవ మెంతో భల్సము చేసెను ! నూతుడా ! నీవు త్వరితముగా రథము నాయితలు చేసికొని రమ్ము. నేనును నాయనగారి కగపడి కుండ దాగి యుండినను.

నూతు—జేవా ! వారికి నీవుతప్ప మఱ యెవ్వరుఁ జుట్టెంబులు లేరుగదా ! జేవర కూడ వారి నూటడింపక పోవుట యుచిత మగునా ?

దుగ్గో—నూతుడా ! అదృష్టహీనుడను నేను వారిసేవనియూఁజింతును? చూడు,

చ. అని కీటు వచ్చుచుండ, మము నమ్మయుఁ దిండియి, బాష్పబిందున లో
గనులను రాల మూర్ధములు ఘోరాము చేసిక యంః; రిష్ట డై
మనుడు నొకండ దిగ్గతి ? కటాకట ! మ్రింగితి దుస్ససేను; న
త్తనయుని యట్టివారుగవధ నివి, యాముదియంధు లోర్తురే ? ౧౫
వివను దల్లిండు ? లవశ్యము వందినీయులు గదా ! (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసకలవిశాఖరంధర వృక్షాది సాఁగ వంశతీర
నీరాకరరాకానుధాకరాచ్చనామాశ్వాపౌత్ర పరిశ్రమగోత్ర పరిశ్రమగోత్ర

లక్ష్యంబాగర్భకుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతేనూభవ విబుధ

విశేష సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేదీసంహార

నాటకంబునందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

వేదో సంహారనాటకము.

పంచమాంకము.

[తరువాత రథ మెక్కి గాంధారియు సంజయుఁడును ధృతరాష్ట్రుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

ధృత—వద్ద ! సంజయ ! కురుకులవనంబున నొక్కయాకులాగున మిగిలియున్న నాకొడుకు దుర్యోధనుఁ డేమయిన ప్రితికి యున్నాడా? లేదా?

గాంధా—సంజయా ! నిజముగా బ్రతికి యుండెనేని యొక్కడ సున్నాఁడో చెప్పుము.

సంజ—ఇదిగో ! మహారాజా! తొక్కఁడు నీమట్టిపైట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

గాంధా—కుష్ఠవాఁ డొక్కఁడే యని చెప్పుచున్నావు. ఇప్పుడు నూఱుగురు సమృలును వానిపార్శ్వభాగమున లేరా ?

సంజ—నాయనా ! ఆమృత ! రథము నిమ్మలముగా దిగుండి.

ఇల్లెఱు—(దిగుచున్నారు.)

[తరువాత దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించి సిగ్గుతోఁ గూర్చున్నాఁడు]

సంజ—(దగ్గఱఁ బోయి) జయము జయము మహారాజ ! ఇదిగో ! నాయనగా రిమ్మిగారిలోఁగూడ వేంచేసినారు. వారిని జూడ వేమి మహారాజా?

దుర్యో—(తెలతెలఁబోవుచున్నాఁడు.)

ధృత—చ. ఘనకవతుంబు దీయఁగనె, కంకచుఖంబున నల్లు లూడ్చి, వే
గను ప్రిణపట్టికల్ వయిచి కట్టుడు, దిండున నల్లమిల్లి, ద
వ్వున జితశక్రులకన్యపులఁ బుత్రక ! నీవు ప్రియంబునం గనుం
గనఁ, జెవిఁ జేరి వేదననుగూరిచి ని న్నడుగఁదురాత్ముడక.

(ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారియుఁ దడవి చూచి కాలిలించుకొనుచున్నారు.)

గాంధా—కుమారా ! తీవ్ర మయిన గాయముల వేదనచేత ఖోభపడుచు మా
లోఁగూడ మాట లాడఁ జాల కున్నావా ? రండ్రి.

ధృత—వత్స! దుర్యోధన! ఏ మిది? మును పెప్పుడు నిట్లు కావే! మాతోఁ గూడఁ బలుకఁ జేమి?

గాంధారి—కుష్ఠా! నీవే మాతో మాట లాడకపోయిన, నితఁ దుష్కృతముఁడును దుర్మర్తముఁడును దక్కినకొడుకులు నిప్పుడు మాట లాడుదురా యన్నా?

(రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—ఉ. తమ్ములచావు చూచితిని దత్తృతికారము నేయ లేక; నే నమ్మకొ! నీక నయ్యకును నాజనిదుఃఖము దెచ్చినాను; స్వచ్ఛ మృగుచున్న యాభరతసంతతి మాపఁగఁ బుట్టుపాతికె; నమ్ముడి మీకు నేను సుతనాకుడఁ గాని సుకుండఁగాఁ జుడి.

గాంధారి—చిష్టా! ఏలయిట్లు పరిణేపనంబు చేసెదవు? నీ వయిన నీయంధుల కిద్దఱకును దారిఁ జూపుటకుఁ జరచితివి వయి బ్రదుకుము. నాకు రాజ్యముతో నేమి? వైరముతో నేమి? (రోదనముచేయుచున్నది.)

దుర్యో—తే. గీ. అమ్మరో! యిట్టివెడమాట లాడిఁ దగునె?

పుట్టినది రాచపుట్టువు పొగలె నేల?

సుతశత్రువు హుళు మాయుట చూడ; వెం

కరినురాలవొ కలు నన్నుఁ గావఁ దలఁతు.

3

ఇది నిశ్చయముగాఁ బుత్రిశోకమువలనవికాసము.

సంజ—మహారాజా! చేద నూతఁ బడినఁ ద్రాకు కూడ నిక్కడఁ బాఱవేయఁ గూడ దనులోక్త క్తి యబద్ధమా యేమి?

దుర్యో—ఈయుక్తి చాల రోయి, ఉపక్రియగ్రహణము లేనియప్పు నాప కరణముతో నేమి పరియోజనము? (రోదనముచేయుచున్నాడు.)

ధృత—(దుర్యోధననిఁ గొనిలింపుకొని) అర్బుయా! డొడ్డిలుము. మిక్కిలి దీనుల మయినతెలిదండులను మ మ్మాజింపుము.

దుర్యో—తండ్రీ! ఇప్పుడు మి మ్మాజింపుటకు దుష్కరము; కాని—

ఆ. వె. కుంతి నిప్పు జేసె గొడుకులు సచ్చిన

దానిఁగా నొనర్తుఁ దధ్యముగను;

మీరు దానితోఁ గుమారులకొఱ కేడ్చి,

యూజింపుకొనెద రొకరి నొకరు.

4

గాంధారి—చిష్టా! నీ వొక్కడ వయిన బ్రతికిన సంతె చాలును; నే నెవరిని గూర్చి శోకింతును? కొడుకా! ఇది యుద్ధమునకు సమయము గాదు. కాంతింపుము.

ఇదిగో! దోసిలి పట్టి బలిమాలకొనుచున్నాను. సమరవ్యాపారము విడిచిపెట్టుము. నామాటలు పెడచెవిని బెట్టకు తండ్రి!

ధృత—వత్సా! ఎల్లచుట్టనులును జచ్చిపోయి దుఃఖించుచున్న మీయమ్మ మాటను నామాటను విను. తండ్రి! చూడు.

ఉ. ఏరిలన నాయులను నెంచవో లే రల దోసిలిమ్ము, లా

తీరునఁ గర్ణపుతుని వధించినకీర్తికి జంకు లోకముల్;

వైరి వధించె నూలుగురు వత్సల; నీవె మిగుల్ పౌరిజ్ఞకుఁ;

బో రిక మాను తండ్రి! మముఁ బోవుము కన్నులు లేని దీనులక. ౫.

దుశ్య—యుద్ధము మాని నేను జేయునది యేమి?

గాంధా—పుత్రా! మితండ్రిగారును విదురుఁడును బెప్పినట్లు చేయుము.

సంజ—రాజా! ఇది సత్యము.

దుశ్య—సంజయా! ఇంకను సుపదేశంపఁ దగినయంశ మున్నదా?

సంజ—రాజా! జయము గోరువానికిఁ బ్రాణమున్నంతవఱకుఁ బ్రజ్ఞావంతులుపదేశంప వలసినదే.

దుశ్య—(కోపముతో) ఆ ట్లయినఁ బ్రజ్ఞావంతుల రగుమిహితోపదేశ మేమో యిప్పుడు నన్నుగా నిందిము.

ధృత—కొడుకా! యుక్తముగాఁ బరికినయీసంజయనిమిదఁ గోపపడియెడ వేమి? నిన్ను శాంతించివేసి దానిని నేనే చెప్పెదను. ను.

దుశ్య—నాయనా! నెల విమ్ము.

ధృత—వత్సా! పెక్కుమాట లేల? ఇప్పుడు యుద్ధింపనకుఁ గోరిన పణంబు నిచ్చి సంధి చేసికొనుము.

దుశ్య—తండ్రి! పుత్రులయందలి ప్రేమవలనిభయమునంతేసి యంబయును, బాలిశత్వమునంతేసి సంజయుఁడును నట్లు పోకినఁ బరికిరి గాక, మీకుఁ గూడ నిది యేమి వెట్టి? కాకపోయినఁ బుత్రాకోకజ్వర మెంతకుఁ బాలదు. నాయనా! నూలుగురులమ్ములతో నిండియున్నప్పుడు, నాడెన్నివిధంబుల సామనాకృత్యములచేతఁ గృష్ణుండు నన్ను బలిమాలకొనిన నిరాకరించి, యిప్పుడు భీష్ముండును ద్రోణుండును దమ్ములును సకలరాజచక్రింబును బేరుమాయుట చూచి, కేవల మీతుచ్చశరీరము మీదియపేక్ష చేత, నుదాత్తిపురుషులజ్ఞాకరంబును, ననుభావహంబును నయిన పాండవులతోడిసంధికి, దుశ్యోధనుఁడెట్లు లంగీకరించును? ఇంక నొకిటి చెప్పెద. నయకో విడుదా! సంజయా!

ఆ. వ. హీను లయినరిపులతో నెట్లు రాజులు

సంధి చేసికొందు? చక్కఁ జెపుము!

నేను భార్యకథము లేనివాడను గద !

పాండునుకులు కొంత పడినివారు.

ధృతి—వత్సా ! ఇట్టియవస్థయం దయినను నాప్రార్థనమును ధర్మరా జశ్చ ధాకరింపఁ డిది నిశ్చయము. ఇంకొకటి. యుద్ధిష్ఠిరుఁడుగ్గినిన్ను హీనునిగా నెంచు నని నీ తాత్పర్యము. అది సరి కాదు. అతఁడు సర్వదా తన్ను నీకంటఁ దక్కువ వానిగానే తలంచుకొనుచుండును.

దుశ్యో—అది యెట్లు?

ధృత—ఇదిగో ! విను. త్వత్సమ్ములలో నొక్కనికేని కీడు మూఁడినఁ, దాను బాగైనములఁ బాయువాఁడుగా యుద్ధిష్ఠిరుఁడు శపథముఁ జేసివాఁడు. అందుచేతఁ యుద్ధమునం దెల్లప్పుడు నొక్కతరున సాగి రాదు గావునఁ దమ్ములదెస నేనేక కేమి పుట్టునో యనుభయంబున నీ కనుకూల మయిన తెలింగుననే యతఁడు సంధి నేయుట కిచ్చుంచును.

సంజ—ఇది యథార్థము.

గాంధా—బ్రహ్మ ! యుక్తియుఁ, ముగా నున్న మితండ్రిగారిమాట దాటక నడుచుకొనుము.

దుశ్యో—నాయనా ! అమ్మా ! సంజయా !

చ. అనుజాఁ దొకండు చచ్చినను నాతఁడు సావఁ బ్రతిజ్ఞ పల్లె; నా
యనుజులు మూర్ఖురం దెగిన, నక్కట ! పొగిణముఁ బాయఁగైసి; నే
ననిమొన దుస్సనేనువృద్ధయౌబున నెత్తురు దాగిమఱియు, నా
పెనుగద నుగ్గు నేయ కటు బేలనె సంధిని జీసికొంటుకుకా?

గాంధా—హా ! దుశ్శాసనకుమార ! దుర్మర్షణ ! హా ! వికణ్ణ ! ఆహా !
వీరశత్రుమును గన్నగాంధారీ ! దుఃఖశతము నే గాని నుతేశత్రుమును గన లేదా ?
అయ్యో ! మందభాగ్యురాల నయిన నాయిష్టియాపద లోకమునందుఁ గన్నదా ?
విన్నదా ? (అందఱు రోదనము చేయుచున్నారు.)

సంజ—(కన్నీరు దుడుచుకొని) నాయనా ! అమ్మా ! మహారాజానకు
దుఃఖకాంతి చేయుట కయి మీ రెక్కడకుఁ జచ్చిరి. మీఁడు మిక్కిలి మీరు కూడ
నధైర్యపడియెద రేమి ? ఊహిల్లుఁడు.

ధృత—కుమారా ! మనయదృష్టము , లిట్లుండెను. నీవు వైరులయెడల
శోషమును విధించి పెట్టవయిలివి. నీబ్రతుకునే యాధారము చేసికొని యిట్లు
పొక్కుచున్నమాయమృకును నాకును మతేయోపద దిక్కు? ఎట్లు బ్రదుకుదుము ?

దుశ్యో—నాయనా ! వినుండు.

ఆ. వె. విరివిసిరుల ననుభవించి, యశేకరా

జన్యమకుటదీప్తవరణు లగుచు,

శుకులు నూర్చు గరుల సోలించి వాగ్విరి;

బ్రతుకుఁ డీరు సగరుపగిదిఁ, దండీ!

౫

ఒండుదెజం గయిన వాకు రాచపాడి తప్పట సంభవించును గదా ?

(తెరిలోపలఁబెద్దికలకలము.)

గాంధా—(విని భయముతో) సంజయా ! ఏమిది ? హాహాకారముతోఁ
దూర్భధ్యను తెగయ్యుచున్నది !

సంజ—అమ్మా ! మీపంటిభీరుజనమున కిది నిలవ వలసినచోటు గాదు.

ధృత—వత్సా ! సంజయా ! ఈహాహాకార మంత కంతకు నెక్కువ యయి
భయము పుట్టించుచున్నది. అది యేమో తెలిసికొనుము. దీని శేవో గొప్పకారణ
ముండక గోరు.

దుర్యోధ—తండీ ! ఆనుగ్రహింపుము. మనయెడల దైవము పరాజ్ఞుని
నుసరింపును గదా ! మగల శేతని మహాపద్రవియు చెవిని బడిక మునుచే, నాకు
యొద్దిమనకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యిండు.

గాంధా—బిడ్డా ! మందభాగ్యురాల నయిననన్న ముహూర్తమాలే మూఱ
డింపవోయి తండీ !

ధృత—అబ్బాయీ ! నీవు యొద్దిమునందే కృతనిశ్చయముడ వయితేవేని,
శత్రువులను రహస్యముగాఁ గడలేర్చునుపాయ మాలోచింపుము.

దుర్యోధ—ఓ. ఏ గన వాడుబంధువుల నెల్లి వధించినవారిఁ, జాటుగా

బాగ వధింప ? యొద్దిమున వైరులు మెచ్చనివంపు చం పోకో ?

గాంధా—బిడ్డా ! నీ చేకాకి వయితివి గదా ! ఎవ్వరు నీకుఁ దొడుపడు
వారు ?

దుర్యోధ—ఈగతి నేన నీనుకుల నెక్కటి చంపనె ? వైరు లెంత ? య

వ్యా ! గను మిప్పుడే జగ మపాండవమా; నితఁ దోడు దైవమే.

(తెరిలోఁ గలకలానంతరమున)

ఒహో ! యోధులార ! ఇప్పుడు జరిగినమహాయుద్ధమును గొరిచేశ్వరునకు
విన్నవించుడు. అపియము వినఁ జాల కున్నఁ దప్పి పోవునా ? ఇప్పుడు కాలాను
రూపముగా నేమి ప్రతివిధానము చేసికో వలసి యుండునో ?

మ. మునికోల న్విడి; యద్దునాంక పుశరణుల్ స్వాంగముం గాడి, వ
 చ్చినబాడొక రథ మిచ్చుకొంచుఁ జన దేశీ, మెల్ల శల్యుండు, లో
 చనబాష్పంబులె కర్ణవార్తి ప్రజకున్ స్పృహంబుగాఁ దెల్పె, జో
 చ్చె నిదే శూన్యరథంబుతో శబిరమున్, జలిల్లఁగాఁ గౌరవుల్. ౧౦
 దుగ్యో—(భయముతో) సూతుడా! షిడుగువలె వినబడుచున్న యీనుడు
 వెవడు వనికనో తెలిసికో వలయును. ఓసీ! యెవడురా అక్కడ?

(తల్లిపాటుతో సూతుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)
 సూతు—హా! చచ్చిపోయెద! (భూమిమీదఁ బడుచున్నాడు.)

దుగ్యో—చెప్పు చెప్పు.

సూతు—జేవా! మఱి యే మున్నది?

ఆ. వె. ఆలమనోరథంబువలె శూన్యభావంబు

వెనయుకర్ణరథము నెక్కి వచ్చి,

శల్యరూపమునను శల్యుండు చొరలెడి

జనము నెల్ల మార్చి మునుఁగఁ జేసె. ౧౧

దుగ్యో—హా! పయస్య! కర్ణ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాడు.)

గాంధా—బిడ్డా! ఊడిల్లు మాఱిడిల్లుము.

సంజ—ఊడిల్లు మాఱిడిల్లు మహారాజ!

కృత—అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. ఆలమున దొంగిలడింపులు

గూలుటనే పొపు దక్కఁ గురునైన్యంబున,

మే లయినసఖుడు కర్ణుడు

నీలీలను నిహతుఁ డయ్యె; నిక నెల్ల గోల్పో. ౧౨

కుమారా! ఊడిల్లు మాఱిడిల్లుము. ఓమానుచైవమా!

ఉ. కన్నులు లేవు; పుత్రశతకం బనిఁ జచ్చె; నగాధశకవా

రాన్నిధి నింతితోడునె గంబు మునిగితి; నయ్యయో! యిఁ కే

మున్నది? బంధుగుల్ చెలులు నొజ్జలు నాదిగ శూన్య మైరి నీ

పన్నుగడక; నుయోధనునిపట్టునఁ గూడిను నాన ఓడితిక. ౧౩

వత్సా! దుగ్యోధన! దీనురా లయినమాయమ్మ నూఱడింపుము.

దుగ్యో—(మార్చి చెరిసి)

తే. గీ. కర్ణుడా! నీకు నామీదఁ గలుగుచేసె

చయికిఁ బౌరలంఘ, నింపుగఁ బలుకఁచేమి?

పాయ నెన్నడు; నీ కెగు నేయ; నైన,
మితులి విడిచితె వృషసేనుమిడిపేమ?

౧౪

(మరల మూర్ఛిల్లుచున్నాడు.)

అందఱు—(ఊరిడించుచున్నారు.)

దుర్యో—(ఊరిడిల్లి)

తే. గీ. అకట! నాప్రాణములకంటె సధికుఁ డయిన
యంగరా బీలు టాఁగించి, ప్రాణములను
విడువనందుకె, కడు సగృహమును నుంటి:
నింక నే నూఱిడిల్లుట యెట్లు లెండి?

౧౫

మఱియు—

తే. గీ. వగవ వలసిన వగవ, నే బాలుఁడైన
దుస్ససేనునివధకు, బంతువులమృతికె;
నాకు నత్యుపకాగి మొనర్చినట్టి
కర్ణకుల మెల్ల, మాఁజితిఁ గాన వగతు.

౧౬

గాంధా—బిడా! క్షణమాత్రము కంటఁ దడి చెట్టకుము.

ధృత—కుమారా! నీ వొక్కమాటు కన్నీరు దువచుకొనుము.

దుర్యో—తే. గీ. నానిమిత్తము తనదుప్రాణములు విడిచె,
నెంత లెంతలచేతను నీడఁబోక;
యట్టికర్ణునికొఱకు, నే ననద సగుచు
నశ్శుజలమును విడువ, న న్నాఁగఁ దగునె?

౧౭

సూతుఁడా! నే నెన్నడుఁ దలఁచుకొనిదియు, నాకులమున కంతక మయినదియు
నగునీఘోరకర్మ మెవఁడు చేసెనో?

సూతు—కేవా! జను లీలాగునఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

“అ. చ. తేక క్షిప్తంధి ధారుణిఁ గుంగ, రా
భయం జెత్తికొనడితెఱిపిలోన,
మనబలంబు రూపు మాపినయర్జును
నలుఁగు లతనియునులు లవహరించె.

౧౮

దుర్యో—క. అలకర్ణమౌమచందరుఁ

దలఁచిన, శోకాబ్ధి పొంగుఁ; దిక్షిణ మది, నా
యలుక యనుతీవ్రబడబా
నలకిళిలను మరల శోషణంబును జెందుకొ.

౧౯

తండ్రి! అమ్మా! మీ రూజిడిల్లుడు.

ఆ. వె. శోకమునను బుట్టి, మజుచు నివుడు నా
యుల్ల మేర్పుమంట కోర్వఁ జాల;
సమవిచిత్తులందు ఇంక మీ కేల? నా
కాలమునకుఁ బోవ నాన తిండు.

—౨౦

ధృత—(దుర్యోధనునిఁ గొంగిలించుకొని)

ఆ. వె. సాహసంబులందు శంక నాకు నిజంబె;
తల్లడిల్లు గుండ తిలఁచ భీము;
మానకొండ! నీకు మాయ గిట్టును; కూట
సమరి మరుల; దెట్లు చిత్తు నేను?

—౨౧

గాంధా—బిడ్డా! నూలుగురుబిడ్డల మంటఁ గలిపినయాభీమునితోనే మాల
నిప్పుడు యుద్ధము నేయఁ జూచుచున్నావా!

దుర్యోధ—అమ్మా! భీమునిమాట యటుండనీ,

ఆ. వె. నాకునోరథంబు, నామేనిగందంపుఁ
జర్పు, నాదుకసులచందమామఁ,
దర్లి! నీకుమారుఁ, దండ్రి! నీనయశిష్యుఁ
గర్జుఁ జంపినట్టిఖలు వక్రంకు.

—౨౨

నూతుఁడా! ఇంక నిప్పు దాలస్య మెందుకు? నారథమును సన్నద్ధముచేసి దీసికొని
రా. నీవును బాండవులకు భయపడితివేని నిలిచి పో. గదామాత్రోసహాయుఁడ నయి,
నే నొక్కడన యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

నూతు—దేవ! నీ వన్యధా తలంపకుము. ఇచ్చిగో! నేను విచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ధృత—నాయనా! దుర్యోధన! ముక్తు మండఁ బెట్టుటకే నీవు నిశ్చయించు
కొంటివేని, యున్నపాటివీరులలో నేనానిఁగా నెవ్వని నయిన నభిక్షేకింపును.

దుర్యోధ—అభిషిక్తుఁడయి యున్నాడే.

గాంధా—బిడ్డా! పాతాళురాలిని నన్ను మరల సావలంబననుగాఁ జేయఁ
గలిగినయతఁ డెవ్వఁడో చెప్పుము.

ధృత—అబ్బాయీ! శబ్యుఁడో? ఆశ్వత్థామయో?

సంత—క. కూలఁగ భీష్ముఁడు, దోర్బుఁడు

కాలము నేయంగఁ, గెడయఁ గర్ణుండును, భూ

పాలా! బలవతి యాశ. యిఁ

కాలములో శబ్యుఁ డోర్పు నప్పొండవులన్.

—౨౩

దుర్యో—నాయనా ! శత్రుఁ డెందుకు ? అశ్వత్థామ యెందుకు ?

ఆ. చె. కర్ణుఁ గొనిరింపఁ గలిగెదనో, పార్థ

జీవములు హరింపఁ జేతుఁ అడునా;

కాల్య లగుచుఁ దొరఁగుకన్నీటిచే నభి

షేచనంబు నాకే చేసికొంటి.

౨౪

(తెరలోఁ గలకలధ్వని చేసి) ఓహో ! కారవబలప్రధానయోధులార ! మమ్ముఁ జూచి భయపడి యట్టిటు పాటిపోయెదరేమి ? దుర్యోధనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడో చెప్పుడు. (అందఱు నదరిపడి యాలకించు చుండఁగా నూతుఁడు తత్తఱపాటుతోఁ బరివేశించుచున్నాఁడు.)

నూతు—జేవా !

తే. గీ. ఇరువు రొక్కరిధం దెక్కి, యిందు నందు

నిన్ను నినుగుచు వచ్చుచు నున్నవారు;

అందఱు ఎవ రెవరు ?

నూతు—కర్ణపాఠింబుఁ బాసినఘాతుకుండు,

నుగ్రహకర్ణుఁ డయిన వృకోదరుండు.

౨౫

గాంధా—(భయముతో) బిడ్డా ! ఇందుకుఁ జేయునది యేమి ?

దుర్యో—అమ్మా ! ఇదిగో ! గద నాదగ్గఱనే యున్నదిగద !

గాంధా—హా ! అద్భుతహీనురాలను నేను జచ్చితినిరా బిడ్డా !

దుర్యో—అమ్మా ! నీ విప్పుడు దైన్యపడకు. సంజయ ! సంజయ ! నాదుఃఖమును బోగొట్టు చెఱికాంపిరి వచ్చినారు. ఈతెల్లదండులిను రథ మెక్కించుకొని పోయి, శిబిరమునఁ బరివేశపెట్టెను.

ధృత—నాయనా ! వీరభావ మేమో తెలిసికొనియెద; తానాశ్రము నిలువ నిచ్చు.

దుర్యో—ఈతెలిసికొనుట కేమి ? తండ్రి ! పొండి.

ధృత & గాంధా—(కొంచెము నడచి కూరుచున్నారు.)

[తరువాత రథారూఢు లయినభీమాద్వుజులు పరివేశించుచున్నారు.]

భీము—ఓదుర్యోధనపరిజనులారా ! మీరు తొట్టుపాటుతో వెలచెలఁ బోవుచుఁ దిరిగెద రేల ? మావలన వెఱవకుండు.

సీ. కపటంపుజూదంబు కల్పించినఖిలండు, లక్కయి ల్లాల్చినమొక్కరీఁడు,

పాంచాలికోపకను బైట దూల్చినగాలి, యట్టిట్టు గాని మహాభీమాని,

బానిసీలఁగఁ బాండునూనులఁ గొనుపాపి, దుశ్శాసనపరీభృతులకు రాజు,

శులువ తాను గురు తోబుట్టువులయన్న, యంగరాజునకును బాఠశాలకుండు,

నగుమహారాజుగారు మీయధిపు లిప్పు

డెందుఁ గొలు వున్నవారో మా కఱుంగఁ జెప్పుడ;

మేము పగచేత రా లేదు; మిన్న కతని

వదనమును జూచి పోవంగ వచ్చినాము.

ధృత—సంజయ ! ఈక్రూరుని యెత్తి పొడుపు మహాచారుణముగానున్నదిగదా!

సంజ—తండ్రీ! వా రీషణకే పనిచేత విగులులేకుండఁ దమయస్త్రియమంతయుఁ

దీర్చుకొన్నారు. ఇప్పుడు మాటలచేత మనకు మరలఁ జేయుచున్నారు.

దుర్యో—సూతుఁడా! నే నీయిద్దఱయొద్దఁ గూరుచున్నా నని చెప్పె.

సూతు—చిత్తము (పోయి) ఓభీమాద్భుతలారా ! మహారా జుని నాయన గారితోడను నమ్మగారితోడను, నీమట్టిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

అర్జు—అన్యాయ్యా ! పుత్రశోకనీడితు లయినతిల్లిదండుగిలను మనదర్శనముచేత మాత్రంత యడలఁ బెట్టుట లా గుండదు. పోవుద మనుగ్రహింపుము.

భీము—యూధుఁడా ! సరాచారము కాటఁ గూడునా ? తల్లిదండ్రులు వంద నీయు లన్నమాట నీచేవి నెప్పుడుఁ బడ లేరా యేమి ? (దగ్గఱఁబోయి) సంజయ . మాతాశిశువులు మానమస్కారము దెలుపుము కాదుండు, మేమే తెలిపెదము! (లేరు దిగినారు.)

భీము—తమ్ముఁడా! నామకర్మములను దెలుపుకొనుచు గురులకు నమస్కరింప వలయును సామి !

అర్జు—(దగ్గఱఁబోయి) నాయనా ! ఆత్మా !

చ. ఆరులను నందఱం గెలుచు నంచును మీమతు లేని నమ్మిగో,

గరువముచేత నెవ్వఁడు జగం బభిలంబు తృణీకరించెనో,

దుఃమున నట్టికర్ణధనుఁ దూర్చినపాండవధ్యనుండుఁ, మీ

యితవురు తిల్లిదండుగిల కిదే పగిమిల్లెడు భక్తితోడురకా. ౨౭

భీము—లే గీ. కురుకుమారుల నెల్ల నుద్దగ నొనర్చి,

దుస్సనేనునిటొమ్ము నెత్తుటను బలిసి,

యిక నుయోధనుతోడలు ఛేదింబ నున్న

భీముఁ డిదె మొక్కుచున్నాఁడు పితల కిపుడు. ౨౮

ధృత—దురాత్మా! వ్యోధరా! శత్రువుల కపకారముఁ జేసినవాడవు నీవు మాత్రమే కావురా. శత్రువులంబు పుట్టిన దాదిగా వీరుల సమరమున జయపటయంబులఁ బొందుచునే యున్నారు. ఎందు కీద్రుతాపొత్తులచేత ను మ్ముడలఁ బెట్టెదవు?

భీము—తండ్రి! నోపపడకు.

ఉ. పాండవపత్నిః గృష్ణసుభవత్సభః కీడిచి తెచ్చి, యామెయు

ద్వందరుహస్తి మృగ్గ మిడుతల్ బలె రాడ్డగ మంటి గాని, నా

దండితనంబు మెచ్చనకు దర్పముచేతను జెప్పఁ; దండి! నీ

పుండవ పుత్రప్రభాతులు మహాద్ధతిఁ జేసెడి వెల్లఁ జూచుచున్. ౨౯

దుర్యోధన్—ఓహోరిమరుత్తనయ! ఏమిరా యిది? నింద్యమయిననీకర్మమును వృద్ధ

రాజానంద్రిఁ బొగడుకొనుచున్నావు?

మహాస్థగర. పసరంబుల్ నీకు, నీ, కప్పతిక్కఁ, గవలకున్, భార్య యాద్యూతదానిన్,

బాసఁగన్ రారాజ నా నాముదల, కొని సభన్ ముందలం బట్టిశా; రీ

యసద్విగ్నేరంబునం దాహతు లగునృపు లేయప్రియుల్ చెప్ప రా; నీ

పసఁ జూతున్, భూరిబాహుబలధనమడదుర్వారు, నన్ గెల్వూ మాచన్.

ఆ! దురాత్మ! ఇదిగో నీవు లేపురా. (కోరిధమునఁ జంపఁ బోవుచున్నాడు.)

ధృత—(పట్టుకొని కూరుమండఁ బెట్టుచున్నాడు.)

భీము—(కోరిధము నభినయించుచున్నాడు.)

అర్జు—అన్నయ్యా! ఇప్పుడు కోరిధమున కేమి కారణము?

తే. గీ. చెయ్యముల సక్రియం బేమి సేయ లేక,

వీడు మాటలఁ జేయుచున్నాడు నుమ్మి;

యైనతమ్ములు నూర్దురు నడవిఁ గలిసి,

దుఃఖమునఁ బోలుకొనుచుతోడి కేమి?

భీము—ఓహోరి భరతకులకలంక!

తే. గీ. ఇప్పుడే పట్టి వధియించి, యేను దుస్స

సేనునొద్దకు నినుఁ బంప లేనె, తులువ!

మధదాకొటినిర్భిద్యమానయుమ్మ

దశీశబ్దంబు విని గురు లడలరేని?

3౨

మతియు నోరిమాధా!

ఉ. ఆడుది వోలె నీవు నెగు లక్రుజలంబులఁ దీర్చుకొంట, నై

కోడుసురంబు వ్రచ్చుతటి, దూరముగా నిలుచుండి చూచుటన్,

బాదునృపుండ పి పునులు పాయపు, మిత్రుల మన్నతమ్మిరెఁ

దూఁడుల కేనుఁ గైకపటుదోర్బలభీముఁడు భీముఁ డల్లినన్. 33

దుర్యోధన్—దురాత్మా! భరతకులాధను! ద్యూతదాస! పాండవపశువా!

నీవలె నేను వ్యర్థప్రలాభములను వచియింపఁ జాలనురా. మఱేమన్న—

తే. గీ. నాగవాదండమునను భిన్నంబు లైన

టొమ్ము నెమ్ములు వెఱఁభూపణమ్ము లుగను,

యొద్దమునఁ బెద్దనిద్దర నొకగునిన్ను

నిపుడె నీసోదరులు చూచి యేడ్వొగలరు.

38

భీము—(నవ్వి) అటు లంట నీ పయమున మే మశ్రిద్దతో నుండరాదు.

ఇదిగో! ఓను నాచొసేజ్జ.

మహాస్థగర. బెదిదం బొకేలుదోయిన్ బిఱబిఱను గదం బిట్టుగాఁ ద్రప్పి, యూరులో

పొడిగా ని న్మోది, పొడంబును దల నిడుదొం బ్రొద్దుటం, జూడఁతేఱులో;

కడిమిం ద్వన్ముఖ్యులం జ క్కడఁచె గలదస్పక్పందనం బొనఱుగిం

బొడల న్నే బూసికొం చభ్యుదయభయదిభూషాజ్జ్వలన్మూర్తి నొడుక్.

(తెల్ల) ఓహో! భీమాద్భుతులారా! ఇదిగో! నివారణేషవిపత్తిచక్రండును

నాక్రాంతపదగురామాభిరామయశోఽకాలండును, ప్రతాపసంతాపితదిబ్బంపలస్సాక్షి

స్వతనుండును, నజాతశక్తుండును నగుదేవర యొద్దనిమివారాజుగా రిట్లు లాజ్ఞాపించు

చున్నారు.

ఇద్దఱు—మహారాజుగా రే మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు?

(మఱలఁ దెల్ల)

చ. అనిఁ దెగువారియంగముల కాపు లొ సంగుడి యగ్నిసంస్కృతుల్;

కనుగవనీశ్వతోడ నువకంబును బంధుల కెందు బాంధవల్;

కనుగి హతపరిజాటపని జ్ఞాతులకంక ఓఖండితాంగముల్;

గొనకొని, పొద్దుతో రిపులుఁ గుంకిరి; నైవ్యములన్ మఱల్పుడి.

39

ఇద్దఱు—మహారాజానాజ్ఞ నెఱవేఱు గాక. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(తెల్ల) ఓగోరిగాండీవాకన్దగబాహుశాలీ! అర్జునా! అర్జునా! ఇప్పుడెట

బోయెదవర.

క. తాజిరాబిలము. పడిచితి నీవఱకు నిమముఁ గల్పెడుపిల్లద, కర్ణునివైగచే;

నదవిని బోలె విభూరణంబునఁ బొగ్గపరాక్రమ మయ్యెను మీ;

కడివము వీడినమద్గురుమూర్ధము నంబుట నెంచుచు వచ్చితి; ని

ప్పుడు దుగ్ధపదాన్వయఘస్మరుఁ డొగురుపుత్రుఁడు త్రుంపఁడె పొండపులన్ ?

ధృత—(విని సంతోషముతో) అబ్బాయీ! దుర్యోధన! దోగవధురి

భోగోద్దీక్షితకోగధానలుండును, దండీకంబెను బరాక్రమవంతుండును, శిక్షా

నతుండును, నమరసమానుండును నగునశ్వశ్లోమ యిదిగో! విచ్చుచున్నాఁడు;

నీ వీవీరున కెదురు వోయి సంభావింపుము.

గాంధా—కుమారా ! ఈమహాభాగున కెదురు పొమ్ము.

దుర్యో—నాయనా ! అమా ! కర్ణునిచావు గోరినయ్యావృథాయోవన శస్త్రు
బలభరునితో నేమి ప్రియోజనము ?

ధృత—కొడుకా ! ఈసమయములో నిటువంటిపరాక్రమవంతులకు వెగటుగా
మాటలాడఁ గూడదు.

(అశ్వత్థామ ప్రివేశించుచున్నాడు.)

అశ్వ—జయతుజయతు కారవేశ్వరః.

దుర్యో—(లేచి) గురుపుత్రి ! ఇటు కూరుచుండుము. (కూరుచుండఁ బెట్టు
కొనుచున్నాడు.)

అశ్వ—రాజా ! కారవేశ్వర !

లే. గీ. కర్ణముల కింపుగాఁ బల్కి, కర్ణుఁ డాజి
యందుఁ జేసినపని, తెల్ల మయ్యెఁ గాదె ?
ద్రోణి యిప్పు డభిజ్యేశరానుఁ డగుతు
వచ్చె; నీచైరులను దాఁకు ? వగవ కంక.

30

దుర్యో—(అనూయతో) ఆచార్యపుత్ర !

ఆ వె. అంగరాజు చచ్చివంతట గద, నీవు
యొద్ద మొనరఁ జేయ నుడినావు;
నేను బహువలకు నీవు ప్రితీక్షింపు;
కర్ణునకును నాకుఁ గలదె చేటు ?

31

అశ్వ—ఏమి ? ఇప్పటికిని గర్జనియందుఁ బక్షిపాతమును, మాయెడలఁ
దిరస్కారమునా ? రాజా ! కారవేశ్వరా ! తథాస్తు. (నిష్క్రమించెను.)

ధృత—కుష్టా ! నీ కిది యేమి చెట్టి ? ఈసమయములో నంతమహాభాగుఁ
డయినయశ్వత్థామకు, నీవు పుల్లవిలుపుమాటలచేత మనసు విలుగఁ జేసితివి.

దుర్యో—ఇతని కేమి యప్పియము ? నే నసత్యము పలికినాఁడనా ? ఇది
నాకుఁ గోరిధిసానము గా దేమి ? చూడు,

చ. ధనువులు పూనురాజులకుఁ దల్ప నశక్యపుఁబెట్టివాని, నీ
కొనఁగభాగ్యదోషమున యొద్దమునం దెగినట్టివాని, నిం

దన మొనరించె, నాయెదుర, నాప్పియమితుని, నంగరాజు; న
ర్జునునకు దోర్నిపురునినకుఁ, బాడ విశేష మజేము చెప్పమా.

32

ధృత—నాయనా ! నిన్నవలసిన జేమి ? భరతకులమున కిది యవసాన సమయము. గాంధారీ ! మందభాగ్యుడను నే నివృత్త జేమి చేయుదును ? (ఆలోచించి) కానీ. సంజయా ! భారత్వాజాడయినయశ్వత్థామతో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము

చ. తడవుగ నీనితోఁ గుడుచు సైన్యము నేమతినాడవయ్య ? నీ వొడలను బ్రాణ, నావలువయుఁ బార దయ్యెను నీదుశాల్యము దుడుగనిభాగ్యైవముననో, చిరమైతినినో, వ్యత్యయంబుగా నుడివినవీనినో, గురుతనూభవ ! పెంపకుమయ్య కోరిధముఁ. ౪౧

సంజ—చిత్తము. (లేచుచున్నాడు.)

ధృత—మతీయు నిట్లని తూడ వచియింపుము.

౪. ఆస్పతిము వింతు నీజనకుఁ డట్టలు శస్త్రము నుజ్జగించుటఁ, గనుఁగొన నంతవానికిని గల్గినతాదృశ మానవజ్ఞ యుఁ, చినయుడ వైసనీరుబలదర్పములుం, దలపోసిలే, నుయో ధనుపలు కెంతువా ? పృథివిధానము నేయుదు గాక దోగిజా ! ౪౨

సంజ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

దుర్యో—నూతుఁడా ! మాయుధ్ధిధమును సన్నద్ధము నేయుము.

నూతు—చిత్తిము జేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ధృత—గాంధారీ ! మన మీలాగున మహాధిపతి యయినశల్యునిఁడిదికిం బోవుదుము. ఆశ్చర్యయా ! నీవు నిట్లు చేయుము. (చెవిలో) ఈలా గీలాగు (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీగ నీరాకరరాకానుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ

లక్ష్మణబాగర్భకుక్తిమక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ

చిత్తము సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత చేనీసంహార

నాటకంబునందుఁ బంచమాంకము.

౪౨ ర స్తు.

శ్రీపరామాత్మనేనమః

వేదో నం హం ర నాటకము .

ప స్థానం క ము .

—:0:—

[తరువాత నాననన్ధః డయి ధర్మరాజును, ద్రోపదియుఁ, జేటియుఁ, బురుషుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

యూధిష్ఠిరుఁడు—(విచారముతో నిట్లూర్పు విడిచి)

ఉ. ఎట్టెటా భీష్మసాగరిము నీదియు, ద్రోణమహాగ్ని నార్పియున్,

గట్టిఁడికర్ణపన్నగము గాసిలఁ జేసియు, శత్రుఁ గూర్చియున్,

గట్టి! యొకింత తక్కువగఁ గాంచుజయంబున, మాకు నెల్ల ని

ప్పట్టున, భీముసాహసపుఁబల్కున జీవితశంక పుట్టెఁగా!

ద్రోపది—(కన్నీళ్ళతో) మహారాజా! పాంచాలిచేత నని యెందు కనరు ?

యూధి—కాశ్రపదీ! నాచేతనే నుమా! (పురుషునిఁ జూచి) బుధక!

పురు—నేనా! ఆజ్ఞాపింపుఁదా.

యూధి—నీవు పోయి సహదేవునితో నట్లు చెప్పము. భీముసేనుండు కోర్కె

చేశంబున “నే నీదనంబునఁ దప్పక సుయోధినుని వధించెదను; లే కున్న నేను

జచ్చెద” నని చేసినదారుణప్రతిజ్ఞను తెలిసికొని, సుహృద్భీమాని యయిన దుర్యో

ధనుఁడు మాయ మయ్యెను. కావున వానిజాడ నెఱింగి వచ్చుటకు, మిక్కిలి నిపుణ

మయినబుద్ధి గలిగినట్టియు, నయ్యయికందువల నెఱింగినట్టియు భక్తివిశ్వాసములు

గలిగినట్టియు సవిభులు, తప్పటలతోడఁ జాటించుచు, శమంతపరిచకునునఁ జరింప

వలయును; దుర్యోధనుజాడఁ తెలిసి వచ్చినవారికి, ధనము మొదలుగాఁ గలపనదనంబు

లీయఁబడు నని, స్పష్టముగాఁ జెలుప వలయును.

మతేయు—

సి. నీళ్ళుజాడలు దీయ నేర్పుజాలరు లూబిఁగేలలం దినుకల నెమక వలయు;

నల్లిబిల్లిగఁ దీగ లల్లుడొంక లెఱుంగుగొల్లులు పొదలఁ గన్గొనఁగ వలయు;

నిజపరమరణాంకనిపుణు లొ నెఱుకులు వ్యాఘ్రాటపులయందు నరయవలయు;

రంధ్రాజ్ఞ లైనమేల్పుణిధులు జడదారిచేసాల మునులొద్ద నెదుక వలయు;

పురు—దేవా! చిత్రము.

యథి—మతీయు నిట్లని కూడఁ జెప్పము.

తే. గీ. అలకుమ రహస్యమున మాట లాడువారి,

నుపులను, రోగులను గూడఁ, జూడ వలయుఁ;

బులుగులయెఱుంగు, మృగములకలఁతె, రాచ

గుఱుకునడుగులు, నడవిలో నెఱుంగ వలయు.

౨

పురు—చిత్రము దేవా! (నిష్క్రమించి మరల వచ్చి సంతోషముతో)

దేవా! పాంచాలకుఁడు వచ్చినాఁడు.

యథి—శిశువుగాఁ దీసికొని రా.

పురు—(నిష్క్రమించి పాంచాలకునితో మరల వచ్చి) ఇదిగో! రాజుగారు; సన్నిధికిఁ బోము.

పాంచా—(సమీపించి) దేవా! జయముజయము. దేవరకుఁడు దేవేరికినిఁ ద్రియముఁ జెలప వచ్చితిని.

యథి—భద్ర! పాంచాలక! దురాత్ముఁ డయినయాకారవాధమునిజాడ, యే మయినఁ జెలిసినరా యేమి?

పాంచా—దేవా! జాడ మాత్రమే గారు; దేవీకేశాంబరాకర్షణమహాపాతక ష్టాతుభూతుం డగునాదురాత్ముఁడే తెలిసికొంటెను.

యథి—(సంతోషముతోఁ బాంచాలకునిఁ గొల్గించుకొని) భద్ర! మేలు! ప్రియ మెఱింగించితివి. మతీ కంటే కగపడినాఁడా?

పాంచా—దేవా! యుద్ధమున కగపడినాఁడా యనుండు,

రా్రిప—(భయముతో) ఏమి నానాభుండు సమగగోచరుడై యున్నాఁడా?

యథి—(సంతయముతో) నిజముగా మాత్రముండు యుద్ధములోనే యున్నాఁడా?

పాంచా—మహారాజుగారిలో నేను మతీయొకలాగు మనవి చెప్పికొందునా?

యథి—తే. గీ. కారణము లేకయే మది కలఁతపడుచు,

సూరక వివేకహీనత నొందు చుండె;

గడను ధరియించుభీనుచక్రమ మెఱిగియు,

సందితుముఁ బొందుచున్నాను జయమునందు.

3

(ద్రౌపదివంకఁ జూచి యామెమోమునుండి కన్నీళ్లు దుడిచివేయుచు) ఓనుక్కరియారాలా!

చ. గురువులు బంధువులే నృపతికోట్లు గనక, మన కైననాటిడు
మృతిభవ ముత్తరింప నిరుపద్ధతు లాన్నచి; యెవ్వ యన్న, నుం
దరి ! మన మైన నందఱును, దత్తుక పాశ్రమ పాయఁగా వలెన్;
గురుకులపాంసనుం డయిన, గొబ్బినఁ జావ వలెన్ రణంబునన్.

౪

అయినను సందేహ మెందుకు ?

తే. గీ. ప్రతిపచెడు నేమె యని, భయపడుచు నున్న
యమ్మహావీరుచే నిశ్చయముగఁ జచ్చు,
నిండుఁగొలుపున నీతలచెండుకలను
బట్టి, ని న్నిడిపించినపాపశువు.

౫

పాంచాలకా ! చెప్పుచెప్పు. ఆరురాత్తుఁ డెట్లు లగపడెను ? ఇప్పు డెక్కడ
నేమి జరుగుచున్నది ?

పాంచా—దేవా ! దేవీ ! చిత్తగింపుఁడు. కేవలవారితేత నట్లు మరేమిశుం
డయినశల్యుండు చెగుటయు, శకునిశలభంబు సహదేవానలంబునం బడి మ్రగ్గుటయు,
దిక్కినకొలఁదిపాటితోరులు, తమదళవాయిచావును జనములయాక్రందనమును జూచి,
రణరంగమునకుఁ దొలంగిపోవుటయు, మనసైన్యంబులు శత్రువురాజులంబు గాంచి
పొంగుచు, విచిత్రపురాకృతిమంబున భృష్టద్యుమ్నాధిపతిలంబు లయి యుండుటయు,
గృపకృతవర్మాశ్వశృంగములు విచ్చుమొ గ్గుటయు నాలోకించి, దురాత్ముఁ డక్కర్
వాధముఁడు బెంగగొని, భీమసేనునిచారుణపృతిజ్ఞకు నదలి యొక్కడనో యడఁగి
పోయెను.

యుధి—చీ ! యేమి పని చేసెను ? తరువాతఁదరువాత ?

కౌరవ—ముందుసంగతి చెప్పు

పాంచా—దేవా ! దేవీ ! అవధరింపుఁడు. తరువాత భీమార్జును లిద్దఱును,
వానురేవాధిపతితం బయినరథం బెక్కి, శమంతపంచక మంతటను చెదరి; గాని
వానిజాడ కొంచె మయినను దెలియ రాదయ్యెను. పిమ్మట మాఖోటిభృశ్యులు కైన
మును దలంచి శోకించు చుండిరి. అర్జునుం డున్న రని వేడినిట్టార్పులు పుచ్చుచుండె.
వర్షకాలమున నంధకారబంధుర మగురాత్రివేళఁ, దళతల మనియెడు మెఱుంగులతెఱుం
గున చెలింగడుపింగళీక్షుణంబుల, భీమసేనుండు నిజగదాదండంబును బ్రజ్వలించుం
డేయుచుండె. భగవంతుఁ డయినకృష్ణుండు విధిచెయ్యల దూఱుచుండె. అట్టిసమయం
బున నొకానొకపురుషుండు, తనచేత మాంసభారమును బట్టుకొని, క్రొత్తగాఁ జంపిన
మృగమునెత్తుటం జొర్తిల్లినకాళ్ళతోడను, గట్టుబట్టివోడను, బరుగుపరుగున వగరు

కొనుచు భీమసేనునిసన్నిధికి వచ్చి, నిట్టూర్పులసందడిని పగముపగము విసఁబడియొడు సత్కరమలచేత నూహింపఁ దగిన మాటలతో, నిట్లు విన్నవించెను. జేవా ! ఈచేరున నొకమహాప్రౌఢంబుతీరంబున మధుఁగులో దిగినయడుగులజాడలు రెండు గనంబడు చున్నవి. అం దొకటి నీళ్లనుండి చెడలి వచ్చినట్లున్నది. రెండవది యట్లు గాదు. మోఁద జేవరచిల్లము. అనుటయు మే మందఱముఁ దొందరగా బయలుజేటి యామకువుఁ జాఘటకు వచ్చుచున్న ముం దుంచుకొని పోయితిమి. అనంతర మా రెండవపదపద్ధతి దుశ్శోధనుని దిగుట నిరూపించి భగవంతుండు కృష్ణుం డిట్లనియె. ఓవృకోదర ! దుశ్శోధనుఁడు జలస్తంభవిద్య నెఱుంగును గదా. దానందీసి నిశ్చయముగా నీకు జడిసి, వాఁ డేమడుపున దాఁగి యున్నవాఁడు. అనిన నబ్బలానుజునిమాట విని యుల్ని, దిక్కు లెల్లం బూరటిల్ల మొనఁగ్లు మొదలయినజలజంతువులు లెల్లడిల్ల, మడువంతయుఁ గలఁగి పోవ, భీమసేనుండు భీకరంబుగాఁ బెద్దబొబ్బనెట్టి యిట్లనియె. ఓరోఁనిన్నుఁ పృథ్వాపితా లీకపారుమభిమానీ! పాంచాలరాజుతనయా కేకాంబరాకర్షణమహాపాతకీ! ధారరాస్త్రాపసకా !

చ. పాడమితి విందువంశమునఁ; బూనితి విప్పటికి నృహగదిక;

విదువక దుస్ససేనునుఁచెచ్చనినెత్తురు దాగ్రావళాని నక

గదునిరసించి; తల్లు మధుకైటభవైరినె డిక్కరించి; తి

ప్పుడు పసరంబ ! పంకమున మున్ది యడంగితి నాకు జంకుచుకొ.

మఱియునోరిమానధనా ! కారవాధమా !

ఉ. కాగవనిమ్మటంబు లోగిఁ గాంతులు చచ్చి : ముక్తకేశవి

స్తారము లోట, నాకలన దొగిపదిశోధమహానలంబు చ

ల్లాటెను; దుస్ససేనుహృదయంబుననెత్తురు దాగ్రవఁ జూచి, యా

మాకులి నేమి చేసి ? తది మానము చంపుకొనంగ చేరయే ?

ద్రావ—నాథా! నీవు మరల వచ్చి నాకంటఁ బడితివేని నాకోపము లీతినట్టే.

యూధి—ద్రావదీ! యీసమయమున నమంగళములను నోట రానియఁగూడదు.

భద్ర ! తరువారఁదరువార ?

పాంచా—జేవా ! తరువార నివ్యధింబునం బలుకుచు, వృకోదరుండు వీర్యక్రో ధోద్ధతుం డయి, భీష్మగదాదండంబును బిఱబిఱం దిగిప్పును, నువ్వెత్తుగ లోన నుఱికి, యుల్లంఘితీరంబు, నుత్సన్ననలినంబు, నున్మూర్ఛితగ్రాహింబును, నుద్రాభంతసమస్త శతుంతుంబును నయి యమృతహాప్రౌఢం బంతట నుడిగుండములు పడునట్లు భయంకరము గా నీ రంతయుఁ గలిపి జేసెను.

యథా—భద్ర! అట్లయినను వెలువడ లేదుగదా ?

పాంచా—దేవా ! యెట్లు వెలువడ కుండును ?

చ. వెలుచ భుజంబులం జఱచి, భీముడు పెన్మఱువుం గలంచినన్,

బలుడటికొండకవ్వమునఁ బాల్కడలి న్మును కాలకూటముం

బలె, నొకమూలనుండి కురుపాంసనుఁ డుత్కటకోపపావన్

జ్వలతమవిన్నులింగముల సత్వరుఁ డై వెడలెన్ హృదంబునన్.

౮

యథా—నుత్తరియ! మేల మేలు !

దాృప—యథమునకు వచ్చినాఁడా లేదా ?

పాంచా—అట్లు లాజలాశయంబునుండి వయికి లేచి, యిరుగరంబులఁ బెనుగదను బిఱిబిఱం దిల్పూచు, దుర్యోధనుం డిట్లనియె. వృకోదరా ! నీభయంబున నేను డాఁగితి నని సమర్థి చుకొనుచున్నావా? మూఢుఁడా ! పాఁడుపుత్రులను జంతు కు డఁ బరులకంటం బఱ లకు సిగ్గుప నుచు, బడలిక దీర్చుకొనుటకై పాతాళమునకుఁ జొచ్చి యుం డిని. అను చుండునఁతెల్లోఁ, గృష్ణార్జును నిర్దణునుం బోయి, నీళ్లలో గ కాయోద్ధము నేయఁగూడ దని, భీమదుర్యోధనుల నొడ్డునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి.

అప్పుడు కొరవనాథుండు గూరుచుండి, తనచేతిగదను గ్గిఁడఁ లెట్టి, వచ్చి పోయిననూలుగురుతమ్ములయొ, వాజివారగావీరభటులయొ, గ శేబరంబులను, గాకులును గగిర్దలును రాపులుఁగూఱును నక్కలును గుక్కలును బిఱికొనితినుచుండుటచేత నీ భర్తను బ్రేసదియొ, దుర్యోధనంబును పేరు మా సిసఁదియొ, మనవీరులసింహనాదమ్ములకతమ్మన నివృడ్డిగా మొరసెడురణతూర్ములచేత సంతకుల మయినదియొ, దినచుట్టుములందొక్కఁ డైన లేనిదియొ బగవారిబంధువులతో నిండియున్నదియొ, నగుకొరవయోద్ధగంబును దేటి పాఱఁ జాలి యారారా జన్మరని వేడినిట్టార్పులు పుచ్చుచుండె.

యథా—తరువాతఁ దిరువాత ?

పాంచా—దేవా ! ఆత్యుపసంగంబున వృకోదరుం డిట్లనియె. ఓయికొరవ రాజా ! బంధుబంధునుసూర్వి బ్రైన్యపడుటచే నేమి ప్రయోజనము ? పాండవులు సమక్షుల, నే నసహాయుఁడ నని విషాదంబు నొందకము.

లే. గీ. నీవు యోద్ధంబు నేయ, మాయేవురందు

నిచ్చ వచ్చినవానిని నేఱుకొనుము;

కవచము ధరించి, వలయుకై దువులు గొను,

నలుపు మాతనితో రణోత్సవము నేడు.

౯

అనువలుకు లాలించి యాకురురాజా, కొంచెము గన్నీటితోఁ గూడుకొనిన చూపును భీమాద్వైపలమోద నిలిపి యిట్లనియె.

అ. వె. కర్ణ, దుస్ససేనుఁ, గడలేర్చినట్టిమీ

యిరువురును, సమాను లిపుడు నాకు;

నప్పియుండ వయిన, నతిసాహసుండ వో

నీవి, ప్రియతముండ వెంచ ననికె.

౧౦

అని లేచి పరస్పరకోర్కె భావపరుషవాక్కులహాసోపారితేఘోరసంగ్రామములై భీమదుశ్శృంగమలు, నిజభుజాదండంబుల విచిత్రోగదాపరిఘంబులు శోభిల్లి, మండల ప్రచారంబుల విహరించుటకు నారంభించిరి. అంత నేనును భగవంతుం డయినచక్రా యుధునిచే కేవరయొద్దకుఁ బంపఁబడితిని. మహానుభావుం డయినదేవకీనందనుండు మీతో నెట్లు మనవిచేయు మనియె. భీమసేనుం డపర్యుషితప్రతిజ్ఞాం డగుటయు దుశ్శృంగమందు విచ్చుమొ గ్గగుటయుఁ జాడ, మాకు మిక్కిలి విషాదంబు గలిగినది. ఇంక నిప్పుడో, ధీమసేనుచేత నుయోధునందు చిక్కినాఁడు గావున, నిష్క్రంటకం బయిన యాధీశులం బంతయు నీ వేలుకొమ్ము. ఆభ్యుదయోచితంబు లగుననవరమంగళసమా రంభంబులు సమకట్టింపుము. సంజేహము వలదు.

మ. తగ నంప న్వరె రిత్నకుంధములు త్వర్యాజ్యాభిషేకార్థమై;

మిగులం బండువు నేయఁగా వలెను బేర్చిం ద్రోవదీవేణికె !

జగతిఁ క్షత్రోతరుచ్చిరాపరకుభాస్వత్పాణి యారాముఁడుఁ,

మొగిఁ గుగ్రధం డగుభీముఁడున్, సమరము బూనంగ జం కేటికె ?

ద్రౌప—త్రిభువనాధినాథుం డగుదేవుం డెట్లు లానతిచ్చుచుండ, మతీయొకలా గేల జరుగును ?

సాంచా—ఇది కేవల మయ్యనురాంతకునియాశ్రితనము కాదు. ఆజేశమే.

యుధి—భగవంతుం డగునమ్మహాత్మునిసం జేశమున కెవ్వఁడు సంశయించును?

ఎవఁడురా అక్కడ ?

[కంచుకి పోవేళించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా ! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—దేవకీనందనుం డయినదేవునిప్రసాదంబున, భీమునివిజయమంగళ శంసార్థంబుగాఁ, దదుచితసహారంభముల సమకట్ట వలయును.

కంచు—చిత్రము దేవా ! (ఉత్సాహముతో నడచి) ఓహో ! సంవిధాత్య పురస్కరు లగునంతఃపురదావారికులాహా ! యథాప్రధానంబుగా మీ రందఱు వినుఁడు.

భుజబలపరిపూర్ణత్యక్తకారవపరీధవసాగరుండును, నిర్యూత్యధదుర్ధరప్రతిజ్ఞాభరుండును, నుయోధనానుజశతోద్ధావనప్రీధంజనుండును బ్రీధంజనతనయుండును, బలవంతుండును, దుశ్శాసనోరస్థస్థవిదళవనరసింహుండును, దుశ్శోధనోరుస్తంభభంగవినిశ్చితవిజయుండును నగువృకోదరునికే, విజయమంగళంబుల సమకట్టవలయు నని, స్నేహపక్షపాతిమానసంబున నిదిగో ! దేవరయోధిరమహారాజుగా రాజ్యాపించుచున్నాడు.

(అకాశమందు) — ఏ మంటిరి ? అంతట నధికతరముగా సమకట్టియున్నామే; నీవు చూడవా యేమి యనుచున్నారా ?

కంచు - నాయనలారా ! మేలుమేలు ! చెప్పకయే మేలు చేయుట మనోగతంబయినస్వామిభక్తిని చెల్లడించును గదా !

యోధి — ఓయిజయంధర !

కంచు — దేవా ! ఆజ్ఞాపింపుడు.

యోధి — నీవు పోయి, మాకు మేలువార్తను చెచ్చినయీపాంచాలకునిఁ బసదనంబులఁ బరితోషపెట్టుము.

కంచు — చిత్రము దేవా ! (పాంచాలకునితో నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

కౌరవ — మహారాజా ! హృదయేశుఁ డయినభీమసేనుఁడు మరల నద్దురాత్మునితోడ “మా యేఘరయందు నిచ్చవచ్చినవానిని నేఱుకొను” మని యెందునిమిత్తమనెను ? ఒకచేళ నాఁడు మాదీరినుతు లిద్దఱలో నొకనిఁ గోరుకొని, యాతనితో సమరంబు నేయఁ బూనిన, మహోపద్రవంబు సంభవల్లును గదా ?

యోధి — ద్రావిడ ! ఆజరాసంధపరిపంథితాత్పర్య మిది; సకలబంధువులును, వీరభటులును జచ్చిపోయి, పదునొకం డక్షోహిణులసేనలకుఁ, గృపకృతవత్కృష్ణైశ్శామలు మువ్వురు మాత్రమే మిగిలిరి; కావున, దుశ్శోధనుం డిప్పుడు బంధురహితుండును, శరీరమాత్రవిభ్రంతుండునునయి, యున్నవాఁడు. అందుచేత నొకచేళ, నభిమానమును వదలిపెట్టి వీఁ డస్మిన్వ్యాసము పుచ్చుకొనినను, దివోపనము ప్రచీకరించినను, బిత్తముఖంబున సంధిని గోరినను, సకలరిపులను జయింతు నని, పూనినతనప్రతిజ్ఞ నెఱచేడి కుండు నని యెంచి, వానికేఁ గొంచె మాస పుట్టి, నట్లు వదియించెను. పాండివు లయిదుగురలో, నొకనితోడ నయిన యోధము సేయుటకు, దుశ్శోధనుఁడు చాలఁడు నుమి. అయినను వృకోదరునకే వీనితోడ గదాయోధము కావలయు నని నేను తలంచుచున్నాను. ఓనుకీర్తియురాలా ! చూడు.

మ. అలుకన్ బెన్నదఁ బూనుభీమునికే సత్యం నీ దెవం దాచిలో;
 బలరామోపముఁ దాసుయోధనుఁ దనిక, బాగించవ్వదాకాళికా;
 గలుగుక భద్రము ధార్తరాష్ట్రనిలినగంధేభుఁ డాట్రుకుక;
 దలఁతుకా భీమునికే సుయోధనునితోఁ; దర్శింప నే నొండ్లకుక. ౧౨
 (తెరలో) ఓహో! దప్పి గొంటిని. దప్పిగొంటిని. కొంచెము నీళ్ళును, నీడయు నిచ్చి
 నన్ను సంభావించ వలయును.

యుధి— (విని) ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ ?

[కంచుకే పగివేళించుచున్నాఁడు.]

కంచు— దేవా! ఆహ్వానింపుఁడు.

యుధి— ఆ దేవో తెలిసికొని రా.

కంచు— చిత్రము దేవా! (నిష్క్రమించి మగలఁ బగివేళించి)

కంచు— దేవా! వడగొట్టి యొకయతిథి వచ్చియున్నాఁడు.

యుధి— ఓహో! ముగ్ధునిగాఁ దీసికొని రా.

కంచు— చిత్రము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తరువాత మునివేషధారి యయినచార్యాకుఁ డెవఁడురాక్షుఁడు

పగివేళించుచున్నాఁడు.]

రాక్ష— (తనలో) నేను దుర్యోధనునిమిత్రుఁడ నయినందుకుఁ బొండవుల
 నెట్లయిన వంచించ వలయును. (పగికాశముగా) దప్పిగొంటిని దప్పిగొంటిని.
 కొంచెము నీళ్ళును నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావించ వలయును. (రాజును తేరు
 చున్నాఁడు) (అందఱు లేచి నిలవఁబడుచున్నారు.)

యుధి— మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

రాక్ష— ఇది నమదాచారమునకు వేళ గాదు. కొంచెము జల మిచ్చి నన్ను
 సంభావించు.

యుధి— మునీంద్రా! మీ రీయాసనమునఁ గూరుచుండుఁడు.

రాక్ష— (గూరుచుండి) మీరు కూడ మీమీఁదలములఁ గూరుచుండుఁడు.

యుధి— ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ ?

[బంగారుగిండి చేతఁ బట్టుకొని కంచుకే పగివేళించుచున్నాఁడు.]

కంచు— దేవా! ఇదిగో! ఇల్లనివరిమగోదకముచేతఁ బూర్ణ మయిన భృంగా
 రము. ఇది దాహము పుచ్చుకొనుటకుఁ బంచపాశ్రయము.

యుధి— మునీంద్రా! నీయవట్టు ను దీర్చుకొండి.

రాక్ష—(కాళ్ళు గడుగుకొని యాలోచించి) ఓహో! నీవు త్తులియుని బాగున నున్నావు.

యుధి—దేవరవారు చక్కగా నెఱింగిరి; నేను త్తులియుండనే.

రాక్ష—పుత్రిదినము మూగక పోరాడుచు, స్వజననివాళము చేసికొనెడు మీ నీర్ము మొదలగునవి, పరిగ్రహింపఁ గూడదు. కానీ, ఈనీడచేతను, సరస్వతీ నది లోనితరంగములను స్పృశించి వీలెంచెడుచల్లగాలిచేతను, నేను శ్రమము దీర్చు కొనియెదను.

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! సనకజ్ఞుతో మహర్షికి విసరవే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

రాక్ష—పూజ్యరాలా! మాయెడల నిట్టియుపచారము లనుచితములుగదా!

యుధి—మునీంద్రా! మీ కెందుచేత నింతయలసట గలిగినది?

రాక్ష—ఓయీ! పలుజననులభి మయినవేడుకచేతఁ, బూజ్య లయిన త్తులి యొల్లెమలద్యంద్యయొద్దమును జూచుట కయి, శమంతపంచకమునఁ దిరుగుచుండి, యర్జుననుయోధనుల కగుగదాయుద్ధము నసలోకించి, బలవత్తర మయిన యీశ్వరదాత పత్తైక్యంబున కోర్వ లేక, యుద్ధము ముగియ కుండనే చక్క వచ్చితిని.

అందఱు—(విషాదమును బొందుచున్నారు.)

కంచు—మునీంద్రా! ఆలాగు కాదు. భీమనుయోధనుల కని చెప్పఁడు.

రాక్ష—(అనుయతో) ఆ! సంగతి తెలియనివాడవు, న న్నెట్లు లాక్షే పించెదిని?

యుధి—మునీంద్రా! చెప్పండి చెప్పండి.

రాక్ష—క్షణమాత్రము విశ్రమించి నీ కంఠయుఁ జెప్పెదను; కాని యీ ముసలివానికిఁ జెప్పను.

యుధి—చెప్పఁడు. ఏమి? అర్జుననుయోధనులకే?

రాక్ష—అర్జుననుయోధనుల కగుగదాయుద్ధ మని నే నీ వటకే చెప్పి యుంటిని.

యుధి—భీమనుయోధనులకుఁ గాదా?

రాక్ష—అది యంతకు మునుపే జరిగి పోయినది.

[యుధిప్రీతుఁడును, ద్రౌపదియు మూర్ఖిల్లుచున్నారు.]

కంచు—(నీళ్లు చల్లి) దేవా! దేవీ! ఊహిల్లుఁడు.

చేటి—దేవీ! ఊహిల్లు మూహిల్లుము.

ఇద్దఱు—(తెలివిని బొందుచున్నారు.)

యధి—మునీంద్రా! ఏమి చెప్పితిరి? భీమనుయోధనులకు గదాయుద్ధ మంతకు మునుపే జరిగి పోయిన దేమి?

ద్రాప—స్వామీ! ఏమో చెప్పండి ఆంధ్రకు మునుపే జరిగి పోయినదా?

రాక్ష—కంచుకీ! ఏ రిద్దఱు నెవరు?

కంచు—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈయన యుద్ధిష్ఠిరమహారాజు. ఈమె ద్రాపదీదేవి.

రాక్ష—హా! పూతుకుండైన నేను దారుణ మైనసంగతి నుపక్రమించితినిగదా!

ద్రాప—హా! పాణిశేషరా! భీమసేన! (మూర్ఛిల్లు చున్నది.)

కంచు—ఇప్పుడు చెప్పిన దేమాన్నది?

చేటి—దేవీ! ఊడిల్లు మూఱిజిల్లుము.

యధి—(కన్నీళ్ళితో) బ్రాహ్మణోత్తమా!

తే. గీ. పదిమం సందిగ్ధముగ నుంటబట్టి యిట్లు

తీవ్రదుఃఖింబుఁ బొందు యుద్ధిష్ఠరుండు;

భీమునిశ్చిరవార్తను వినినదిదపఁ,

బ్రాణములఁ బాసి సౌఖ్యంబు పడఁగలండు.

౧౩

రాక్ష—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఇదే నాప్రయత్నమును. (ప్రకాశముగా)

ఆలగయిన, నవశ్యము చెప్పవలసినసంగతులను సంగ్రహముగాఁ జెప్పెదను. బంధు వ్యసనమును విస్తరించి చెప్పి, మఱితచింత కలిగించఁ గూడదు.

యధి—(కన్నీ రొలుకుచుండ)

తే. గీ. పగిలతి గావించు పరగఁ జెప్పంగదయ్యె,

సంగ్రహంబుగనో సవిస్తరముగానో;

యనుజాదెస నేమి మూఁడెనో వినుట నేను,

సావధానత నుంటి, వాచయమిందరి!

౧౪

రాక్ష—రాజా! వినుము.

చ. కరము గదాధ్యనుల్ నిగుడఁ, గౌరవభీములు పోరునోటికిఁ,

ద్రాప—(హఠాత్తుగా లేచి) తరువారఁ దరువార?

రాక్ష—(తనలో) ఏ టిద్దఱుకు నురలఁ దెలివయన్నది రాకుండుటకు నే నేమి చేయుదును? (ప్రకాశముగా)

పరగ బలుండు రా, శతనిసన్నిధిఁ బోరి చాలసే; పసం

తర మతిశివ్యవత్సలతఁ, దద్బలరాముఁడు సంజ్ఞనేయ, న

క్కురుపతి, దానీకీ రెఱిగి, కూర్చె వృకోదరు నొక్కపెట్టనఁ.

౧౫

యుధి—హా! తమ్ముడా! వృకోదరా! (మూర్ఖిల్లుచున్నాడు.)

ద్రౌపది—హా! పాండ్యరా! హా! భీమసేన! నాకుఁ గలిగినపరాధవమును సహింప లేక, నీదీపమును విడిచి పెట్టితివా? నాథా! హా! జటాశురబలాహిణింబ కమ్మిరకీచకజరాసంధనిమూదన! హా! సౌగంధికాహరణచాటుకార! హా! పలుక నేమి? పాండ్యరా! (మూర్ఖిల్లుచున్నది)

కంచు—(కన్నీళ్ళతో) హా! భీమసేనకుమార! హా! ధార్తరాష్ట్రీకులకమలినీ పాండ్యరేయవర్ష! మహారాజా! డొరికితిమి. బుద్ధిమతికా! దేవిగారి నూటడింపవే. మునీందా! మీరు కూడ మహారాజుగారి నూటడింపుడు.

రాక్ష—(తనలో) ఆ! పాండ్యరాక్షము చేయ నూటడించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓయిభీమాగిరి! ఇంకను జెప్పవలసిన సంగతి యున్నది. ఒక్క ట్లు మాటడిలుము.

యుధి—(మూర్ఖుడై) మునీందా! ఇంకను జెప్ప వలసిన దున్నరా?

రాక్ష—అట్లు లాసుక తియ్యియుండు నిహతుం డై, వీరనులభం దైనపుణ్య గతిం బొందిన, భార్యవధను జూచుటచేతఁ బోరలి పోరలి వచ్చుదుఃఖింబునఁ గన్నీరు కాలువలై పోయి, నర్జునుండు, గాండీవంబు విడిచి పెట్టి, కొన్నెత్తుటం జొత్తిరి యున్న భీమునిగదను, దిగిసికొని పోయినయతనిచేతనుండి బలవంతులుగా నూడఁదీసికొని, తిన్నుఁ గృష్ణుండు సంది నేయం దలంచి వారించుచున్నను, భార్యమితగదార్పుంకారమూర్ఖిత గంధీరవచనస్వతుం డై, చితువపుతోఁ గౌరవేశ్వరుండు రా ర మ్మని పిలుచు చుంటుండేసి, నీమూఁడవసాదరుడు చెనుకదీయక, యాతనితోడ యుద్ధంబున కుపకరిమించెను. ఆప్పుడు మిక్కిలి లాఘవంబు గలిగిన యానుయోధనునిగదాఘాతంబున వివృచ్చుడు చచ్చున కా నిశ్చయించి, బలరాముం డట్టునతఁడెంతి యయినకృష్ణుని బలవంతులుగాఁ దనరథ మెక్కించుకొని, ద్వారకానగరంబునకుఁ గొంపోయెను.

యుధి—పేలు మే లర్జునా! గాండీవమును విడిచి పెట్టుటచేత, వెంటనే నీవు భీమునిపూర్వమును బొందఁ గలవు. ఇంక నే నేయుపాయమునఁ ద్రాణత్యాగ మహాత్మ్యవము చేసికోఁ గలను?

ద్రౌపది—హా! నాథా! భార్యవత్సల! గదాయుధమున నేర్పు చాలని నీతమ్ముడు, నీచేలిలోనిగదను బలవంతులుగాఁ బుచ్చుకొని పగవారికభిముఖముగాఁ బోవు చుండ, నీ వుపేక్షించుట యుక్త మగునా? (మూర్ఖిల్లుచున్నది.)

రాక్ష—తరువాత నేను—

యుధి—సరే..మునీందా! అటువయిని వినుట యెందుకు? హా! భీమనేన!
హా! జతుగృహసముద్రేతరణయానపాత్ర! హా! కిమ్మారహిడింబాసురజరాసంధ
జయమల్ల! హా! కీచకనుయోధనానుజకమలిసీమదకుంజర! హా! ద్యూతపణపాణయి!
హా! మామకశరీరస్థిపరిభేదశంకానిషాదన! హా! మదాజ్ఞాసంపాదక! హా!
కారవవనకావాసల!

ఉ. సుంతయు సిగ్గు లే కటులు జూదరి నైనపు డీవు భక్తిమై

దంతిసహస్రసత్పుండ్రు దాసుడ వైతివిగా! కృశించి; నీ

కంతకు నిష్ఠ డెక్కు డగువాపదఁ జేసినయ్య? తమ్ముడా!

యెంతయు దిక్కు మాలి విలపించెడున న్నెడఁబాపి తయ్యయో! ౧౬

దానిప—(మూర్ఛ చెలిసి లేచి) మహారాజా! ఏ మయినది?

యుధి—దానిపది! మ తే మన్నది?

మ. బకకిమ్మారహిడింబనూదనుడు, దృష్టశ్రీచకపాణిపూ

శుకుడు, న్యాగధగంధసంధురభద్రాదుర్వారనిర్ఘాతుడున్,

బ్రకటస్ఫారగవోగ్రీధిర్భుజాడు, న్నాతమ్ముడు, న్నిరునా

యకుఁ డొద్దియు వద్దునాగ్రిజాడు, కల్ట! యస్తమించెన్ గదా! ౧౭.

దాని—(అకాశమునఁ జూపు నిలిపి) పాణిశేషరా! నీవు స్వయముగా
నాకురులను ముడుతు నంటివి. నీరుఁ డయినక్షత్రియునకుఁ బ)రిస దప్పట
యొక్కము. గాదు; కావున నిదిగో! నేను వచ్చుచున్నా నుండుము. (చెందియు
మూర్ఛిల్లునున్నది)

యుధి—(అకాశమువంకఁ జూచి) అమ్మా! కుంతీ! విన్నావు గదా
నీపుత్రునిసహచారము! ఆపద నయి విలపించుచున్న న న్నొంటరిగా విడిచిపెట్టి,
తా నెక్కడకోపోయినాడు తండ్రీ! జరాసంధశత్రూ! నీ కింతలోనే నూతేండ్లు
నిడుటకు, నీయందులోకు లేమివైపరీత్యము నాలోకించిరి? వాడు గాదు. నేనే
యనేకములు పొడ గాంచితిని.

చ. నృపు లరిగాఁపు లౌవనుధ యెల్లను నా కెడి సిగ్గు గొంట, నేఁ

గపటపుజారపుంబణముగా నిడ, నల్లక యొప్పుకొంట, నే

నెపుడు నుభింప, నవ్విరటునింటను పంటలవాడ వౌట, లే

టపటిచె, నీకు నాయా పకటా! కడు నల్ప మటంచుఁ, తమ్ముడా! ౧౮

మునీందా! ఏ మన్నారు?

చ. కరము గదాధ్యనుల్ నిగుడఁ గౌరవభీములు పోరుచోటికిఁ,

సరగ బబాండు రా, నతనిసన్నిధిఁ బోరి చాలనే; పసం

తర మతిశయ్యవత్సలతః దదృశరాముఁడు సంజ్ఞఁ జేయ, వ
 క్కురువతి దానికీ లెఱిగి, కూర్చె వృకోదరు నొక్కపెట్టునన్.” ౧౯.
 రాక్ష—అవును. అది యాలాగే.

యుధి—చీ! నాయదృష్టము. (అకాశమువంకఁ జూచి) భగవానుఁడా !
 కామపాల! కృష్ణాగ్రిజా! సుభద్రాభ్రాత!

మ. ఎద మేన త్తకుమారు లన్ పియము నీ కేదీ? నృపన్యాయమా
 యది? నాతమ్మునితోడినీయనుజనెయ్యం బైన నూహింపనై;
 తిది యేమి? పియశిష్యు లిద్దఱును, నీ కీవక్ష పాలెంబు గూ
 డదు; మాచో దయమాలి లేమనను? గట్టా! నేను నిర్భాగ్యుడన్. ౨౦
 (ద్రౌపదిని జేరి) ఓపాంచాలీ! లేలెమ్ము. మన మిరువురమును సమానదుఃఖము
 గలవారమే. నీవు మాటిమాటికి మూర్ఖిల్లుచు, మిఁదుమిక్కిలి న న్నేల
 దిహించెదవు.

ద్రౌప—(మూర్ఛదెలిసి) దుశ్శాసనుఁడు పట్టి యీడ్చుటచేత విడి పోయిన
 నాకేశపాశమును. దుశ్శాసనరక్తమునఁ దడిసినచేతులతో, నానాథుఁడు ముడువ
 వలయును. చేటి! బుద్ధిమతికా! నీయెదుటనే గదా నాథుఁడు పృతిజ్ఞ చేసెను ?
 నాకు వేణీమహాత్మ్యంబు నారంభింప వలసిన దని కేవలీనందనుండును సందేశము
 పంపెను గదా? కావున నుత్ఫుల్లకునుగామంబులం గొని లెచ్చి, నావేణీ
 నలంకరింపుము. భగవంతుం డగునవ్వరుపోత్తమునివచనప్రకార మాచరింపచే.
 ఆయనయాలోచన కల్ల గాఁగూడదుగదా ! అయ్యో ! శోకజ్వరంబున నే నిట్లు
 పలవరించెద నేల? ఇంకను గడుదూర మరుగనిపాణినాయకు నే యనుగమించెదను.
 మహాశాళా! నాకుఁ గాఢములం చేర్చి. చితిని బ్రీజ్యలింపం జేయుఁడు. మీరును
 త్త తిరియధర్మము ననుసరించి, శాధునిజీవిత మపహరించినశత్రువున కభిముఖు లయి
 పొండి.

యుధి—పాంచాలి బాగుగఁ జెప్పినది. కంచుకీ! దుఃఖమున మఱుఁగుచున్న
 యీద్రౌపదికిం జితిని బేర్చి యారాటం బుడుపుము. నాకును నజ్యం బయినవిల్లు
 తీసికొని రమ్ము. అయినను వి ల్లెందుకు?

లే. గీ. శ్రాతృవాత్సల్యమున గాంధివంబు విడిచి,

యతనినెత్తుటఁ దడిసినయరుణగదను

గొనుచు నర్జునుఁ డరిగెఁ; గావునను నాకు

నదియ మే; లింకఁ జాలు జయాభిలాష.

రాక్ష—రాజా! నీచిత్తంబు రిపుజయవిముఖం బయినయెడల, నెక్కడనేని యొక్కడఁ బ్రాణపరిత్యాగము చేసికొనుము. వృథాగ నక్కడకుం బోవ నేల?

కంచు—(రోషముతో) చీ! మునిజనము పలుకఁ గూడనిరాక్షసాస్త్వా పతనమును వచించితివి.

రా—(తనలో) నన్ను వీడు తెలిసికొనెనాయేమి చెపుమా? (ప్రకాశముగా) ఓకంచుకీ! ఇదిగో నిటు విను. ఇప్పుడచట నర్జునమయోధనులకు గదాయుద్ధము జరుగుచున్నదిగదా! గదాయుద్ధమున నా రిరువురభుజసారమునుగూడ నే నెఱుంగుదును. కావున నీవట కేఱుకొనివచ్చుచున్న యీరాజుని కి, మరిల నేమిదుర్వార్త విసవలసివచ్చునో యని, యట్లు పలికితిని.

యుధి—(కన్నీరు విడుచుచు) మునీందా! మేలుమేలు? నాకు హితము నెఱింగించితిరి.

కంచు—మహారాజా! దేవసమాను లగుతేవరవారు శోకాంధు లయి ప్రాకృత జనునివలె తొలగిధన్యును బరిత్యజెంతరా?

యుధి—అయ్యా! జయంధరి!

తే. గీ. ఇనదిహరిపురదిర్భిత్తాధశౌర్య

పరిఘపివరభుజధిమహార్థ లపుడు,

పుడమిఁ బడి యుండ, వారి నుక్కడఁచి చెంతి

కాతువుఁడు నిల్వఁ, జూడ నాశక్య మగునె?

౨౨.

ఓపాంచాలరాజపుత్రీ! నాదుర్మయంబునఁ గదా నీ కీడుర్దశ సంపాద్య మయినది. కానీ, ఎంతవేగముగా నగ్ని భ్రజ్వలించిన, నంతవేగముగా మనబంధుజనమును గరిసికోఁగలము.

కౌరవ—అయ్యా! చితుగులం లేర్పము. ఏమిది? మహారాజగారివచనము నొక్కఁడైనను చేయ కున్నాడు! హా! పాణిశేషరా! నీవు లేకుండుటను జేసి యిప్పుడు మహారాజ పరిజనులచేతఁ గూడఁ దిరస్కరింపి బొందుచున్నాడు.

రాక్ష—భరతవంశమునకోడండ్రొ కిట్లు పత్యనుసరణము జ్ఞాననీయమే గదా!

యుధి—మునీందా! మామాట శోకఁడును వినిపించు కొనకున్నాడు. మీ రయిన నింధనపౌదానమున మమ్ముఁ గటాక్షింపుడు.

రాక్ష—రాజా! ఇది మునిజనవిరుద్ధము. (తనలో) నామనోరథములు పూర్ణముగా ఫలించినవి; కావున వీరికిఁ గనఁబడ కుండ నిక్కడనే యుండి, చిడుగుల ప్రోవును బ్రజ్వలించు జేసెదను. (ప్రకాశముగా) రాజా! ఇట్టివో మేము నిలుచుటకు శక్తులముగాము.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

యుధి—కౌరవ! మనమాట యెవ్వడును విన కున్నాడు. కాని, నేనే స్వయముగా కారునంచయమును బోధింపు చేసి చిలి నంటించెదను.

కౌరవ—త్యక్తపడు మహారాజ!

[తెరలోపలఁ గలకలము.]

కౌరవ—(భయముతో విని) మహారాజ! ఇది యొకానొక శ్రేణోబలదర్పితుని నిష్కోపమువలె వినుబడుచున్నది. మరల నేదో యప్పియము వివరింపవచ్చును. అందుకే మన మాలస్యము చేయుచున్నాము,

యుధి—అలస్యము లేదు. లెమ్ము. (అందఱును నడచుచున్నారు.)

యుధి—ఓపాంచారీ! ఆమ్మగారికిని, నీసవతులకును, జెప్పవలసిన జేమా చెప్పి, నీపరిజనమును బంపివేయుము.

కౌరవ—మహారాజా! బకసిడింబకిమ్మిరజరాసంధజయముల్లుఁ దయిన మీ మధ్యమపుత్రిఁడు హతశుశ్శరాల నయిన నాయందరి ప్రేమచేతఁ బరలోకమున తగినాఁడని యత్తగారికి సందేశ ముంపెదను.

యుధి—కల్యాణీ! బుద్ధిమతికా! ఆమ్మగారితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము,

అ. వె. ఆంతుకొన్నలక్కయింట బిడ్డలు నీవు

బ్రెటఁబడితి చెవనిబాహుళక్తి,

నట్టియారుబలాధ్యుఁడైననీప్రియపుత్రి

చావు నెట్లు వినుతు జనని! నీకు?

ఓయిజయంధర! నీవును సహదేవునొద్దకుంబోయి, పూజ్యునిఁ బాండుకులబృహస్పతిని బ్రహ్మశ్రీయు నానిని గాంచి, సకలకురుకులకమలాకరచావానలండగుయూధిష్ఠిరుండు పరలోకంబునకుంబోవుచుండి, యనుకూలనాశంసనీయునతిప్రాజ్ఞనాపత్యంపత్యమాన ధీధ ననుఁగుఁడమ్ముని నిన్ను బిగ్గఁ గొనిరించుకొని, కిరము మార్కొని, యిట్లు పొగ్గించె నని చెప్పుము.

“ఉ. ఏడ్లకుఁ జిన్న వయ్య, నిజ మీపు సముండవు నాకుఁ జెల్వి; జ్యే

ష్ఠుండను నేను సోదరతఁ; కాడ గురుండవు నీవు బుద్ధి, న

ట్లుండుటఁ జేసి, మాలిఁ గరయ్యగ్మముఁ జేరిచి వేడుకొందు నిజ,

గొండిక! ఏడు నాయెడలఁ గూర్చి; విదుర్మును నీళ్లు దండ్రికిన్. ౨౪.

మఱియు బాల్యంబున నాచేతఁ బెంపఁబడ్డవాఁడు, నిరతాభిమాని, మేరుసమానహృదయ సారుండు. నకులండును, నామాటమీఁద నిలువఁ దగినవాఁడు గావున, నారసితోఁ గూడ నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము. “వత్సా! నీవు మా మార్గ మనుసరింపఁ దగిన వాఁడవు గావు నుమీ.

మ. మమ నీయస్వల నిక్షణా మఱచి వీమాత్ర తేర్చిమై; కాంతుతం
 కను షీణించుడు, నకుగర్భజల మిమ్మా; నీవు. బాహుదగ్గ
 హమునం దైనను, యాదవాన్వయమునం దైన, శృహారణ్యమ
 ధ్యమునం దైన వసించి, పోవుకొనవయ్యా నీయొడలో తమ్ముడా!
 జయంధర! నాతోడే నువ్వి. ఈసహచారిను నీవు కిఘ్రిముగాఁ బోయి చెప్ప
 వలయును.

కౌశ—చేటి! బుద్ధిమతికా! నీవు ప్రియసఖి యయిననుభద్రయొద్దకుఁబోయి,
 నాపలుకుగా నిట్లు వలకుము. "చెల్లెల! మనకోడ లయినయొత్తరకు నివ్వడు
 నాలుగవమాసము; కావున మనకులమును నిలవఁబెట్టఁ దగినదానిగర్భమును నీవుబహు
 జాగ్రత్తతోఁ గాపాడ వలయును. పరలోకమునకుఁ బోయిన మేనమామలకును,
 మాకును గూడ, నెప్పు డయిన నీళ్లనుక్కలు విడిచి పెట్టుట కాధార మగు"నని.

యాధ—(కన్నీళ్ళతో) హా! ఎంతకష్ట పెంతకష్టము!

ఉ. వానిఁ గొమ్మలకఁ దెసలఁ బ్రాణి. మహీతల మావరించియున్,
 లావుగ హృను గట్టి, విపులం బగుపారున నున్నవృక్షమే
 దైవశంబునం గరము దగ్ధము గాఁగను, దానిమొక్కయం
 దీ వడియాస నొందె దిది యిచ్చును నీడ యటంచుఁ గోమరీ!

—౨౬

(కంచుకిని జూచి) ఆయ్యా! జయంధర! నామీద నొట్టుఁ బెట్టుకొన్నను నీవు చెళ్ళ
 కున్నావు గదా!

కంచు—(కోదనముచేయుచు) హా! దేవా! పాండురాజా! నీకుమారు లయినయాధిష్ఠి
 రభీమార్జునకులసహజేవుల కెంతదాడుగా మయినయవస్థ సందర్శించెను! హా! కుంతీదేవీ!
 భోజరాజభవనపతాక!

ఉ. అన్నమగుండు నీకు, హరి కన్న, కిరీటికి బావ, కారవా
 భ్యన్నతకంజకుంజరవృక్షోదరునోజ్జ, హలాయుధుం డయో!
 యెన్నక, యీజగంబునకు నెల్లను జల్లనినీడ నిచ్చునీ
 కన్నకుమారు లన్నిలలగాన దహించెను, మత్తో వజ్జియో.

—౨౭.

(కోదనము చేయుచు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

యాధ—జయంధర ! జయంధర!

[కంచు! చిరీదేవించుచున్నాడు.]

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపించుడు,

యాధ—మీయదృష్టములు మాడ నీపాటివిగా నున్నవి; అయినను మరల
 నొకమాట చెప్పఁగోరుచున్నాను. ఒకతేర మాతమ్ముఁ డయ్యుండే జయించెనేని, నీవా
 తనితో నాపలుకులుగా నిట్లు వలకుము.

చ. అరయఁగ నాదురమ్మమ్మలి కాబలరాముఁడె హేతు వైన, నీ
పరమహితుండు కృష్ణునకుఁ బాద్యఁడ! యన్న గదా యతండు! థీ
నగపడఁ బోకుమో యతనిపట్టన; నాపయిపేరీమ వీడు; ని
మ్మరుణపుత్త ల్లిము న్మరలఁ గైకొన; కేగు మరణ్యసీమకున్. ౨౦

కంచు—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

యాధి—(అగ్నిని జూచి సంతోషముతో) ఓహో! నానంటిదుఃఖము
గలజనలను, బ్రజ్వలించుచున్నతనశిఖి లనియెడుహస్తములచేతఁ బిలుచుచు, భగవానుఁ
డయినహుతాశనుఁడు, చక్కఁగ వెలుంగుచున్నవాఁడు. కావున నాశరీర మింక
నీయన కింధనముగా నుమర్చించుకొనెదను

ద్రావిడ—మహారాజా! నాథునికి నాయం దధిక ప్రేమ గావున, ముందు గా
నేను బోయెదను. ప్రిసాదించువుఁడు.

యాధి—అట్లయిన నీమహోత్సవ మిరువురమును గలిసియే యనుభవించెదము.

చేటి—ఓహో! లోకపాలురార! మీరయిన నడ్డుపడి వీరిని రక్షింపుఁడు.

ఈయనచంద్రవంశపురాజుల్లి, రాజనూయాధ్వరంబునహుతహునిఁదృష్టిఁబొందించిన
శాజ శ్రేష్టుఁడు, భాండవనసంతర్పితహుతాశనుం డగునర్జునునకు జ్యేష్ఠభ్రాతృ, ప్రసి
ద్ధనామధేయఁడు, యాధిష్ఠిరమహారాజా. ఈదేవి పాంచాలరాజకులదేవత, యజ్ఞవేది
మధ్యసముద్భవ, యజ్ఞసేవి; ఆట్టివీ రిద్దఱును విష్ణురుణుఁ డయినయోగాలానలనకుఁ
దమశరీరములను గట్టెపుకులనుగాఁ జేయుచున్నారు; అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షిం
పుఁడు. (వారిముందఁ బడి) దేవా! దేవీ ఏమి చేసెదరు?

యాధి—ఓసీ! బుద్ధిమతికా! ప్రాణసమానుఁ డయినతమ్ముఁడు, పార్థిణ
నాథుఁడును, బోయి నత్తుడు చేయఁ దగిన దేవీ యది చేసెదము. కల్యాణి! రెమ్ము
రెమ్ము. ఉరకమును దీపికొని రమ్ము.

చేటి—దేవా! చిత్తము (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) జయముజయము
మహారాజా! ఇదిగో! జలపూర్ణ మయినభృంగారము.

యాధి—పాంచాలీ! నీవును నీయందుఁ బక్షిపాతము గలభీమునికిని, ద్వియాఁ
డయినయర్జునునికిని, శిశువుగా నుదకశ్రీయ నాచరింపుము.

ద్రావిడ—మహారాజా, మీరే యట్లు గావించువుఁడు. నే నగ్నిహోత్రమునఁ
బ్రవేశించెదను,

యాధి—లోకాచార మరిక్రమింప రాదు గదా! బుద్ధిమతికా! ఉరక మిటులే.

చేటి—(అట్లుచేయుచున్నది)

యథా—(పాదపర్యవేశనము చేసికొని యాచమించి పొచ్చినానది యై దేవభాషతో) ఏవ తావత్సర్వలింజలి ర్గాంశాయా ధీహ్యాయ గురతే, పృసితా మహాయ కాంతనవాయ; ఆయ మపి పితామహాయ విచిత్రవీర్యాయ. (కంట నీరు పెట్టకొని) తండ్రి! ఇప్పుడు నీవంతు వచ్చినది. (మరల దేవభాషతో) ఆయ మపి తత్సర్వతే స్వర్గస్థాయ గురతే నుగృహీతనామ్నే ॥ తేర్ సాండవే.

ఆ. వె. తర్పణములు మీకుఁ జిండి! యింతటనుండి

యేను విడువ సంభవించ దెపుడు;

గాన నివృత్తేను గన్నీళ్ళతో నిచ్చు

సలిల మంటతోడఁ గలిసి క్కొలు.

౨౯.

ఆ. వె. తండ్రి! జలజనయన! తమ్ముడా! భీమన్న!

యజులంబు మనకు నిర్దలకును;

దప్పిగొనిన నీవు త్రాగకుమీ ముందు;

నేను నిదిగా! క్షణములోనే వత్తు.

౩౦.

ఎమి నానెట్టి! యుద్ధములోఁ జచ్చుటచేత నుత్తమతల్లియులలోకమును బొంది యున్ననాతమ్ముని, నే నీవిధమునఁ బ్రాణత్యాగముఁ జేసికొని చూడఁ గలనా? చూడ లేను. తమ్ముడా! భీమసేన!

చ. కుడిచితి వీవు నేఁ గుడుచుకొన్నయనంతర మమృచన్ము; పేర్

మడిఁ గొనబైతి వన్నరసముకొ మును నేఁ గొనకుండ నెన్నఁడుకొ;

నడికితి వన్న! యిట్టై సవనంబులయందును సోమపాన; మి

ప్పుడు తగునా నివాపరలముకొ మును రాగ్గవఁగ నీవు తమ్ముడా? ౩౧.

దొరవదీ! పూజ్యఁ డయినభీమనికి దోసెఁడునీళ్ళు విడిచి పెట్టుము.

దొరప—చేటి! బుద్ధిమతిగా! ఉదక మిటు లే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

దొరప—(సమీపించి, దోసిరి నిండ నీళ్ళు పోసికొని) ఈనీళ్ళెవరికొఱకు విడిచి పెట్టుదును?

యథా—ఆ. వె. కన్నతల్లి నిపుడు గాంధారితోడ స

మానడుఁగురారిఁ గా నొనర్చి,

స్వర్గమునకు నెవఁడు చనియెనో ముందుగా,

వానికొఱకు విడువ వలయు వెలది!

౩౨.

దొరప—ప్రాణేశ్వరా! స్వర్గస్థుడవయిననీకుఁ బరిజనోపనీత మిది పాదోదకమయ్యెడును.

యథా—ఓయద్వనాగ్రిజ!

తే. గీ. చక్రితన నెఱచేర్చుకొనయే నరముగలికిఁ

బోయితివి గానఁ, దమ్ముఁడా! పొలఁతి నీకుఁ

దల విరియఁ బోసికొని జలాంజలి నొసంగుఁ,

గొలుకులను చేడికన్నీరు లొలుకు చుండ.

33.

ద్రావిడ—లేలెందు మహారాజా! ఈపాటికి మిసోదరుఁడు చాల దూరము పోవును గదా!

యథా—(కుడిక న్నదరుట నూచించి) పాంచాలీ! భీమునిఁ ద్వరగఁ గలిసి కొనియొడ వని శకునములు శాకుఁ జెప్పచున్నవి. కానీ. శీఘ్రముగా నగ్నిని సమాపింతుము.

ద్రావిడ—అహ! భగవానుఁడు హుతాశనుఁ డెంతచక్కగా వెలుగుచున్నాఁడు.

[తెరలోఁ బెద్దకలకలము]

[తెఱిపాటుతోఁ గంఠికి పువ్వువేయచున్నాఁడు.]

కంచు—రక్షింపురక్షింపుమహారాజ! ఇదిగో! దురాత్ముఁ డయినదుర్మోధనుఁడు నెత్తుటితో స్నానము చేసి, రక్తాంబరుండును, రక్తభిషేక భీషణగదాపాణియు నయి, యుద్ధతేజాలవి డుం డగుచునుండునుం బోలెఁ బూజ్యురాలయిన పాంచాలి నిండు నందు వెదకుచు, నీలగుననే వచ్చుచున్నాఁడు.

యథా—హా! దైవమా! నీనిర్ణయము జరుగుచున్నది. హా! గాంధీవధన్వి!

(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

ద్రావిడ—హా! పాణిజేశ్వరా! మామకస్వయంవరస్వయంగాగ్రహకుటుంబీ! ధనంబయ! నీపీయసోదరునిఁ గలిసికొని మహారాజును నన్నును పిడిచి పెట్టితివిగదా నాథా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—దేవా! ఊరిడిల్లు మూరిడిల్లుము

యథా—(మూర్ఛితేటి) హా! వరస! హా! సవ్యసాచి! హా! పుగ్ధితగ్రిలోచ నాంగనిచ్చేనసాహససద్విశమల్ల! హా! నివారక వహద్ధరణ నిష్కంఠకీకృతామరలోక! హా! బద్రాశ్శ్రీమమునిదివ్యతాపస! హా! దోగ్ధాచార్యపీయశివ్య! హా! అస్త్రశిఖిబలపరితోషితగాంగేయ! హా! రాధేయకులకమలిసీపాగ్రియసారశరనివయ! హా! గంధర్వనిర్యాసితనుయోధస! హా! పాండవకులకమలిసీరాజహంస!

తే. గీ. ఆనుగుదల్లికి మొగ్గిక్కక, వివయమునను

గొఱిలించుక నాయాజ్ఞఁ గాంచ కకట!

యాస్వయంవరవధువు నీక్షింప కీపు

దవ్యుబయనంబు వోనేలగి తమ్ముగుడ్డ.

కంచు—అయ్యయ్యా! ఎంతకష్టము! దురాశ్వుఁ జయనదుర్యోధనుఁడు విచ్చలవిడి నీలాగే వచ్చుచున్నాఁడు.

యుధి—అయినచో సర్వభా యిప్పు డిదే కాలోచిత మయిన ప్రతీకారము. బుద్ధిమతికా! పూజ్యరా లగునీపాంచాలిని జలియొద్దకుఁ దీసికొని పో. నేను నీ మె ననుసరించెదను.

చేటి—అయ్యా! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

కంచు—కల్యాణి! నీ మొట్ట నకులసహజేభలకా? దేవిగారియన్న యగు దృష్టి ద్యున్నునకా? ఇప్పుడు వారికంటె మఱిరక్షకు లెవ్వరు? మహారాజావస్థ యీగ గుండెను. ఆయినభీమార్జును లిద్దఱు నస్తమించిరి.

[తెలివోఁ గలకలనంతరము.]

ఓహో! శమంతపంచకసంచారులార ! దుధిరాస్వాదిమత్త యక్షరాత. ససిశాచ భూతచేతాశి కంకగృధ్రజలుకోలకవాచసభాయిష్టవశిష్టః రశియోధులార! నన్నుఁ జూచి యడలి పోకుఁడు. ద్రౌపది యెక్కడ నున్నదో చెప్పుఁడు. ఇదిగో! నావారుఁ గగటి కానవారు చెప్పుచున్నాను. ననుండు.

ద. కుటు వొకచేలితోఁ జూచుకొంచు మయోధనుఁడోఁ జూడ నం

బర మొలుపంటడె; మఱియుఁ బల్వరలోపల దుస్సనేనుఁ డు

ద్ధరతను బట్టియాడుటకు, దోయ్యోమంగురు లన్ని ద్రొస్సి; నీ

వరుసఁ బరాధవంపడినదెదిలి, యెక్కడ నుండుఁ జెప్పుడి;

కంచు—ఓక్షేపీ! యజ్ఞసేవి! నీ కష్టము గూడ ననాథ వయి కురుకుల కలంకునిచేతఁ బరాధవము నొందుచున్నావు గదా!

యుధి—(విగ్రహలేచి)పాంచాలీ! జడియకు జడియకు. నాకు నెజ్వరి బయిన ధనువు దెప్పింపుము. దురాశ్వు! దుర్యోధనహతక! రా. రా. నాబాణవర్షమున నీ గదాశశలసంభూతభుజబలపరాగ మణచి చేసెదను. ఓరీకురుకులాంగార!

తే. గీ. ఆలజరానంధుఁ జంపినయట్టితన్ము,

హరకిరాతిని గెలిచినయట్టితన్ముఁ

దలచి, నీలాగు తాయి నై నిలువ నైన,

నిన్ను వధియింప నైవను, నేర నేను.

(తరువాత గదాపాణియు రక్తసిక్తంగుఁడు వగుభీమసేనుఁడు

ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భీము—(వడిగా నడచుచు) ఓహో! శమంతపంచకసంచారు లయిన సైనికులారా! ఏ మితల్లడము?

కా. ఏ రక్షస్సును గాను, భూతమనుగా; నేలా. మృతేభాశ్వవి
స్తారాంగంబులకింద దాఁగ? హతశేషత్వపులరా! ద్విష
'చ్చారీరతతజాభిషిక్తతనుడకా, సంబంధితోరుపగిరి

జ్ఞారత్నాకరుడైనక్షత్రియుడనె; శంకింప మీ కేటికకా? 22.

కందు—జేవీ! పాంతున్నును! లెమ్ములెమ్ము. ఇప్పుడు హఠాత్తుగాఁ
జమ్ములుకుటయే కేయంబు.

ద్రౌప—(వెంటనే లేచి) నే నిప్పుడు గూడఁ జరిగి సమీపింపకుందునా?
(చిరి కభిముఖి యయియున్నది.)

యథి—యెవడురా అక్కడ? ఆత్మలపోషియును బల్లను దీసికొనిరా.
ఏమిది పరిజనుఁ డెవ్వఁడును లేడయ్యెను? పోనీ. బాహు యుద్ధముచేతనే యీ
దురాత్ముని గట్టిగ నానందిటను బట్టి, మండుగున్న యీ యగ్నిహోత్రమునఁ బడ
వేసెదను. [నడుముగట్టుచున్నాడు.]

కందు—జేవీ! దుశ్శాసనాకర్షితంబు లయి కన్నుల కడ్డు పడుచున్న
నీకురులను, నీవే యిప్పుడు ముడిచుకొనుము. పృథ్వికా! మనెడి నాని యింక
వదలి పోయెను గదా! వేవేగఁ జరియొద్దకుఁ బోవలయును.

యథి—వలకువలదు. దుశ్శాసనహతకుడు చావకుండు, నీరలచెందుకలు
ముడువఁ గూడదు.

భీము—పాంచాలీ! నేను జీవించియుండఁగా, దుశ్శాసనుఁడు చిక్కుపడిచిన
నీకురులను నీ చేతులతో ముడుచుకో రాదు. ఉండు. నేను ముడిచెదను.

ద్రౌప—(భయపడి పరుగెత్తుచున్నది.)

భీము— నిలునిలు. భీరురాలా! ఇప్పు డెందుఁ బోయెదను?

(కేశపాశమును బట్టుకొనఁ దలచుచున్నాడు)

యథి—(సత్తువకొలది భీముని సందిటం బట్టి) దురాత్మా! భీమార్జునవైరి!
దుశ్శాసనహతక! ఇప్పుడు నీ చెండుఁ బోయెదవురా?

ఉ. చిన్నతనంబునుండియును జేసితి పెగ్గలు మాకుఁ; బ్రీతిపాం

బు నిజబాహుదర్పమునఁ బొంగెడు; చంపితి రాజపుత్రులకా;

బన్నుగ నస్మదీయభుజసంజరమం దిటు చిక్కి నాపురా

చెన్నఁటి! యింక నీతరమె జీవముతో నడుగైనఁ బోవఁగకా? 23

భీము—అహో! నన్ను దుశ్శాసనుఁ డనుకొని కాఁబోలు, నీమహారాజా
నాయెమ్ముకలు చూర్ణ మగునట్లు, నిర్దయముగాఁ గొరిగించుకొను చున్నాడు.
అన్నయ్యా! అనుగ్రహింపుఁ డనుగ్రహింపుడు.

కంచు—(పోల్చి చూచి సంతోషముతో) ఏమీ! భీమనేనకుమాడురా? నాయనా! అదృష్టవశమున బ్రతికి వచ్చితిని. మహారాజ! ఇతఁ డాయుష్మంతుఁ డగునునభీమసేనుడే నుండీ. దుర్యోధనరక్తముచేత నొడలును బట్టలును, దడిసి యెఱ్ఱబడుటచేత, రూపు మాత్ర పోల్చి రాఁడయ్యెను. ఇంకను శంకింపనలదు.

చేటి—(ద్రౌపదిని గౌఁగిలించుకొని) దేవీ! ఇదిగో! దనప్రతిభను నెఱవేర్చు కొని వచ్చి, నీప్రాణనాథుఁడు నీకు వేదీసంశోధిమహోత్సవము నేయఁగోరి, నీకొఱకు వెదకుచున్నాఁడు.

ద్రౌప—చేటి! నన్నుఁ గల్గమాటలతో నూఁడించెదనా?

యథి—జయంధర! నిజమే గద? నీఁడు నాచైరి యయినదుర్యోధనహతకుఁడు గాఁడు గద?

భీము—జేనా! ఆచారశత్రు! భీమాష్టనాగ్రిజ! ఇంకను దుర్యోధనహతకుఁ డెక్కడ? నాచేతఁ బొండుకులపరిభాషి యయినయారూర్ముని—
లయగ్రాహి. కాయ మిలఁ గూలెను నపాచుమును బొంది; మయిఁ

బూయఁబడెఁ జందినముచాయ దుధిరంబాఁ;

దోయధికుష్మపరిభాషతధరాజయఁ

మాయవతి నిర్భే భవదీయభుజపీఠిఁ;

దోయములు సైనికనికాయములు నాశ్రమపా

నీయసమరాగ్ని శలభాయితము లయ్యెఁ;

మాయనినపే రొకటియే యిపుడు దక్క మిగు

లేయదియు లే దరి కమేయమహిమార్హ్య!

3F-

యథి—(భీమనిఁ జూచుచుఁ గన్పిల్ల దుడుచుకొనుచున్నాఁడు.)

భీము—(కాశ్యపాఁడఁ బడి) అన్నయ్యా! జయము జయము.

యథి—తమ్ముడా! బాష్పజలపూరితలోచనుండ నయి, నీముఖచంద్రునిఁ జాడలేక పోయితిని. అర్జునునితోఁ గూడ నీవు జీవించి యున్నావా? చెప్పుము.

భీము—నివాతా శేషశత్రుపక్షు లయి దేవరవారు సుఖించి యుండఁగా,
భీమార్జునుల శేమి కొఱత?

యథి—(మరలఁ జేసెనుతో గాఢానింగము చేసికొని)

చ. అరివధ యుండని మృటు, రయంబున ముం దిది చెప్పనూ, బా
సురుఁ గడలేర్పినట్టిప్రియసోదరుఁ డైనవృకోదరుండచే?

భీము—అవు నన్నయ్యా! నేనే.

యుధి—

కరమును నోలలాడిరివిగా! మును మాగధుపీనవత్తు మక్
సరనునఁ జల్లు లాడుచును సంభరితత్తరజాంబుమండలిక్. కం.

భీము—అవు నన్నయ్యా! మీ రొక్కతఱము నన్ను విడిచి పెట్టుఁడు.

యుధి— ఇంకను వనిశిస్త మేమి?

భీము—అన్నయ్యా! గొప్పయవశిస్తమే యున్నది! ఇదిగో! దుశ్యోధన దుశ్శా
సనులరక్తముచేతఁ దడిసినయీచేతులతోడ, దుశ్శాసనాకృష్టము లగు పాంచాలికులు
ముడిచి వచ్చెరను.

యుధి—అటు లయిన శిశువుగా నరుగుము దీనురాలయినద్రౌపది వేణీసం
హారమహోత్సవ మనుభవించుఁ గాక.

భీము—పూజ్యారాల! ద్రౌపది! అదృష్టవశమున రిపుకులక్షయంబయ్యెఁ
గావున, నీవింక సుఖం బుండుము.

ద్రౌప—(సమీపించి) నాథా! జయ మవుఁగాక! జయ మవుఁగాక!

(భయముచే వెనుదీయుచున్నది.)

భీము—రాజపుత్రీ! నన్నుఁ జూచి భయపడియొక వేమి? ఇదిగో నిది—

ఉ. ఏవృషకుండు రాజసభ నీ డ్యేనొ మందఁ బట్టి నిన్ను, నా

హీనునితోఁజితంబు; స్వృశియింపుము చేతుల నంపెఁ ద్రాగునో;

జానర! కారచేతులతెజం బిది; మద్దదఁ జాల్గిరోరువుం

గా నొనర్చి, మై నలఁదఁ గంటిఁ, బరాధవపహ్ని యాటఁగఁ. క3.

బుద్ధిమతికా! పాండవరార నవహసించినభానుమతి యిప్పు డెక్కడ నున్నదీ?
కానీ. వేదసంభవులారా! యజ్ఞవేనీ!

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! ఆజ్ఞాపింపుము.

భీము—నాఁడు నే నన్నయీమాట తలంపునకు వచ్చినరా?

.చ, విజవిజఁ దిప్పవృకొంచు గద; బిట్టు నుయోధనుఁ గిట్టి, పెంబొడలో

విలుగఁగఁ గొట్టి చేతులను చెచ్చనిపెత్తుట నది, నీకుతుల

మెటుఁ గిడి, భీమనేనుఁ డవరీలను జిక్కెడలించి కూర్చెడుక;

గొఱగొఱ యేల? దేవి! యిదిగో! ముద మందెను చూడు నీమదికా.”

(ఈపూర్వోక్తపద్యమును జదువుచున్నాఁడు)

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! తలంపునకే కాదు, అనుభవమునకును వచ్చినది.

భీము—(అమెవేణీని ముడుచుచు) వేనీ! దుశ్శాసననిలలితంబయి ధార్తరాష్ట్ర
కాలరాత్రీ యయిననీవేణీ, నిత నీవు ముడుచుకొనుము.

కౌగిల—నాథా! ఈవ్యాపారము నాకీవఱలో నలవాటు దప్పెను. ఇంక భవ
దీయప్రిసాదంబున మరల నేర్పుకొనవలెను.

చేటి—(వేణీని ముడుచుచున్నది.)

మహాసాగర. కురునాథుల్ కుగ్రద్ధచిత్తుల్ గురుభుజులుఁజాకుంతిపుత్రుల్, నృపాంతః
పురముల్ నిర్ముక్త శేషంబులుగ నలుప యన్నోత్తమే మూల మాండ
ద్వైకృష్ణావేణీ, క్రోధోద్ధృతయమసఖమున్, ధార్మ రాస్త్వంతకంబున్
బరిబద్ధబం య్యెన్; జావుల్ ప్రజలతుడిగడున్, స్వస్తియాఁజేండ్లకెల్లెన్.
యథా—దేవీ! ఇదిగో! అంతరిక్షసంచారు లగుసిద్ధజనంబులు నీవేణీసంహార
మహాత్మ్యవంబునను సంతోషించుచున్నారు.

[తరువారిఁ గృష్ణానులు పరీక్షించుచున్నారు]

కృష్ణ—విజయతామ్ నివాతసకలారాతిమండల స్నానముఁ పొందవకుఁచంద్ర
మా మహారాజో యాధిపతి.

అర్జు—విజయతా మార్జి.

యథా—(మాచి) ఓహో! భగవంతుఁడు పుండరీకాక్షుఁడును, జగంజీవ యర్జు
నుఁడు నా? (కృష్ణుని) దేవా! నమస్కరించుచున్నాను. (అర్జునుని) తమ్ముడా! ఇబు
రా. నన్ను గట్టిగాఁ గాఁగిలించుకో.

అర్జు—(నమస్కరించుచున్నాఁడు)

యథా—(కృష్ణునితో) దేవా! భగవంతుఁడును బురాణపురుషుఁడును నగు
శ్రీమన్నారాయణుండు స్వయముగా మంగళములను గోరువానికి విజయముగాక మఱి
యేమి యగును?

చ. గురుమహారాధిపృత్తి నోనగూడినరూపుమువాని, సృష్టిసం

భరణవివాశహేతు వగువానిని, బుట్టును లేనివాని, ని

ర్జరుని, నచింత్యుని, గుణవిరాజితు, నిత్తుఁ దలంచునంతనే,

నరులకు దుఃఖముల్ దొలఁగు నాఁ, గనువారికిఁ జెప్ప నేటికిన్? ౪౩.

(అర్జునుఁ గాఁగిలించుకొని) వత్సా! నన్నుఁ గాఁగిలించుకో.

అర్జు—(గాఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు)

కృష్ణ—ఇదిగో! మహాత్ము లయినవ్యాసవారీశీజామదగ్న్యజాబాలిచరీభృతి
మహర్షులు కల్పితాశేషమంగళసహారంభ లయి వచ్చి యున్నారు. మఱియు నకుల
సహదేవధృష్టత్యమ్ను సాత్యకిప్రముఖసేనానాయకులును, స్కంధోత్తంభిత తీర్థనారి
శలకు లయి, మిఁడుభిక్షకమును గోరుచున్నవారు. నేనును జార్యాకుఁడు మిమ్ము

వంచిండుటన్యాయముననుపలనఁ జెరిసికొని, యతిత్వవిరముగా నర్జునునితో భవత్సకాశ
మునకుఁ జనుదెంచితిని.

యథా—ఏమి? మమ్ముఁ జూర్వాకుఁడు మోసపుచ్చెవా? (కోపముతో)
దుశ్యోధనసఖుఁడు వాఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? ఆరాత్రి సాధముఁడు నాచిత్తముచాల
సుత్తలపఱచెను.

కృష్ణ—ఆదురాత్ముఁడు నకులునిచేతఁ జిక్కినాఁడు. మహారాజా! నీ కింత
కంటఁ గోరఁ దగినది యేమున్నదో చెప్పుము.

యథా—భగవంతుఁ డగుజేసర ప్రసన్నత నొందిన, నీయరాని, దేమి గలదు,
మానవమాత్రుఁ డనుబుద్ధితో నీతోఁ గిగిడ లాడుచుంటిని. వాకింకకంటఁ గోరఁదగిన
దే మున్నది? దేవాప్తమాడుము.

ఉ. చెక్కు దైమర్ష దేవురకుఁ; జెందితి మొంటనివారిఁ; గృష్ణయం
దక్కక వాగుదుర్మయమునం బడి దాఁటఁ బరాభవాంబుధిఁ;
మక్కువ నూట లాడెద వనంత! కృతార్థుఁడఁ గానె నేమి? ని
స్సక్కుఁడతఁడఁ గోర, నెక నస్యము లుండు నటయ్య కోరికలో? రర
అయినను దేవా! నీవు ప్రసన్నుండ వయితివి గాన నిల్లగుఁగాక.

మానిని. బోకులు దీనత లేక శతాబ్దములుం బ్రదుక న్వలె సౌఖ్యమునఁ;
బ్రాకటతావకభక్తియు నద్యయభంగి లభించ వలె; స్మహాః!
లోకహితుండును, బండితబాంధవుఁడు, గుణభూరివిశేషుఁడు. న
స్తోకగుభిఁకరుఁ డొచును రాజా, వసుంధర నెమ్మది నేల వలె.

కృష్ణ—తథాస్త! (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శీఘ్రపరమేశ్వరపరప్రసాదలభ్యసరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీరసిరాకరరాకానుధాక రాచనామాత్యపౌత్ర హరి
తనసోత్ర-పవిత్రగుణకదంబలక్ష్యంబాగర్భకుత్తిముక్తాఫల
సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ
రాయనామధే యాంధ్రీకృత వేణీసంహార

నాటకంబునందు సర్వం బును,

షష్ఠాంకము,

సంపూర్ణము.

విక్రమార్పశీయము:

కెండవకూర్పు.

చక్కనిఅచ్చు.

ఇది కాళిదాసమహాకవివిరచితమునకుఁ దెలుఁగు. అప్పురస
యగు నుర్వశిని రాక్షసుఁ డొకఁడు దవహరించి యుగతిరిక్షమార్గమునఁ
గొనిపోవుచుండఁగా, నామెతోడిచెలికత్తెలమొట్ట వని యాకాశగమన
మునఁ బ్రావీణ్యముగలపురూరవశ్యకృష్ణ ర్తి యారక్కసు నుక్కడంచి
యామెను విడిపించిన కారణమునఁ జరస్పరానురాగ మంకురించి వారి
రువురును వివాహముచేసికొనిరి. ఈవిషయమే బహువిధవమత్కారి
ములు గలుగునట్లుగా రసపోషణము చేసి యై దంకముల నాటకము
గాఁ గవి రచించినాఁడు. శృంగారరసప్రధాన మయినట్టి యీ నాట
కమునందలి భావములు మిక్కిలి పేశలములు. శసగ్రహణలాలసుల
కిది యవశ్యము పఠనీయము. ఏతన్నాటమునందలి పద్యములు
మచ్చున కిట నొకటి రెండు చూపఁబడుచున్నవి.

దీనివెల రు. 0—8—0 అణాలు మాత్రమే!

ఉ. అందనిహృదిపండుగొన నట్లు నిగుడ్పుచుఁ దిగిపు రానినా
డెందముఁ గొందలంతుతెచ్చెడిక మును పే విష మాన్తుఁ; డిప్పుడే
మందును? మందమందమలయానిలపాతితపాండురభ్రీమా
కందము నిందుఁ బ్రాఁదొడిమగంటులఁ జూపెడు నంకురావసరం.

తే. గీ. స్వందనతోధిమనఁజేసి యిందువదన

యంస మంసముతోడ రాపాడెఁగానఁ

దలఁప నీభుజ మొక్కటే ధన్య; మితర

మైనమే నెల్ల భూమికి నతిధిరంబు॥ తృతీయాంకము.

చ. తొలకరినీలమేఘ మిది, దుష్టనికాటుఁడు గాఁడు; దాని ను
జ్వల మగునిందగ్రీవాప మిది, సజ్యము దానవులెల్లు గాదు; కే
వలమును వర్షధార లివి, బాణపరంపర గాదు; పైఁడిగీ
టిలఁ దలఁపింతుమిం చిది హృదీశ్వరి యూర్వశి గాదు రూఢిగా॥ చ. అం.

చ. కొడుకు మొగంబుఁజూచి మదిఁగుండకయూఁజటఁ జెందియుండఁగా
బడఁకుక నీ చియోగ మనివార్యత నిప్పుడ సంతపించెఁగా
మిడిమిడిగీర్మతాశుము శమింప నవాంబునవృష్టిఁగాంచి యు
ప్పెరుతటిఁ జెట్టుపైఁ బిడుగు భీకరభంగిని బడ్డతెవడిక. వం. అం.

వలయావారు గగింభకర్తగారి కిట్లువ్రాసికొనుదు:—

వడ్డాది సుబ్బాతాయకవిగాను

రాజీయకాళాలంధ్రగుండికులు, రాజమహేంద్రవరము.

ఉ. నన్నయతిక్కనాదిరసనల్ గురియించినచాటుధార లీ

మన్నన నింకఁ బోలు; నలుమాత్రముఁ దద్రస మబ్బ పెండు; హా!
జన్నులలోనఁ జేపువువుజు న్నెటు, లట్లులు వద్దియంటులక
మిన్నలు చాటువుల్, రససమృద్ధి ననిర్వచనీయమాధురీక.

వ సు రా య చా టు ప ర బంధము.

ఇది వేటవేటు సందర్భములం దప్పుడప్పుడు వివిధాంశములను
గూర్చి నేను రచించుచు వచ్చినపద్యము లన్నిటిని పివయ్యాకూల
ములుగా విభాగించి, తర్తదుచిలిశీర్షికలతో నూతనముగా ముద్రింపిం
చిన నానావిధవమత్కాకల్పంమలతోడి యపూర్వగ్రంథము. చిర
కాలముక్రిందట నేలూరినోఁ జ్చికటితమగుచువచ్చిన “మంజువాణి”
మాసపత్రికలో, “వసురాయచాటూక్తిముక్తావళి” యనుశీర్షికతోఁ
దర్శింపఁకాధిపతులు నాచాటుపద్యములకొన్ని 1899 వ సంవత్సర
ములోఁ బ్రకటింపఁచురాగా, వానినిజదివినగనజ్ఞు లనేకులు వసురా
యచాటూక్తిముక్తావళిని వి. పి. గాంధీపుండరి దూర దేశములనుండి
వాత సాక్షియనారంభి చిరి. అందువలన నధికమైన పోత్సాహము
గలిగి, శీఘ్రముగా సమృద్ధింపఁబ్రాసినంతోఁ దద్గ్రంథ మచ్చు
గా నున్నది నాపు స్థకములపట్టికలోఁ బ్రకటింపించితిని, కాని,
“నే. ఇద్యయున్న! సిద్ధి విధివాస్తవ సీమచింతలార!” యను ప్రకృతి
పీఠికములోని సూక్తికాలముగా నింతకాలముకుఁ గాని యంత
లంపు నెటవేటుట కవకాశము కలిగినదికాదు.

పై “వసురాయచాటూక్తిముక్తావళి” యనునదియే యిప్పుడు
“చాటుపరబంధ” మనునామాంతరముతో ముద్రింపఁబడినది. ఇందుఁ
బ్రశంసా, ప్రకృతి, ప్రాప్తివిక, ప్రకీర్ణ, స్వవియములను నైదుప్రకరణ
ములును చాదాపు 1400 కందగీతసీసవృత్తములును గలవు.

గ్లేజు డెమ్మీసైజు సమారము 300 పేజీలు. వెల రు 1—8—0.

రాజమహేంద్రవరము, }
ది 1—1—1925. }

వడ్డది సుబ్బారాయుడు.

ఆంధ్రనాటక గ్రంథములు.

కన్యాశుల్కము గు. ఆ.	1-0-0	చతురచంద్రిహాస	0-8-0
దశపుత్రవిజయము ఇ. య.	1-0-0	కృష్ణలీల బంగారినారిది	1-6-0
చేణిసంహారము ప. ను.	1-0-0	లవకుశ డిటో	1-6-0
రంగారాయాభిషేక సమవాకానున		స్వామిశిష్యుండ్రీయము బ. ల.	1-4-0
బొట్టిలి కా. సాం	1-0-0	ఉత్తిరాఘవు డిటో	1-4-0
క్రీకన్యకాపరిమేళనరీతిలాసంగీత	1-0-0	బొట్టిలియన్న. బ్ర. కృ.	1-0-0
చింతావణి ఆ. సో.	1-0-0	గాంధవిగర్వము. డిటో	1-0-0
పరిగో కా. నా.	1-2-0	శిలీమహారాజు డిటో	1-0-0
పద్మప్రభామం డిటో	1-0-0	తులసి కాను	1-0-0
సంగీత సర్వవిజయము		సంగీతవిజయవిజయపాల	0-8-0
పాతశిష్యుండ్రీ గ. మా.	1-0-0	సంగీతసాంగధరి	0-8-0
సంగీతసావిత్రీ ఇ. సో.	1-0-0	పాండవవర్ణనానాసం	0-8-0
భూలోకగంధ	డిటో	ఉపాపరిగము	0-8-0
సంగీతగుణాబకావళి	డిటో	పాస్తినామగం	0-8-0
సంగీతసర్వము	డిటో	కలయినాబ్బిలి	0-12-0
కృష్ణదేవరాయాజయము	డిటో	దొవతిపరిగయం	0-12-0
మహాకావ్యవిజయము	డిటో	పాదుకాపట్టభిషేకం	0-12-0
సంగీత సీతాహాసము	డిటో	లంకా దహనము	0-8-0
సంగీతకాంత సాంగ్ధ్య	డిటో	సంగీత సందహా నీయం	0-8-0
సంగీతశతనాథ	0-8-0	డిటో పాపపదానీయం	0-8-0
సుగంధమణి ప. రా.	0-10-0	సీతాకల్యాణము	0-8-0
శ్రీరామచంద్రము	0-8-0	గుణానందపత్రి ఆ. ను.	1-0-0
శ్రీరామచంద్రవాసము	0-8-0	కృష్ణాశాపరమోచనం డిటో	1-0-0
శ్రీరామచంద్రగము	0-8-0	వర్ణిజానాదినం డిటో	0-10-0
శ్రీరామచంద్రము	0-8-0	గర్వభంగము డిటో	0-10-0
శ్రీరామచంద్రమేధము	0-8-0	కలయినాబ్బిలి	0-10-0
మెరరామచంద్రము	0-8-0	పాపకావ్యభిషేకం పా. ల.	1-4-0
దహతీసినవార్తి	2-0-0	కలగార్వభంగం డిటో	1-0-0
గయోపాఖ్యానము చి. ల.	0-8-0	ప్రభావతిప్రభుత్వము హా. వెం	0-10-0
పరిసన్నయాపము డిటో	0-8-0	సుభద్రాఅర్చనాయా డిటో	0-12-0
పాదుకాపరిగము డిటో	0-8-0	మణిమాల పు. ఆ.	0-12-0
ప్రమాదునాటకము క్యాల్		లోకాభిరామాయణము	
ప్రేమ	1-12-0	(అతిరిచిత్రమయినది)	0-8-0

కర్తా అచ్చయ్య అండ్ సన్సు, రాజమండ్రి.

